

Språk i Norden

1997

1997

Sprog i
Norden

Nordisk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo
Dansk Sprognævn	Njalsgade 80 DK-2300 København S
Finska språkbyrån	Sörnäs strandväg 25 FIN-00500 Helsingfors
Føroyska málnevndin	Málstovan Debesartrøð FR-100 Tórshavn
Íslensk málnefnd	Aragötu 9 ÍS-101 Reykjavík
Norsk språkråd	Postboks 8107 Dep N-0032 Oslo
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	KIIP Postbox 1029 DK-3900 Nuuk
Sámi giellalávdegoddi/ Samisk språknemnd	Nordisk samisk institutt N-9520 Kautokeino
Svenska språkbyrån, Finland	Sörnäs strandväg 25 FIN-00500 Helsingfors
Svenska språknämnden	Box 9215 S-102 73 Stockholm
Sverigefinska språknämnden	Box 9215 S-102 73 Stockholm

Språk i Norden

Sprog i Norden

1997

Årsskrift for språknemndene i Norden

Utgitt av Nordisk språkråd

Redigert av Ståle Løland (hovedredaktør), Jørgen Schack (Danmark),
Anna Maria Gustafsson (Finland), Kristján Árnason (Island), Birgitta
Lindgren (Sverige)

NOVUS FORLAG

© Nordisk språkråd 1997
ISSN 0108-8270
ISBN 82-7433-033-1

Innhold

Behöver Sverige en nationell språkpolitik? av <i>Ulf Teleman</i> och <i>Margareta Westman</i>	5
Fornorsking og norvagisering. Norsk språkrøkt i 1996 av <i>Helge Sandøy</i>	23
Konservativt sprogværn i et samfund under store omvæltninger af <i>Ari Páll Kristinsson</i>	43
Språkspalten i Virittjä: Språkvårdens historiska arkiv? av <i>Aino Piehl</i>	55
Finska språkets ställning i Sverige av <i>Paula Ehrnebo</i>	67
Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi av <i>Erik Andersson</i> och <i>Mikael Reuter</i>	78
Samisk språkharmonisering – mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati av <i>Samuli Aikio</i>	93
Det skandinaviska argumentets roll i språknämndernas rådgivning av <i>Andreas Bunkus</i>	98
Språksamarbeid i Norden 1996 av <i>Ståle Løland</i>	106
«Nordens språk» av <i>Vigleik Leira</i>	115

Ny språklitteratur.....	119
Publikasjoner fra språknemndene	119
Danmark, af <i>Jørgen Schack</i>	125
Finland, av <i>Anna Maria Gustafsson</i>	132
Norge, av <i>Ståle Løland</i>	136
Sverige, av <i>Birgitta Lindgren</i>	143
Sverigefinska, av <i>Paula Ehrnebo</i>	148
Nye ordbøker og ordlister	150
Danmark	150
Finland	153
Norge	154
Sverige	156

Behöver Sverige en nationell språkpolitik?

Av Ulf Teleman och Margareta Westman

Nationalspråkens villkor håller på att ändras i en värld av europeisk och global integrering. Det är ingen orimlig följd av att själva nationalstaten som idé och företeelse håller på att omprövas och omdanas. Vårt land utgör inget undantag och inte heller vårt språk.

Detta har lett oss till frågan om det inte nu är dags att vi i Sverige borde börja driva en mer offensiv linje för att formulera mål och diskutera medel för en samhälls- och språkpolitik. I den svenska kulturdebatten och kulturpolitiken har svenska språket varit praktiskt taget osynligt, till exempel i den stora kulturutredningen 1996; man har fattat betydelsefulla utbildningsbeslut utan explicit diskussion av de involverade språkpolitiska perspektiven. Svenska språket har hittills så länge varit så självklart i Sverige att man inte har tyckt sig behöva diskutera dess position.

Frågan är alltså om inte staten bör formulera ett särskilt åtagande när det gäller språket och dess villkor. Liksom man gör konsekvensbeskrivningar i fråga om miljön och om jämlikheten när det gäller klass och kön för olika beslut, borde man kanske göra beskrivningar av de språkliga konsekvenserna av formulerade målsättningar på olika områden.

Den osäkerhet vi känner inför frågan om en nationell språkpolitik är helt klart något vi delar med politikerna själva, inte bara i Sverige utan i många europeiska länder. En trevande diskussion har börjat också för de stora språken som tyska och franska, men det är ingen tvekan om att problemen är annorlunda och större för nationalspråken i de mindre staterna: de nordiska länderna, Grekland, Portugal, Nederländerna.

Svenskans ställning i Sverige

Efter tusen år av uppodling är svenska språkets ställning i Sverige stark: Vi har ett sammanhållet territorium där svenskan är oomstritt huvudspråk, även om det finns två gamla språkminoriteter, kanske 25 000 finsktalande i Tornedalen och omkring 9 000 samisktalande mot ca 8 miljoner svensktalande. Även för invandrarna är svenska det språk som används i kommunikation mellan olika grupper och mellan invandrare och infödda. Därtill finns utanför Sverige den svenskspråkiga minoriteten i Finland, de cirka 300 000 finlandssvenskarna som kulturellt och litterärt har haft stor betydelse för svenska språkets utveckling.

Den svenska språkgemenskapen har en lång historia som ger basen för språklig identitet. Vi har ett standardiserat skriftspråk med ordböcker och beskriven grammatik och en väldokumenterad språkhistoria. Läskunnigheten är hög både bland skolungdomar och bland vuxna svenskar enligt internationella undersökningar; vi läser böcker och framför allt tidningar.

Det finns en omfattande och levande skönlitteratur på svenska, med dikter, dramatik, romaner, noveller. Men också andra än yrkesförfattare skriver. På senare år har det blivit allt vanligare med författarverkstäder eller skivarestugor, verksamheter dit människor med olika bakgrund söker sig för att få ägna sig åt att skriva skönlitterärt. Många skriver regelbundet i sitt arbete, men också för lustskrivande finns alltså ett stort intresse.

Den språksituation som råder för svenskspråkiga i Sverige för närvarande kan sammanfattas så här. Vi lever alla i olika sfärer, en privatsfär som rör hemmet och det vardagliga arbetslivet. Dessutom deltar vi i eller får del av olika offentliga verksamheter, den svenska samhällssfären, det mesta förmedlat genom massmedierna, radio, tv och tidningar. För det tredje nås vi i högre eller lägre grad av impulser och information från världen utanför, den globala sfären, också det förmedlat av massmedierna. (Figur 1.)

Figur 1. Språkbrukssfärer

PRIVATSFÄR	SAMHÄLLSSFÄR	GLOBAL SFÄR
hem	skola, utbildning	
sjukvård	M sjukvård	M medicin
	E teknik	E teknik
	D forskning	D vetenskap
umgänge	I offentliga angelägenheter	I internationell politik
fritid	E kulturliv	E kulturindustri
arbetsplats	R näringsliv	R kommersiell verksamhet
närspråk	standardspråk	
<hr/>		
svenska		engelska

I alla de tre sfärerna är någon form av språk det fundamentala kommunikationsmedlet. Även om vi betraktar svenskan som ett i någon mening enhetligt språk, vet alla att det finns varianter, att svenskan till vardags kan låta ganska olika. Barn som växer upp tillägnar sig normalt omgivningens vardagsspråk, som i figuren kallas närspråk. Det finns alltså olika varianter av svenskt närspråk. Men i och med att man börjar skolan och lär sig läsa och skriva kommer man i kontakt med standardspråket, den form av svenska som hör samhällssfären till, framför allt i skrift men också i tal, åtminstone som en riktpunkt. Därtill lär vi oss tidigt att man i kontakt med världen utanför Norden måste använda andra språk.

Någon form av standardsvenska används än så länge på alla områden i vårt samhällsliv, inom skola och utbildning, teknik och vetenskap, politik och administration, näringsliv, kultur och underhållning. Kommer den ställningen att undergrävas?

I samband med europeisering och globalisering kan man konstatera en fortgående domänförlust för svenskan till framför allt engelskan av den språkliga kommunikationen på vissa områden: ekonomi (företagsledning i multinationella företag, handel), vetenskap (teknologi, naturvetenskap, medicin men också i stigande grad samhällsvetenskaper och, om än i mindre

grad, humaniora), populärkultur (musik, TV), politik och administration. Detta har i sin tur börjat bädda för framväxten av en mer eller mindre tvåspråkig europeisk elit, något som man nog får räkna med redan i ett rätt snävt tidsperspektiv.

Det finns nu en klar tendens att mittkolumnen i figur 1 utarmas eller kommer i kläm. Å ena sidan sker detta genom en generell försvagning av den samhälleliga sfären, t.ex. genom att somlig politisk kommunikation reduceras till prat och underhållning eller personaliseras genom att grundläggande motsättningar framstår som olika massmedialt lanserade individers tycke och smak. Å andra sidan sker en fortskridande specialisering och internationalisering av andra delar av den samhälleliga kommunikationen inom vetenskap, näringsliv och politik.

Antag t.ex. att naturvetenskaperna, inklusive de medicinska vetenskaperna, blir enspråkigt engelska, att man alltså inte kan utöva dem på svenska. Vad har det för konsekvenser för nationell miljödebatt och miljöpolitik om inte experterna kan delta? Vad betyder det för sjukvården om den skils från den medicinska vetenskapen av en språklig järnridå? Kan det finnas någon vettig demokratisk debatt, planering och politik om vård och miljö i så fall?

För ungdomsskolan gäller att om engelska skulle bli det normala undervisningsspråket på svenska skolor kan det få mycket djupgående verkningar på det svenska samhället. (För närvarande bedrivs i rätt stor utsträckning undervisning på engelska vid många gymnasieskolor i Sverige, jfr Hyltenstam 1996) Och det har att göra med vad undervisning egentligen innebär. I skolan får man kunskap om fakta, tankar och teorier på många områden, men samtidigt lär man sig också **hur** man talar om saker och ting, vad den ena eller andra företeelsen kallas.

Vilka är riskerna med att införa ett främmande språk som allmänt undervisningsspråk i Sverige?

1. Ungdomarna kommer i framtiden inte att utan problem kunna tala på svenska om det svenska samhällslivet, de kommer att få svårt att finna svenska ord för företeelser inom politik, ekonomi, kultur, historia, natur och miljö osv.

2. Den engelska som normalt utbildade svenska lärare behärskar kommer att under överskådlig tid vara mindre nyanserad och säker än vad deras svenska språkbehandling är. Vi svenskar inbillar oss gärna att vi kan engelska, men de allra flesta av oss gör inte det tillräckligt bra för att förstå nyanserade resonemang i detalj och ännu mindre för att uttrycka sådana. Risken finns att vi vänjer oss vid ett approximativt förhållningssätt till olika ståndpunkter. Man fattar på ett ungefär och tvingas i många lägen att säga det man kan, inte det man verkligen menar. Man blir helt enkelt lite dummare. Detta gäller naturligtvis också för lärare. Och hur blir begreppsbildningen hos eleverna då?
3. Det kan bli en språklig uppdelning av gymnasieprogrammen på så vis att mer praktiska utbildningar sker på svenska och mer teoretiska sker på engelska. En annan tänkbar uppdelning kan ske mellan starkt motiverade elever (och föräldrar) och de andra. I båda fallen kan resultatet bli mycket skarpare klyftor mellan olika befolkningsgrupper än vi redan har.
4. Elever med dålig språkbegåvning presterar sämre i det ämne där de undervisas på ett främmande språk. Mister vi härigenom i onödan t.ex. goda tekniker på mellannivå?
5. Så småningom kommer läroböcker för gymnasiet inte att ges ut på svenska. I så fall har svenska språket förlorat ett verkligt väsentligt användningsområde.
6. För den enskilda eleven kan uppdelningen i ett kunskapspråk (engelska) och ett vardagsspråk (svenska) på längre sikt leda till att avståndet mellan rationellt tänkande och mänskligt kännande blir längre och svårare att överbrygga i hans eller hennes framtida verksamhet.

Om vi låter prestigetänkande och framgångsdrömmar styra skolpolitiken kan vi utan att egentligen vara medvetna om vad som har hänt plötsligt stå där i en situation som liknar den i flera gamla kolonier. I Botswana t.ex. har man sedan några decennier undervisat på landets talspråk, setswana, under de första åren på lågstadiet och därefter gått över till engelska som undervisningsspråk. Men under påverkan från föräldrarna har

regeringen nu beslutat att införa engelska som undervisnings-
språk från årskurs två, trots protester från de flesta lärarna som
anser att det inte kan fungera (Janson 1996).

I förlängningen av en sådan utveckling kan man föreställa
sig att svenskan blir degraderad till ett hemmaspråk och att
böcker och tidningar som utges på svenska blir av enklare slag,
medan kvalificerade texter trycks på något storspråk. Man kan
spekulera i om en sådan förskjutning kommer att drabba den i
ett internationellt perspektiv höga läskunnigheten i Sverige.

Det vi förordar är naturligtvis inte att man ska upphöra med
att undervisa på engelska i ungdomsskolor. Men det måste
göras så att elevernas förmåga att använda svenska på alla
områden inte blir eftersatt utan får maximalt goda omständig-
heter att utvecklas. Hela verksamheten bör utvärderas kontinu-
erligt, även med hänsyn till läromedel och till elevernas språk-
utveckling i svenska. Det vore en rimlig uppgift för Skolverket:
här handlar det om en genuint nationell fråga.

Att bevara och stärka svenskan

Det finns två skäl till att svenskan ska bibehållas som ett full-
fjädrat språk på det territorium där den nu används. Det ena
argumentet kan vi kalla demokratiargumentet, det andra effek-
tivitetsargumentet.

Demokratiargumentet utgår dels från det tills vidare oargu-
menterade postulatet att vi vill behålla svenskan som moders-
mål (hemspråk) för våra barn och deras barn framöver, dels
från insikten om att det tar århundraden att uppnå en total två-
språkighet gällande alla områden och alla delar av befolkning-
en – om nu detta någonsin är möjligt. Att ge upp svenskan som
språk för all samhällelig kommunikation eller för delar därav
till förmån för ett eller flera främmande storspråk innebär där-
för att vi tvingas acceptera att de flesta medborgare av språkli-
ga skäl under mycket lång tid har en reducerad förmåga som
deltagare i denna kommunikation.

En dansk debattör har sagt att demokrati för danskarnas del
inte är möjlig i EU förrän alla danskar kan läsa Financial
Times. Det kan vara mycket att säga om denna prognos och
dess formulering, men de flesta håller nog med om att en

demokrati förutsätter en gemensam utomparlamentarisk offentlighet på ett språk som alla begriper.

Vi talar om demokratiargument eftersom vi vet att tvåspråkighet på väg mot det tillstånd som den danske debattören nämner kommer att vara mycket ojämnt fördelad. Fullständig behärskning av två språk som låt oss säga svenska och engelska för alla svenskar tar det mycket lång tid att uppnå. Under mellantiden blir här som på andra håll kunskaper i storspråket en knapp kulturvara som framför allt eliten och dess barn tillgodogör sig. Vad vi har att se fram emot är alltså med all säkerhet inte ett språkligt tvåtredjedelssamhälle utan snarare ett språkligt fjärdedelssamhälle där tre fjärdedelar av befolkningen är mer eller mindre utestängd från politiken av språkliga skäl. Det är nog rätt få som tycker att en sådan situation är något att stå efter.

Det andra argumentet, alltså effektivitetsargumentet, är lite mera komplicerat. Resonemanget är följande. Kulturer hålls ihop av språk. Inte minst i dagens genomkommersialiserade värld hotas kulturerna av likriktning om inte språkliga gränshinder bromsar och ger en viss tid för eftertanke. Argumentet utgår också ifrån att olika kulturer är kreativa på olika sätt och att denna pluralism är en viktig motor för utvecklingen i vår värld. (Argumentet liknar skälen för biologisk mångfald.) Vi tror att detta är en riktig tanke utan att nödvändigtvis förskriva oss till en språklig relativism, som innebär att det är språket som helt och hållet styr vår världsuppfattning. Det som ger kulturerna självkänsla och rikedom är att de språk som bär upp dem är samhällseliga språk, att de bär upp offentligheter. Det finns gott om exempel på att språk som bara är talspråk och hemspråk inte kan definiera och hålla ihop en kraftfull kultur.

På vägen mot ett enat Europa där ett eller flera främmande språk dominerar i politiken och det offentliga samtalet skulle vi som demokratiska aktörer få klara oss med ett språk som endast få av oss fullständigt behärskar. Vi kommer att märka att vi inte är tillräckligt skarpsinniga, kreativa eller roliga på detta språk som ändå blir vår andes stämma i världen på de arenor där sådana ekonomiska och politiska beslut tas som tidigare togs på svenska i Sverige.

Men ett bevarande av de nationella språken och deras kulturer är bara hälften av effektivitetsargumentet. För maximal effektivitet och kreativitet är det nödvändigt med många och goda budbärare mellan kulturerna. Eller i klartext: lika viktigt som det är att nationalitetsspråken fortsatt stärks, lika viktigt är det att varje land disponerar över en hög grad av färdighet i främmande språk. Ty i sista hand är det impulserna mellan kulturerna som ger maximalt utbyte. Detta är emellertid något annat än att likrikta hela världsdelens offentlighet. Gör vi det, försvinner mångfalden, de kvalificerade alternativen som kan påverka och stimulera varandra. Om de olika språken inte längre är bärare av olika offentligheter är fältet fritt för kommersialisering och likriktning av politik, ekonomi och (språkbunden) kultur.

Detta – här skissartade – resonemang leder alltså fram till att vi bör göra allt för att bevara och stärka svenskan som offentligt språk, samtidigt som vi också bör göra allt för att öka flerspråkigheten i befolkningen.

Vi tror också att inte bara flerspråkigheten utan också översättarkompetensen mellan olika språk måste stärkas. Detta är inte detsamma som att uppställa fullständig flerkommunikativ kompetens som mål. Inte minst för småspråkens del är den kontrastiva kunskapen viktig: översättningsförmåga gör det möjligt att hålla isär de involverade språken. Endast den som är medveten om de olika språkens rikedomar och särart är skyddad mot den typ av interferens som alltid skadar den svagare.

Ett intressant diskussionsämne är om Sverige ska satsa på ett starkt lingua franca – dvs. engelskan – som det övergripande språket för internationell kommunikation eller om man i stället ska verka för en mer pluralistisk modell som innefattar dels de traditionella stora främmande språken som tyska, franska och spanska, ryska men också de andra invandrarspråken, vare sig de är europeiska eller ej. Det kulturella effektivitetsargumentet talar entydigt för den senare modellen, som också relativt sett stärker svenskan gentemot engelskan. Men vill man ha en samlad politisk offentlighet för t.ex. EU, verkar det rimligare att gå in för fortsatt stöd åt angloamerikanskan som nog blir svår att ersätta som språk för övernationell kommunikation.

Frågan om svensk politik visavi olika främmande språk, t.ex. i skolan, är en utomordentligt viktig fråga som vi dock här lämnar därhän.

Språkplanering och språkpolitik

Man kan se språkpolitik som en speciell form av språkplanering. Vad språkplanering är finns det många bud på, men vanligen brukar man säga att det är fråga om ett mer eller mindre systematiskt, principanknutet, långsiktigt arbete med att lösa språkliga problem på olika nivåer i samhället. Det är naturligtvis långt ifrån klart vad man kan avse med «språkliga problem», men vi menar att Cooper i sin standardhandbok om språkplanering (Cooper 1989, s. 119-120) har rätt när han understryker att problemen formuleras utifrån: intressena bakom språkplaneringen är inte språkliga utan har att göra med politisk makt, ekonomisk funktionalism etc. Dvs. det är vissa politiska mål man vill uppnå genom språkplanering. Det är inte språket eller språkbruket i sig som är målet.

Språkplaneringen brukar delas upp i två delar: statusplanering, som handlar om språkets funktionsdomäner, och korpusplanering – ett konstigt namn som dock har etablerat sig – som liknar det vi här i Norden kallar språkvård, sprogrøgt etc. och som omfattar sådant som (a) skrift och stavning, (b) standardisering (av språket, särskilt skriftspråket, inom ett visst territorium), (c) modernisering, t.ex. så att ordförrådet svarar mot det moderna samhällets kommunikationsbehov (Cooper 1989, s.125).

Språkpolitik är den form av språkplanering som bedrivs med politiska medel, i sista hand och framför allt genom beslut av regering och riksdag men också på andra nivåer, t.ex. i regelverk och praxis inom statliga myndigheter, som en följd av politiska beslut.

Språkpolitik innebär ofta en reglering av förhållandet mellan två eller flera språk inom ett område som i vissa hänseenden är självstyrande (EU, nuvarande nationer, regioner, kommuner). Själva begreppet språkplanering har kommit att förknippas i första hand med språkförhållandena i befriade länder i tredje världen. Vanligen brukar språkpolitik gälla förhållandet

mellan ett majoritetsspråk och olika slag av minoritetsspråk eller ett gammalt kolonialspråk och ett eller flera inhemska språk i en f.d. koloni. Men det kan också handla om förhållandet mellan varianterna av ett språk, t.ex. standardspråk och dialekter. Ytterligare en möjlighet är förhållandet mellan det nationella språket och främmande språk. Språkpolitik i Sverige skulle alltså handla om t.ex. de inhemska och de invandrade minoriteternas språk i förhållande till svenskan, om svenskan i förhållande till de övriga nordiska språken (jfr t.ex. den nordiska språkkonventionen från 1987), och om svenskan i förhållande till andra nationalstaters språk eller till internationella hjälpspråk av typ esperanto eller latin eller till internationellt domineranta språk, oavsett deras status som nationella språk, såsom svenskan i förhållande till engelskan.

Språkpolitik handlar alltså nästan alltid om maktförhållandet mellan olika språk eller språkvarianter inom ett visst område. Ofta tänker vi då i termer av att skydda eller främja ett språk eller dess brukare. I första hand gäller det medborgarnas rätt och/eller skyldighet att använda det ena eller andra språket i olika sammanhang (domäner), framför allt inom olika slag av offentlighet. (Språket i hemmen är däremot medborgarnas privatsak. Det varken kan eller bör omfattas av språkpolitik.)

Man kan också sätta språket som sådant i fokus: det är då kanske det ena språket som ska stärkas gentemot det andra så att det inte förlorar domäner eller brukare. I båda dessa fall handlar det om språkpolitik som rör språkets användning inom olika funktionsdomäner, dvs. statusplanering. Men den andra sidan av saken är förstås korpusplaneringen: det skyddade språket måste kunna skrivas, det måste vara standardiserat och standarden måste bevakas och utvecklas i takt med samhällets utveckling.

Olika sorters språkpolitik

För att få ett begrepp om vad språkpolitik är kan vi inte bara erinra oss distinktionen mellan korpus- och statusplanering utan också ta hjälp av några andra distinktioner: explicit och implicit språkpolitik, *ska-/bör*-regler, mål och implementering.

(a) Man kan tala om implicit (omedveten, underförstådd) och explicit (kodifierad) politik. Den implicita språkpolitiken handlar inte öppet om språk utan om andra förhållanden men reglerar eller påverkar dessa på ett sätt som får konsekvenser för språket. Besluten tas utan att man öppet diskuterar den språkliga aspekten, och själva besluten nämner inte språkliga mål eller innehåller några försök att säkra dem. Implicit språkpolitik har det bedrivits mycket i Sverige, men den explicita språkpolitiken för svenska språket är nästan ickeexisterande. (Typiskt är att man i den politiska debatten talar rätt mycket om identitet men inte så mycket om språk. Eller man försöker som hastigast visa att identitet inte förutsätter språk och därför kan lämnas ur räkningen. Identiteten som svensk är inte avhängig av ett offentligt svenskt standardspråk, menar man. Härför räcker det med svenska som hemspråk eller – om t.o.m. detta dör ut – med köttbullar och midsommarfirande.

(b) Den tydligaste formen för språkpolitik är den som leder till antagandet av en lag. Man kan då skilja mellan lagar och förordningar som anger vad som *ska* och *inte får* göras och lagar och förordningar som anger vad som *bör* göras. I det senare fallet leder den nationella språkpolitiken snarast till vad man skulle kunna kalla ett nationellt språkprogram eller en nationell språkpolicy.

När språkpolitiken innebär beslut på olika nivåer om vad som *skall* göras har också den beslutande nivån kontroll- och sanktionsmöjligheter att sätta in (fängelse, ekonomiska straff, förlust av tjänst etc.). Det kan här vara intressant att skilja mellan språkbestämmelser som gäller alla medborgare och språkbestämmelser som gäller inom den politiska och administrativa apparaten, dvs. bestämmelser som reglerar myndigheternas eget språkbruk, språkbruksregler för de offentligt anställda.

Om riksdagen eller en myndighet tar beslut om vad som *bör* göras, dvs. beslutar om ett språkprogram är läget lite annorlunda. Beslut av denna typ kan sägas ange en målsättning som ger ramen för kommande beslut som kan få språkpolitiska konsekvenser, ett åtagande att inte handla i strid med programmets mål. Förutsatt att språkprogrammet tillkommit i en hederlig demokratisk miljö *ska* t.ex. framtida utbildningsbeslut inte

strida mot språkprogrammet. Trots att inga sanktioner är knutna till programmet kan det ändå fungera utåt, dvs. för medborgare och organisationer som inte tillhör den samhällseliga apparaten. Dels uttrycker *bör*-beslutet en norm eller normalitet och kan därmed vara en faktor i stabilisering eller förändring av människors attityder. (Det har för övrigt sagts att också *skall*-beslut framför allt har betydelse för människors attityd till språk men inte i sig påverkar deras språkbruk.) Dels kan det finnas instrument som stimulerar till realisering av programmet, framför allt möjligheter till att med offentliga medel belöna och ekonomiskt stödja sådant som leder till uppnåendet av målen.

(c) Man kan tänka sig flera nivåer eller steg i språkpolitiken liksom i annan politik. Överst står ett mål eller principprogram, ett *bör*-mål. På nästa nivå, där implementeringen sker, fattas förpliktande beslut som reglerar språkbruk och språkundervisning etc. i olika sammanhang. På nästa nivå konkretiseras reglerna vidare i än mer specifika förordningar. Preciseringsen sker olika för olika områden inom den samhällseliga verksamheten. De är ofta också knutna till myndigheter med särskilt ansvar inom dessa områden: det översta målet får som konsekvens målen på nivå två osv.

En språkpolitik fungerar säkert dåligt om den byggs på sanktioner och polisiär kontroll. Kärnan i den måste i stället vara dels att medborgarna känner behov av det som målsättningen formulerar, dels därefter att samhället ger möjligheter för medborgarna att handla i samsvar med sina värderingar. Om det t.ex. gäller att stödja ett minoritetsspråk är den viktiga uppgiften att visa att det är värdefullt för hela samhället att det finns folk som talar och skriver detta språk (så att både majoritetsspråkbrukarna och minoritetsspråkbrukarna blir övertygade) och att ge möjligheter att utveckla språket och språkkunskan för tillräckligt många i befolkningen. Medborgarna måste bli medvetna om problemet, de måste ha någorlunda tydliga föreställningar om vad som är bra. Först därefter kan språkpolitiken realiseras i konkreta beslut vilka uppfattas som legitima.

Genomföringen sker som sagts ofta i flera steg. Man kan

ställa emot varandra påverkan genom regler och påverkan genom exempel. Reglerna förs t.ex. ut i handböcker och genom skolundervisningen. Men mycket ofta sker den avgörande påverkan inte genom regler utan genom kanoniska texter. För språkplaneringen gäller det alltså att respekteras av den elit som skriver socialt och innehållsligt inflytelserika texter. Ett svenskt exempel är Selma Lagerlöfs Nils Holgersson, där avskaffandet av verbens pluralformer i replikerna var resultatet av påverkan från radikala språkvetare. Det var en lärobok i geografi som lästes av generationer av skolbarn. Därigenom påverkades deras hållning i fråga om vad som var korrekt och bra svenska.

Innan vi går vidare och diskuterar språkpolitiska handlingsmöjligheter ska det understrykas att det här bidraget gäller förhållandet mellan det svenska standardspråket och de mäktiga språken, framför allt engelska. Vi bortser alltså från många andra språkpolitiska problem. Vår artikel behandlar sålunda inte korpusplaneringen (standardiseringen) av det föränderliga svenska språket. Den diskuterar inte heller frågor rörande minoritetsspråken i Sverige (samiska, romani, tornedalsfinska och de olika invandrarspråken eller teckenspråk). För det tredje bortser vi också från den del av språkpolitiken som vetter mot de övriga nordiska språken. Därmed inte sagt att dessa frågor skulle sakna samband med en språkpolitik som gäller statusplanering av svenskan gentemot de stora främmande språken.

Självklart finns det en tydlig koppling mellan status- och korpusplanering. Även om svenskan i dag är ett genomstandardiserat, fullt modernt språk med lång skriftspråklig tradition finns här ett behov av löpande arbete och upplysning för att språket skall fungera allsidigt och väl i en föränderlig offentlighet. Vi får inte heller glömma att det alltid finns ett dialektiskt förhållande mellan språket som potential och dess bruk. Förhållandet mellan majoritetsspråk och minoritetsspråk kan vara intressant: det är fortfarande en öppen fråga om det i Sverige dominerande språket svenska vid tryck utifrån försvagas av konkurrensen med livaktiga och statligt erkända minoritetsspråk inom sitt territorium eller om en välfungerande mångspråkighet inom nationen kanske rentav är en styrka. Också

den tredje här utelämnade aspekten kan vara relevant, eftersom en vidmakthållen eller utvidgad internordisk kommunikation i vissa avseenden kan innebära en extra användningsdomän för de nordiska nationella språken utan att deras giltighet i övrigt reduceras.

För att summera: Vårt ämne är att diskutera behov och möjligheter av en explicit språkpolitik till stöd för svenskan gentemot de stora främmande språken, främst engelskan. Frågan är om vi kan formulera generella mål som kan vara vägledande i politiken på de områden där beslut berör språkbruket och dess villkor.

Fullfjädrad svenska

Vi vill föreslå följande två grundprinciper som vägledande för svensk språkpolitik i Sverige (och i det europeiska samarbetet). Vi vill också föreslå att det görs språkliga konsekvensutredningar i samband med förberedandet av alla politiska beslut som kan förväntas påverka svenska språkets villkor samt att det två grundprinciperna blir vägledande för beslut och myndighetspraxis på skilda samhälleliga områden.

Det två grundläggande målen är följande

- a) Svenska ska vara ett komplett språk i Sverige.
- b) Svenska ska fortsatt vara det samhällsbärande språket utan inskränkningar i Sverige samt ett officiellt språk i EU.

Målet att svenskan vad som än händer ska vara ett *komplett språk* innebär att det skall vara ett språk som kan användas på offentlighetens alla domäner. Det innebär t.ex. – för att ta ett utsatt område – att svenskan också framöver ska vara ett språk fullt utrustat för att tala om naturvetenskap. Konkret innebär detta att språkpolitiken går ut på att svenskspråkiga specialister i naturvetenskaperna, teknologin och medicinen ska kunna tala och skriva om sina fält på svenska *utan att trivialisera ämnets innehåll*.

Målet är att språket inte ska vara ett hinder för människor med lägre utbildning att skaffa sig information på olika områden. Å andra sidan ska språket inte heller vara ett hinder för experter att delta i den nationella debatten där deras kunskaper är väsentliga.

På motsvarande sätt preciseras kravet på svenskan som det samhällsbärande språket utan inskränkningar i Sverige. Vad kravet innebär bör preciseras för olika användningsområden med hänsyn till tal och skrift, i utbildningen, i regeringens och riksdagens arbete, inom myndigheterna och mellan myndigheterna och medborgarna, i rättsväsendet. Inte minst i förhållande till den europeiska unionen gäller det att ha en klar språkpolitisk linje. Bismarck bestämde på sin tid att tyskan skulle vara det politiska språket i Berlin, och principen lär ha upprätthållits av alla ambassader utom USA:s. Så långt vågar vi kanske inte gå i Stockholm? Detta mål innebär också att svenskans roll som symbolisk nationell tillgång beaktas.

Kravet att ett språk ska vara samhällsbärande i ett samhälle där många individer har andra språk till modersmål, det kravet måste kombineras med möjligheter för alla samhällsmedborgare att lära sig detta språk. Det i sin tur hänger ihop med demokratins krav, möjligheten att delta i de gemensamma angelägenheterna.

Den andra sidan av detta krav är att alla människor, men i synnerhet de som har det samhällsbärande språket som modersmål, måste acceptera större variation i behandlingen av samhällsspråket, alltså inte bara inrikes regional variation i tal utan också sådan variation som har sin grund i att människor som bor och arbetar i Sverige har andra språk som första språk och talar bruten svenska. Generositet och respekt måste visas dessa språkbrukare, inte bara genom goda utbildningsmöjligheter i svenska utan också genom säkring av tolk- och översättarfaciliteter, dubbelskyltning i trakter med stora minoriteter etc.

De två grundläggande målen kommer att innebära konsekvensbeslut på många områden och nivåer. Låt oss illustrera vilken typ av frågor som måste besvaras inom några olika samhällssektorer där det kan bli aktuellt att ta ställning på kortare eller längre sikt:

Grundskola och gymnasium: Behövs det regler som säkrar undervisning på svenska i alla ämnen? Hur ska vi ställa oss till att allt större delar av undervisningen på gymnasiet ges

på engelska? Bör alla lärare ha full svenskspråkig kompetens? (Att detta gäller svensklärare verkar självklart – men det är inte säkrat i dag.)

Universitets- och högskoleutbildning: Behöver vi regler för språkval vid kurser, läroböcker, tentamina i grundutbildning och forskarutbildning? Ska svensk språkförmåga vara säkrad i examina för t.ex. läkare, jurister, ingenjörer? För vilka lärare ska det krävas att de har full svenskspråkig kompetens?

Vården: Bör det krävas att anställda i vården som möter vårdsökande med svenska som modersmål har fullständig svenskspråkig kompetens? (Många gamla och sjuka har andra modersmål, ett problem som måste lösas för sig.)

Medier och bokförlag: Ska seriös information på svenska garanteras? Minimikvoter för svenskspråkiga program i radio och tv och för svenskspråkig bokutgivning?

Varumarknaden: Ska svenskspråkiga varudeklarationer och bruksanvisningar krävas? Ska förmåga att hantera svenskt alfabet vara ett krav på programvara som marknadsförs i Sverige?

Arbetslivet: Ska patent finnas avfattade på svenska? Ska bruksanvisningar och säkerhetsföreskrifter i Sverige vara på svenska? Ska arbetskraft från andra EU-länder antingen dokumentera svensk språkbehärskning upp till en viss nivå eller obligatoriskt delta i utbildning i svenska?

Offentlig miljö: Bör skyltspråket vara svenska (även om det också kan finnas skyltar på engelska eller på regionala minoritetsspråk)?

Språkservice: Ska utbildning av översättare och tolkar byggas ut för att säkra svenskan som samhälleligt språk i Sverige och i EU? Ska tolk- och översättningsfaciliteter ställas

till förfogande vid statligt finansierade arrangemang så att man kan delta utan full kompetens i engelska?

Språkvård och språkplanering: Bör Svenska språknämnden bli ett helstatligt organ med de nuvarande uppgifterna men också med uppdraget att följa utvecklingen av det svenska språkets villkor och vara statens expertorgan i språkpolitiska frågor?

Språkpolitikens möjligheter och risker

Svenska språknämnden anses av många ha en alltför liberal hållning i språkriktighetsfrågor. Nämnden kan också sägas ha varit liberal i den meningen att man länge varit skeptisk till statliga ingrepp i språkplaneringen. Tanken har varit att upplysning är bättre än bestämmelser, att nämnden bör stå för professionell information om de tillgängliga alternativen varefter den enskilde ska välja på eget ansvar. Nämnden har alltså upplyst snarare än föreskrivit. Språkvårdarna har kanske dessutom haft en tendens att sitta och vänta tills någon frågar snarare än att göra egna utspel.

Språkpolitiskt råder det ännu i vårt land idylliska förhållanden. I en dansk undersökning frågade man efter om danskarna var nöjda med sitt språk och svaret blev inte oväntat positivt (Lund 1992). Säkert skulle resultatet bli likadant i Sverige. Ändå menar vi i denna artikel att det finns starka skäl att blicka framåt och tänka mera aktivt språkpolitiskt. Den globala och europeiska integrationen gör det nödvändigt att vi bestämmer oss för vilken väg vi vill att det nationella språket och samhällslivet ska ta framöver.

Vi tror att det finns en stor enighet i landets befolkning om att det svenska språket bör säkras som ett fullfjädrat språk också för framtiden. Vår tanke är att det är rätt tid nu att politiskt lägga fast de språkpolitiska grundsatser som kan vägleda de framtida politiska besluten, så att inte landet hamnar i en språklig situation där ingen egentligen vill vara.

De stora språkpolitiska frågorna om svenska språkets framtid är inte lätta vare sig att ställa eller att besvara. En viktig pedagogisk uppgift blir det dessutom att visa att det inte behö-

ver finnas någon motsättning mellan ett stärkande av det svenska språkets betingelser och en fortsatt ambition att öka tvåspråkigheten i befolkningen och inte heller mellan ett stöd för nationalspråket svenska och statsningarna på minoritetsspråkens villkor i vårt land.

Det är som ett inlägg i denna knappt påbörjade diskussion som den här artikeln ska ses.

Litteratur

- Cooper, Robert L. (1989), *Language Planning and Social Change*. Cambridge University Press.
- Hyltenstam, Kenneth (1996), «Svenskan, ett minoritetsspråk i Europa – och i världen?» *Svenskans beskrivning 21*. Lund university press.
- Grunden för fortsatt lärande*. En internationell jämförande studie av vuxnas förmåga att förstå och använda tryckt och skriven information. Skolverkets rapport nr 116. Stockholm 1996.
- Janson, Tore (1996), «Språkvård i Afrika och Sverige». *Språket lever!* Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 80. Norstedts.
- Karker, Allan (1993), *Dansk i EF – en situationsrapport om sproget*. Nordisk språksekretariats skrifter 16.
- Karlsson, Ingmar (1996), *Europa och folken*. En europeisk nation eller nationernas Europa? Wahlström & Widstrand.
- Lund, Jørn (1992), «Danskerne og deres sprog 1945-1990. Kritik og tolerance». *Dansk Identitetshistorie*, bd.4. «Danmark og Europa 1940-1990». C.A. Reitzels Forlag, København.
- Norsk som framtidsspråk i arbeidsliv og næringsliv*. Norsk språkråds skrifter 1. Oslo 1995.
- Simonsen, Dag F. (1996), *Nordens språk i EUs Europa. Språkplanlegging og språkpolitikk mot år 2000*. Nordisk språksekretariats rapporter 22. Oslo.
- Teleman, Ulf (1992), «Det svenska riksspråkets utsikter i ett integrerat Europa». *Språkvård* 4/1992.
- Venås, Kjell (1993), «Domenetap for norsk?» *Språk i Norden 1993*. Nordisk språksekretariats skrifter 15.
- Westman, Margareta (1996), «Har svenska språket en framtid?» *Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling*. Red. Moberg & Westman. Norstedts.

Fornorsking og norvagisering

Norsk språkrøkt i 1996

Helge Sandøy

1. Situasjons- og stemningsrapport

Skriv vi lånorda slik dei ser ut i långivarspråket, ser vi at dei er lånt gods, skal Gustav Indrebø ha hevda. Han var ein framstående språkstridsmann frå mellomkrigstida, og han var ein av dei ivrigaste puristane. For han var skrivemåten ein måte å brennemerke lånorda på. Han var ikkje fri for å bruke lånord sjølv, men han ville helst bli kvitt dei, og ønskte ein prosess der ein laga nye norske heimlege utbytingsord. Denne prosessen ville ta litt tid, og imens skulle desse lånorda stå i skammekroken med ein avstikkande skrivemåte. I ei innstilling *Om en del retskrivnings- og sprogspørsmål* i 1898 argumenterer også forfattarane Aars, Hofgaard og Moe med at ei gruppe lånord ikkje var ønskelege i norsk, og for å gjere det vanskelegare å bruke dei burde desse orda ikkje få norsk skrivemåte.

Det er utan tvil ein logikk i dette resonnementet. I 1996 har vi òg hørt ymt om at Språkrådet burde finne på eit skikkeleg norsk ord for *touch* i staden for å endre skrivemåten til *tøtsj*. Men eg er ikkje sikker på at dei som har argumentert slik i år, har eit like inderleg ønske om å fjerne lånorda or norsk som Indrebø hadde.

Året 1996 blei det året landet vårt fekk oppleve ein språkstrid att. No har det vore stilt så lenge at dét gjorde godt. Det har kanskje gått gjetord også utom landegrensene våre om at Norsk språkråd i januar vedtok å norvagisere vel 50 lånord, dei fleste frå engelsk, dvs. å tillate norsk skrivemåte på dei. Dette terga opp ein del skriveføre nordmenn slik at media for ein gongs skuld fekk språkstoff inn i spaltene sine att. Endatil utalandske medium var oppmøtte i Oslo da dette velkjende årsmøtet blei halde.

Det er ikkje til å unngå at Språkrådet blir litt latterleggjort i denne samanhengen. «Komisk» og «latterleg» er orda som ofte

går att i dei fleire hundre presseutklippa om saka. Det må vi rekne som ein del av det politiske spelet. Det er òg naturleg at dei fleste debattinnlegga er imot vedtaka, for dei som er einige, har jo ingenting å ergre seg over og å skrive om.

Noko som har slått meg med den lånordsdebatten vi har hatt hittil i 1996, er at han er skeiv både geografisk og sosialt. Det meste har foregått i Oslo-prensa, og aller mest i *Aftenposten*. I f.eks. den store regionalavisa på Vestlandet, *Bergens Tidende*, var det eit par presseoppslag om saka, eit lite debattinnlegg som uttrykte skepsis til norvagisering, og ein lengre kronikk for norvagisering. Det er alt som har komme der. Eg har inntrykk av at det har vore tilsvarande i regionalavisa i Trøndelag og andre stader òg. Dette vil ikkje seie at periferien i Noreg er likesæl i dette spørsmålet, for det har ikkje vore ende på alle gongene eg har fått munnlege kommentarar om saka, og eg har fått referat frå mange lærarar som har utnytta saka i norskundervisninga. Det er opplagt mange som har funne ein del morosamt i dei nye og uvande skrivemåtane, men samtidig finst det også forståing for poenget med dei.

Dette var ei kort melding om at det har vore ein interessant *ideologisk* konflikt i landet vårt siste året. Ein rapport bør også innehalde noko om *praksisen* og kvardagsstemninga. Der har det vel ikkje skjedd noko spesielt nytt, for språkrøkta går ikkje i kvalitative sprang. Den er ein sein prosess og fortel om ein seig tradisjon.

Sist helg kjørte eg forbi ein restaurant som hadde sett ut ein plakatkjøl med teksten: *Dropp inn*. Begge orda var skrivne med dobbel sluttkonsonant, i samsvar med norsk uttale og dei norske prinsippa om samsvar mellom skrift og tale. I år kan sjølv sagt denne skrivemåten vere ein freistnad på ein morosam allusjon til språkdebatten. Men eg trur helst at skrivemåten er heilt umedveten og spontan. Uttrykket *å droppe inn* eller *å droppe innom* er blitt nokså vanleg i norsk kvardagstale, og da skriv ein slik «i tankeløysa».

Vi kan reagere på to måtar på dette: Med å irritere oss over feilen og ev. smile overberande til kunnskapsløysa, likeins som når vi møter *inndoktrinere* og *innstallere* med to n-ar. Eller vi kan bli varme om hjertet når vi ser kor trygge språk-

brukarane er når dei skal gi sitt eige morsmål ei skriftleg form.

Å finne slike skrivemåtar i norsk er inga stor overrasking, og somme av dei orda Språkrådet vedtok norvagisert skrivemåte på i 1996, var nok alt i bruk i ein del av norsk skriftproduksjon. For eksempel står skrivemåten *tomatketsjup* i *Norsk riksmålsordbok*, som kom ut for vel ein generasjon sia (Bind II, Annet halvbind, 1957). I *Norsk-Engelsk ordbok* (Kirkeby 1986) fann eg *sjampanje* skrive med norsk bokstavering, og dette er heller ikkje ei ordbok prega av «rabulistisk» eller radikal språkbruk. Eit interessant tilfelle er dessutan ordet *pistasie*, som ordbøkene fører opp i denne forma. Men i marknadsføring og omtale av «pistasj-is» ser ein aldri anna enn den norvagiserte skrivemåten. Elles er det helst ungdomsbøker som tek i bruk litt «dristige» norske skrivemåtar.

Eg har ingen solide statistiske data om endringar verken i skrift eller tale. Men det skulle ikkje forundre meg om det også siste året er blitt fleire språkbrukarar som seier /matsj/ og /taksi/ for eldre /mætsj/ og /tæksi/.

Som resten av innlegget mitt også vil bere preg av, er ikkje eg pessimist når det gjeld språkrøkt i norsk. Fleire enn eg sit vel med ei kjensle at norske språkbrukarar i dag jamt over har nok så stor forståing for at språket bør vere både folkeleg og norsk. Vi siglar i medvind, i alle fall i svak bris.

2. Historia

Når vi i språkrøktarbeidet har snakka om *fornorsking*, har vi til vanleg fokusert på arbeidet med å lage utbytingsord. Den fleire hundre år gamle purismen har gått ut på det, og i norsk har det aller mest dreia seg om å lage *omsetjingar* eller avløysarord, altså å setje inn *kollisjonspute* for *airbag* osv. Slike forklarande omsetjingar eller omskrivingar har ofte stort hell med seg, særleg om dei kjem raskt og er treffande. Jørn Lund (1991: 132) tvilar på om *ombordstigningskort* kan avløyse *boarding pass* på norsk. Eg ville ha vore meir varsam enn han om eg skulle spå. I dag er begge desse orda i bruk (f.eks. på oppslag på flyplassane), og det same gjeld dei enda nyare glosene *e-mail* og *e-post*, som lever jamsides. For vel ei veke sia hadde nyheitssendinga-

ne i Noreg mye bruk for omgrepa *ferdskrivar* og *taleregistrator*, og det var desse orda som blei mest brukte. Men innimellom hørte vi spesialistar bruke orda *flight recorder* og *speech recorder*. Likevel trur eg dei norske ordformene har gode utsikter så lenge dei er i bruk og er stilistisk umarkerte, og norske massemedium har mange medarbeidarar som viser sympati med denne typen fornorsking. Mange ser dette nettopp som ein del av den formidlingsideologien som dei knyter yrkesbyrgskapen sin til. At vi må leve med ein parallell bruk av ein engelsk og ein norsk term i kanskje nokså lang tid, skal ikkje skremme oss. Også på Island er faktisk situasjonen slik at folk kjenner og bruker både engelske og islandske termar i lengre tid. Eg blir ikkje overraska om det innarbeidde ordet *handout* no etter kvart blir bytt ut med *støtteark* i norsk, og kanskje *overhead* blir bytt ut med *skrifkastar*, og *transparent* med *lysark*. Det «gamle» ordet *trailer* er alt jamt over blitt til *vogntog*.

Men finn vi ikkje treffande omskrivingar, eller dersom den norske termen blir for lang og tung, taper oftare den norske varianten. Dessutan kjem vi ikkje langt i norsk med å prøve å blåse liv i halv- eller heildaude norske ord med å gi dei nytt innhald i motsetning til islendingane som lykkast med f.eks. å kalle telefonen for *sími*, som var eit utdauda ord for «tau». Det er den synkront lettforståelege beskrivinga av omgrepet som har appell til norske språkbrukarar. Det vil eg gjerne tolke slik at det er det pedagogiske og demokratiske poenget i språkideologien som folk har sympati med. Appellerer ein til ein historisk-nasjonal arv, får ein ikkje mye resonans.

Med ei slik erkjenning av situasjonen må vi akseptere ein del norske ordformer som strengare puristar ville rekne som berre halvgode løysingar. Somme ville vel hevde at ordet *taleregistrator* er berre halvveges norsk, men *registrere* og *registrator* er vanlege ord i norsk i dag.

Eg trur vi også må leve med «verre» tilfelle enn dette. Ein redaktør i eit norsk datablad er svært oppteken av at dataspråket skal ha ei norsk form, og han har gjort framlegg om f.eks. ordet *kyberrom* for *cyberspace* /sai:berspeis/, og han vil bruke *kybersom* førsteledd i ei rekkje tilhørande ord. Fagnemnda i Språkrådet la alle hovuda sine i blòt i over ein time i fjor for å prøve å

finne på eit utbytingsord for det nærliggjande *virtual reality*, men resultatet var magert. Vi følte det nok alle saman i nemnda at vi neppe hadde funne det heilt slåande ordet. Dersom ord av typen *kyberrom* slår igjennom, skal vi setje pris på det, for alternativet er verre!

Norsk språkråd har dei siste åra intensivert arbeidet med dei lånorda vi ikkje kan kvitte oss med, dvs. dei lånorda vi innser vi neppe greier å få innført utbytingsord for. Vi har godteke den språkhistoriske realiteten og gått inn for å tilpasse desse lånorda ortografisk og morfologisk. For å understreke at vi no arbeider annleis enn når vi lagar utbytingsord, har vi omtala dette som *norvagisering*. (Allmennspråkleg er det ein «jålete» term, men fagspråkleg kan han fungere.)

I den siste striden vår om skrivemåten av lånord, altså norvagiseringa, har vi måtta drive eit viktig folkeopplysingsarbeid, nemleg å fortelje at vi har ein lang tradisjon for å norvagisere. Folk har ikkje dei språkhistoriske kunnskapane om at ein i norsk heilt sia 1862 har gjort offisielle vedtak om norsk skrivemåte av lånord. Språkreformatoren Knud Knudsen har æra for å ha førebudd denne første særnorske rettskrivingsendringa på vegen frå dansk skriftmål til norsk bokmål. Ho blei følgd opp av Jonathan Aars i 1866 og i 1885, og også ved dei store rettskrivingsreformene i dette hundreåret har ein teke for seg slike ord. Ved den store rettskrivingsreforma i 1938 blei ca. 150 lånord norvagiserte. Seinare har ein gått etter same linja i fleire omgangar, slik at det til saman er tale om hundrevis av ord som har fått markert sin heimstadrett i språket med ein tilpassa norsk ortografi. Utan slike språkhistoriske kunnskapar reflekterer ikkje folk over at når vi skriv *dusj*, *byråsjef*, *sjåfør*, *sjalu* osv. med norsk bokstavering, er det resultatet av ein medveten norvagiseringspolitikk. Sjølv opplyste menneske treng å bli minte om dette. Lista nedafor vil nok forundre mange, og ho kan tene som ei påminning om den 134 år gamle norvagiseringspolitikken. I dag trur eg alle nordmenn er glade for at vi skriv slik vi gjer, og ikkje er plaga med dei utalandske skrivemåtane lenger. Dei færraste av oss greier å sjå for seg kva bokstavar vi hadde hatt å stri med om skrivemåtane frå før 1862 framleis gjaldt.

***Slik hadde norsken truleg sett ut dersom vi ikkje hadde
begynt med norvagisering av lånord i 1862:***

affaire	concis	identificere	officer
alliance	conclusion	implicere	officiel
annonce	concurrents	impressionist	orthographie
balance	constellation	indicium	paragraph
bureau	consumption	inficere	parallel
cancellie	control	inspection	parcel
caution	corset	inspicere	participium
cancelor	correspon-	interview	passage
centrum	dance	intolerance	pension
ceremonie	costume	introducere	permission
certificat	crucifix	intuition	perron
chaffeur	cylinder	invasion	personificere
chamæleon	czaar	ischias	pfalanx
chance	cølibat	jaloux	philosoph
charakteer	decimal	jargon	photographie
charlatan	dedicere	jongleur	piédestal
charme	deducere	kaleche	placere
check	discussion	kritik	plateau
chef	division	liqueur	plyds
chicane	douche	logis	point
chocolade	eddike	marcipan	princip
cigar	exercere	marsch	procedure
citat	explosion	massage	procent
circulære	ekzem	matrice	procession
citat	elasticitet	medicin	producere
citron	engagement	memoir	profession
civil	etage	menagerie	project
classificere	exempel	merit	protegé
cohæson	extract	milieu	provocere
commu-	expedition	mission	præcedents
nicere	façade	modificere	præcis
compagnon	facit	musicere	præcisere
concentrere	façon	nation	prælat
concept	galoche	neutral	præmie
concession	harcelere	obducere	

præsident	repræsentant	shawl	tolerants
præstere	repræsenta-	skepticisme	tonnage
publicere	tiv	social	transscendent
punch	retouchere	societet	trapez
pædagog	revanche	specialisere	touche
qualificere	revolution	speciel	vacance
ratificere	rubricere	specificere	verificere
recept	rutsche	sphinx	version
recognoscere	ræsonnement	staffage	vezir
reconvales-	sanctionere	station	vice-
cent	schablon	subtraction	viol
reducere	schach	succes	violet
reference	scheich	successiv	violin
reflexion	schema	suffleur	vision
refusion	seance	suggestion	zenith
reminiscent	secund	suspension	æsthetik
renæssance	sergeant	saison	æstimere
repertoire	service	tableau	
replicere	session	terrain	

I januar 1996 vedtok årsmøtet i Norsk språkråd med overveldende fleirtal å norvagisere ca. 50 ord. Desse vedtaka gjekk til Kulturdepartementet, som godkjende dei fleste, men returnerte ei mindre gruppe og bad om ei nærare drøfting. Jamfør listene nedafor.

Ord godkjende av Kulturdepartementet i 1996:

<i>Norvagensert skrivemåte</i>	<i>Utalandsk skrivemåte</i>	<i>Mogleg utbytingsord</i>
enterteinar	entertainer	underhaldar
fait	fight	kamp, strid
faite	fighte	slåst, kjempe
feide	fade	
finisj	finish	
gaid	guide	omvisar
hedde	heade	nikke
innputt	input	inndata
innsidar	insider	
keitering	catering	matforsyning, matlevering
ketsjup	ketchup	
kikk	kick	
klinsj	clinch	
konteinar	container	
overhedd	overhead	skriftkastar
polisj	polish	poleringsmiddel
pønkar	punk	
pønkar	punkar	
seif	safe	pengeskap, sikker(t)
seife	safe	
sjampanje	champagne	
sjarter	charter	
sjåk	choke	
skript	script	
skup	skoop	
skvåsj	squash	
streit	straight	
sørvis	service	teneste
taime	time	
tøtsj	touch	
utputt	output	utdata
utsidar	outsider	

Ord i «retur» frå departementet:

fansy (fancy)	snaks (snacks)
kampe (campe)	taksi (taxi)
kampus (campus)	rusj (rush)
karavan (caravan)	boke (booke)
matsj (match)	sprei (spray)
ransj (ranch)	displei (display)
sjabby (shabby)	pes (pace)
snakkbar (snackbar)	

Ord som Språkrådet vedtok i 1996, og som ikkje treng godkjenning i departementet, er: hipp, kaps, rafte, rapp, rappe, streit, streite.

Når vi i dag prøver å arbeide meir systematisk med norvagisering, vil det vere nyttig å analysere tradisjonen vår for lånords-tilpassing for å avgjere *korleis* vi skal norvagisere. Det skal vi komme tilbake til nedafor. Først skal eg dra fram nokre av argumenta frå den debatten som gjekk på *om* vi skulle norvagisere.

3. Argumenta for og mot norvagisering

3.1. Politiske

Tidleg på 1900-talet blei det altså argumentert med at dersom ein ønskjer å hindre at språket tek opp lånorda som trengjer på, vil det å skrive dei på utalandsk, brennemerke dei. Dette gjer nok at i alle fall dei som støttar denne ideologien, lettare blir oppmerksame på kva ord dei bør unngå i vørdsla språkbruk.

Om ein derimot når fram til dei som ikkje alt støttar ideologien, er ei anna sak. Ingen har kunna påvise at bokstaveringa påverkar kva ord som lettast blir aksepterte i språket. Ord som *ingeniør* og *restaurant* har neppe stilt med handikap i språkutviklinga. Brennemerkingsideologien har få tilhengarar i dag. Dei som ikkje vil norvagisere *pub* og andre ord, ønskjer eigentleg ikkje å bli kvitt orda. Somtid fører dei derimot fram ein argumentasjon om at dette er ein måte å halde oppe eit internasjonalt fellesgods på, og at desse orda og skrivemåtane vil auke forståinga over landegrensene. Tilhengarane av norvagisering

legg større vekt på det folkeleg-demokratiske idealet: at språket skal vere lett å lære og bruke for alle i samfunnet. Utalandske skrivemåtar er ei sperre, for dei kompliserer forholdet mellom skrift og tale.

3.2. *Strukturlingvistiske argument*

For språkvtarar er vel dei strukturelle argumenta dei mest innlysande, og eg går ikkje mye inn på dei her. Men eg har lyst å minne om at språket finn seg i at språkssystemet blir forandra. Strukturargumentet fører altså ikkje til ein absolutt konservatisme. Det teoretiske og strukturlingvistiske poenget går ut på at språket må vere systematisk oppbygd, og i praksis viser det seg også at språkbrukarane spontant gjer noko med strukturen i lånorda for å oppnå systemtilpassing. Det er dermed mogleg å resonnerer slik at vi som språkrøktarar hjelper språkbrukarane dersom vi støttar opp om ein mest mogleg stabil språkstruktur. Di klårare denne strukturen er, di lettare reagerer språkbrukaren spontant på lånorda, for språkkjensla løyser lettare dei strukturelle vala i tilpassingsprosessen. Har språkbrukaren ei eintydig kjensle for kva som hørest norsk ut, vil eg rekne det som ein fordel.

I norsk språkhistorie er det svært lite som er endra i den tradisjonelle språkstrukturen pga. lånorda. Vi må rettnok akseptere fonemet /ai/ i dag, for det er svært frekvent i lånord. Elles har vi neppe fått noko nytt fonem i språket vårt av den grunn. Fonologisk har vi fått endra nokre fåe distribusjonelle mønster, for dei fleste dialektane ville neppe hatt *d* etter lang vokal utan at dei hadde fått slik *d* inn med lånorda. (Jamfør uttalen /nådig/.) Morfologiske endringar pga. lånorda er det heller ikkje lett å peike på. Rettnok har Språkrådet godkjent fleirtalsformer utan endingsallomorf i ord av typen *pins* - *to pins*, men *to pins* er finst som alternativ. I nynorsk er former som *to pins* obligatorisk. Den morfologiske tilpassinga er så sterk i norsk at vi har problem med å få folk til å bøye tradisjonelle latinske fremmedord av typen *museum* etter den vedtekne norma. Den folkelege bøyinga av det er *museumet* for *museet* og *museuma* for *musea*. Stabiliteten i talemålet er altså jamt over større enn i normert skriftmål.

3.3. Sosiolingvistiske argument

Det sosiolingvistiske argumentet kan gå på at det ikkje skal vere eit prestisjespørsmål å vite korleis ein skal stave *jogurt* eller uttale *taksi*. Derimot er det eit gode om vi kan hjelpe folk til å kjenne seg trygge i omgangen med språket, og å få dei til å oppleve at deira språk er like godt som andre sitt.

Dette er jo egentleg eit forsvar for politiske verdiar, men eg rubriserer argumentet under sosiolingvistikk, for det viser til den funksjonen språket kan ha som gruppemarkør. Å ta i bruk lånorda er ofte ein gruppemarkør, for det kan gi prestisje. Men også etter at desse lånorda er blitt allemannseige, kan det vere eit prestisjespørsmål å greie å uttale og bokstavere dei rett. Ei vanskeleg og fremmend form på orda effektiviserer dei som gruppemarkørar, dei demonstrerer da tydeleg at brukarane også meistrar eit fremmendspråk. Når vi normerer i Norsk språkråd, har vi høve til å bryte ned denne prestisjefunksjonen. Bokstavevinga mistar da snobbeverdien sin. Da blir det ikkje lenger pinleg å vise fram handlelappen – for slik det no er, blir nok namn på ymse vareslag skrivne gale, f.eks. på *yoghurt* og *bayonne-skinke*.

3.4. Pedagogiske argument

Som vanleg blir det pedagogiske argumentet brukt både for og mot ei rettskrivingsendring. *For*-argumentet går på at ein norvagensert skrivemåte vil styrkje det prinsipielle samsvaret mellom tale og skrift, dvs. at språkbrukaren i svært stor grad skal kunne slutte frå uttalen til skriftbiletet.

På hi sida blir det så drege fram at det kan verke forvirrande å skulle skrive eit ord på éin måte i norsk og på ein annan i engelsk, f.eks. *rush* på engelsk og *røsj* på norsk. Kulturdepartementet har i brevet sitt til Språkrådet kommentert «at nordmenn får stadig større språkkunnskaper i engelsk, og at det derfor må vurderes om det er hensiktsmessig at velkjente engelske ord har ulik skrivemåte i engelsk og norsk.» Dette er eit svært relevant spørsmål. Men vi må ikkje gløyme det faktumet at engelsk og norsk allereie har fullt opp av slike likskapar og småforskjellar som vi må lære å meistre. Og i eit anna perspektiv er det jo slik at det er denne likskapen som gjer at det er nokså lett for oss å

lære engelsk. Vi er vane med både at same orda har same skrivemåte, men ulik uttale, som i *land* uttalt /lænd/ og /lan/, og at same orda har same eller nesten identisk uttale, men ulik skrivemåte, som i /ʃɔk/, skrive *shock* på engelsk og *sjokk* på norsk. Når vi har lært ein del av språket, har vi jo gjennomskoda ein del av systematikken, slik at vi f.eks. intuitivt veit at engelsk ikkje har skrivemåtar med *kk*, norsk ikkje med *ck*, og engelsk vil svært sannsynleg uttale *a* som /æ/ framom *nd*, osv., osv. At vi da tek steget over frå å skrive *gear* til å skrive *gir*, frå *service* til *sørvis* osv., vil berre seie at vi føyer desse orda inn i det store mønsteret av ord som er dei same i dei to språka, men uttalte eller skrivne litt ulikt. Ein kan altså like godt hevde at vi heller blir støøre i å skilje mellom norsk og engelsk om vi held oss til konsekvent «norsk bokstaving» i norsk og «engelsk bokstaving» i engelsk.

3.5. Argument om det nordiske

Det er blitt framheva fleire gonger i den norske debatten at norsk på denne måten vil skilje seg frå dei andre nordiske språka. Det er sikkert meint dei *skandinaviske* språka, for det er berre svensk og dansk ein i praksis jamfører med. Dette er eit problem som vi tek alvorleg, og som vi er pålagde å ta omsyn til i arbeidet i Språkrådet. Den nordiske språkfelleskapen har stor verdi både kulturelt, politisk og økonomisk.

Korleis skal vi så handtere dette prinsipelle spørsmålet? Eg vil sjå det slik at så lenge det dreiar seg om prinsipielle standpunkt, må kvart språk stå på eigne føter. Når spørsmålet derimot dreiar seg om berre tekniske løysingar, bør det fellesnordiske vege tungt. Ingen kritiserer purismen i islandsk og færøysk med at desse to språka gjennom denne politikken skil seg enda meir frå skandinavisk. På same måten må vi i norsk også stå fritt til å føre ein annan språkpolitikk enn f.eks. danskane gjer. Det får bli deira sak om dei vil halde fram med å skrive f.eks. *intervju* på engelsk. Men i dei tilfella ein i norsk, svensk og dansk ønskjer å norvagisere, sveisere og danifisere same orda, bør det diskuterast om vi kan komme fram til same løysinga – for da er vi komne over til det tekniske spørsmålet.

Kulturdepartementet har spurt Språkrådet om norvagise-

ringa kan svekkje den felles nordiske språkforståinga. Ettersom det her er mest tale om ortografien, kan vi halde oss til skriftmålsforståinga. Da har vel spørsmålet frå departementet noko for seg, ettersom det blir fleire skrivemåtar som skil dansk, svensk og norsk skriftmål. Men vi bør kanskje ikkje overdrive dette momentet likevel. Når ein nordmann les dansk, forstyrrar det litt at *interview* er bokstavert på engelsk, men vi forstår ordet fordi vi kan ein del engelsk. Ein danske vil på si side bli forvirra av den norske skrivemåten *intervju*, men han skal kunne gjette seg til tydinga ettersom skrivemåten svarer så godt til hans eigen uttale av same ordet. Det er altså denne typen forskjellar det her er tale om. Eg trur ikkje ein kan leggje meir vekt på desse forskjellane enn på andre prinsipielle forskjellar i bokstaveringa av språka våre. Dessutan blir det paradoksalt om det er engelske ord og skrivemåtar som skal halde oppe «den nordiske fellesskapen». Kulturdepartementet peikte faktisk sjølv på i eit brev i 1984 at «hensynet til en best mulig tilpassing til norsk ofte bør gå foran ønsket om nordisk fellesnormering».

3.6. Skal offisiell normering gå føre eller følgje etter skriftmålsutviklinga i samfunnet?

Den konservative sida innafor bokmålsleiren, altså det vi kallar riksmålsfolk, held sterkt på argumentet om at offisiell normering ikkje skal gå føre, men heller vente for å sjå kva som vinn fram i den skriftlege praksisen. Heile argumentasjonen byggjer på ei førestelling om at språket har eit eige liv der ute i samfunnet som vi skal respektere. Omgrepet den «frie sprogutvikling» er ein del av desse førestellingane.

Eit motsvar til denne argumentasjonen er at det ikkje er meir fri språkutvikling om synsarane i avisredaksjonane avgjer skrivemåtane enn om språkvitarane i Språkrådet avgjer. Avgjerdene i normeringsprosessen, anten dei skjer i Språkrådet eller i visse grupper av skriftmålsbrukarar, treng vi ikkje å mystifisere. Dei er alltid eit resultat av eit dynamisk spel mellom ideologiar og politiske krefter, og dei fortel ikkje om nokon fridom.

Vi kan også stille spørsmålet slik: Når elevar skriv spontant lånord etter den norske uttalen, skal dei da bli stoppa av lærara-

ne? Dersom ein som sender inn eit brev til avisa, skriv *dropp inn*, skal redaksjonen da rette opp det til *drop in*? Det er jo dette som skjer i dag både i skolen, i avisredaksjonane og i forlagshusa. Inntil Språkrådet og departementet slår fast at *dropp inn* er akseptert i norsk rettskriving. Etter dette resonnementet kan vi spørje: Når har vi den friaste språkutviklinga? Før eller etter at dei offisielle normerarane har gripe inn?

Siste rådet (1992-96) har vurdert det slik at med å gå litt føre i offisiell normering kan ein styrkje eksisterande tendensar i tilpassingsprosessen i både skrift og tale. Norvagiserte skrivemåtar kan altså hjelpe fram ein fast norsk uttale. Det vil seie at om vi går over til å skrive *matsj* med norsk bokstavering, kjem fleire til å gå over til å uttale ordet med norsk a-lyd. Osv.

4. Løysingsmåtar

Da departementet returnerte dei 15 orda, melde det ifrå om at det ønskjer seg ei meir prinsipiell behandling av lånorda, både når det gjeld *kva* ord som skal norvagiserast, og *korleis*.

I fagnemnda i Språkrådet siste perioden har ein ønskt det same, for studerer ein lista over normerte lånord dei siste 30 åra, vil ein oppdage at det ikkje er nokon konsekvens i dei:

Nyare vedtak om lånord (men før 1996)

1966: teip	skuter el. skooter
1969: design	sponsor
1973: flippover	1978: essay
slippover	pikkels
stripp	sleid el. sleide
1974: acre	1979: jus
kei el. kjei	1980: brotsj (før: brosj)
overall	1981: skanne
panty	chips
tips	1982: drawback
triks	fastback
1975: cereal	comeback
frilans	1983: weekend
1976: drik(k)s	western

feedback	prosjektør
1984: falanks	sjanger el. genre
citer el. siter (før: sitar)	1985: sjablon el. sjablong
lasagne	1987: punkar
projektor el.	1989: skannar
	1991: scone el. scones
	fan, koll.: fans

Fagnemnda har dei siste åra prøvd å finne eit system i dei lånordstilpassingane som alt er gjennomførte, og som er aksepterte i allmennspråket. Vi kan sjå på lånorda (neologismane) med lingvistiske vitskapsauge og tenkje oss at det er ein del av den menneskelege språkevena vi studerer når vi analyserer korleis lånord blir tilpassa språksystemet. Vi tenkjer oss altså at språkbrukarane eller språksamfunnet følgjer ein innebygd systematisk strategi.

Eg skal illustrere noko av dette med å kommentere prinsipp som indirekte går fram av vedtaka frå 1996, og samtidig vil ein sjå kvar største problema ligg.

Prinsipp ein kan tolke ut av dei godkjende orda:

Leksikalsk:

G1. Attkjennelege ledd blir skrivne som dei tilsvarende norske orda: overhedd, innputt, utputt, innsidar, utsidar

Konsonantar:

G2 ¹ . c [k] > k	klinsj, konteinar, skript, skup
G3. c [s] > s	sørvis
G4. sh, ch [ʃ] > sj	finisj, polisj, klinsj, skvåsj, sjampanje
G5. ch, tch [tʃ] > sj-, -tsj(-)	sjåk, ketsjup, tøtsj
G6. ck [k] > kk	kikk
G7. gn > nj [nj]	sjampanje

¹ Framom teiknet ?>? står den utalandske – oftast engelske – skrivemåten og ev. uttalen. Bak teiknet står den norvagenserte skrivemåten og ev. norsk uttale.

Vokalar:

G8.	oo > u [ʊ]	skup
G9.	u [ʌ] > ø [ø]	pønkn, pønkar (NB: 1987: punkar)
G10.	er [ə:] > ø [ø]	sørvis
G11.	ai, aigh, a [ei:] > ei [ei:]	konteinar, enterteinar, keitering, feide, seif, seife, streit
G12.	igh, i, ui [ai:] > ai [ai:]	taime, fait, gaid
G13.	Trykklett -er [ə] > -ar	enterteinar, konteinar, innsidar, utsidar (Gjeld nynorsk.)
G14.	ea [ɛ] > e [e, ɛ]	hedde, overhedd

Problema i «retur»-orda:

R1.	a [æ] > a [ɛ, æ, a]	fansy, kampe, kampus, karavan, matsj, ransj, sjabby, snakkbar, snaks, taksi
R2.	u [ʌ] > u [ø, ʊ]	rusj (Jamfør G9.)
R3.	ay [ei:] > ei [ei:, ai:]	sprei, displei (Jamfør G11.)
R4.	a [ei:] > e [e:, ei:]	pes
R5.	Attkjenneleg ledd:	boke (Jamfør G1.)

Leksikalske prinsipp

Det leksikalske prinsippet om attkjennelege ledd er eit velkjent prinsipp frå spontan og folkeleg tilpassing. (Når begge/alle ledda (jf. *inn-sid-ar*) eller heile ordet (jf. *boke*) er attkjenneleg, talar ein òg om *omsetjingslån*.)

Språkrådet har møtt motstand i departementet på eitt ord, jf. R5. Den lange o-en i *boke* er nemleg knapt brukt i norsk tale, slik at Språkrådet har her lagt stor vekt på å gå føre i utviklinga og å påverke uttalen. (Vi har òg hatt i tankane at svensk *boka* kunne støtte denne utviklinga.)

Prinsipp for konsonantismen

Konsonantendingane er nokså sjølvsgade, når ein først endrar skrivemåten. Eit lite problem er *ch* med uttalen [tʃ], dvs. med affrikat i engelsk. Der finst det litt variasjon i norsk talemål, for

somme seier f.eks. /tʃɔ:k/ for engelsk *choke*. Men løysinga vi har valt med *sjåk*, kan sjå ut til å representere det mest utbreidde mønsteret, der *ch* blir endra til *sj* i framlyd. Inne i ord og i slutten av ord blir uttalen /tʃ/, som vi bokstaverer *tsj*, jf. *ketsjup* og *tøtsj*. Frå før er desse mønstra praktiserte i lånorda *sjekk* og *kløtsj* av *check* og *clutch*.

Prinsipp for vokalismen

Å finne rette vokalane til lånorda er ikkje alltid like enkelt, men mønsteret er at vi tek den norske vokalen som ligg nærast engelsk uttale. Det gjeld først og fremst der skrivemåten og uttalen i engelsk sprikjer mye, f.eks. i *gaid*, *hedde*, *skvåsj*, *trål* og *tøff* for engelsk *guide*, *head*, *squash*, *trawl* og *tough*. Her kan det ikkje vere aktuelt å uttale etter bokstavane i engelsk.

Det same gjeld òg der engelsk har diftongen [ai], som i *time* og *faite* av engelsk *time* og *fight*. I dag har norsk språk i praksis akseptert diftongen *ai*. For nokre generasjonar sia var ikkje *ai* ein norsk diftong, og derfor ser vi at eldre lån ofte har diftongen *ei*, som f.eks. *å teite* (eng. *tight*), mens det nye ordet *tights* blir uttalt som /tai:ts/ på norsk.

Der engelsk har skrivemåten *ai*, men uttalen [ei:], skriv vi *ei*, som i *konteinar* og *enterteinar*. Det verkar inkonsekvent når departementet returnerer *sprei* og *displei* (i R3), for vi i fagnemnda var ikkje i tvil om at *ei*-uttalen dominerer. Men det får vi no kanskje høve til å teste empirisk før vi sender svar til departementet.

Så kjem vi til dei to store problema: engelsk kort [ʌ] og [æ], skrivne *u* og *a*. Uttalen med *ø* dominerer i *røsj*, *pøbb*, *pønkn* osv., og fagnemnda ville satse på *ø*. Årsmøtet i januar var inkonsekvent ved å godta *pønkn*, men omgjere *røsj* til *rusj*. Departementet returnerte så det ordet, jf. R2. At normeringa i desse orda er vanskeleg, kjem òg tydeleg fram av at Språkrådet i 1987 vedtok skrivemåten *punkar*, i 1996 fekk det ordet omgjort skrivemåten til *pønkar*. Ein del normerarar meiner altså at *ø*-en er vegen å gå, men tvilarane er mange, og dei vågar å satse på at den bokstavrette uttalen med *u* sigrar, som i svensk. Bokstavrett uttale der den engelske skrivemåten ligg til rette for det, har ein viss tradisjon i norsk. Sjølv ikkje *nylon* gjekk til

/nai:len/; her var det den bokstavrette uttalen /ny:løn/ som vann etter ein periode i etterkrigstida med vakling.

Når det gjeld engelsk [æ], valde også fagnemnda strategien med bokstavrett uttale, fordi det her finst så mange eksempel på at *a*-uttalen faktisk har vunne fram. I mellomkrigstida streva folk med å uttale *jazz*, og dei prøvde seg med både *djess* og *sjess*. I dag er uttalen *jass* einerådande. Vi finn ei heil rad av desse orda i dag: *hasj*, *takle*, *krakk*, *faks* osv. Desse har fått fast *a*-uttale. Somme nyare ord har skiftande vokal, men er truleg på veg til ein uttale med *a*: *band*, *krasj*, *sjabby*, *taksi* og *matsj*. Dersom vi kan styrkje denne tradisjonelle strategien, løyser vi nemleg eit ortografisk og fonologisk problem, ettersom uttalen i den første vaklande fasen ser ut til å ta ulik retning i dialektane. Somstad uttalar ein første vokalen i *taxi* og *tagge* som kort *e* slik at dei to orda rimar på «*seksi*» (= *sexy*) og *legge*, andre stader er uttalen opnare, slik at ein skrivemåte med *æ* ville vere meir nøyaktig. Dersom uttalen med *a* vinn fram, slepp ein unna valet mellom desse to skrivemåtane. Dessutan er ein eventuell skrivemåte med *æ* inga opplagt god løysing, for skriftmåla våre unngår bokstaven *æ* der lyden er kort og ikkje står framom *r*, slik at det vil vere noko avstikkande i eit skriftbilete som f.eks. *tæksi* og *tægge*.

Ingen kan spå korleis det går med orda Språkrådet har foreslått norsk skrivemåte på. Somme vil kanskje kort og godt forsvinne att i norsk. Andre vil truleg følgje den tradisjonelle vegen over til *a*-uttale, og atter andre kjem kanskje til å bryte med tradisjonen og feste seg med ein *e*- eller *æ*-uttale. Det siste vil kanskje gjelde ord som blir verande i slangen og lågstilen. Men Språkrådet har i alle fall prøvd å gjere noko med situasjonen med å tilrå gode løysingar slik at vi ikkje får altfor stor avstand mellom uttale og skriftbilete. Språkrådet har valt å styrkje ein tradisjonell lånestrategi som har fungert ved spontan tilpassing. Og kanskje det hjelper oss at svensk så konsekvent brukar *a*-uttale i desse same orda?

Her har departementet igjen reagert på at Språkrådet vil gå så fort fram (jf. R1); det har ikkje hatt sans for at vi har vilja vise veg i tilpassingsprosmåla.

Eg kan til slutt ta med at nynorsken har valt å bruke den

trykklette stavinga *-ar* i *konteinar*, *enterteinar* osv. Det er fordi dette opphavlege nomen agentis-suffikset viser seg å vere så produktivt, og det spreier seg også til gamle ord som før hadde utgang på *-er*. Denne *ar*-stavinga står altså trygt på folkemåls grunn.

«Dobbel strategi»

Dette får greie seg som illustrasjon på korleis vi har arbeidd i Norsk språkråd siste åra. Det var ikkje alle som trudde departementet ville godkjenne så mye som det gjorde, så vi får tolke svaret derifrå som ein siger. At noko kom i retur, gir oss høve til å komme tilbake med ein meir systematisk gjennomarbeidd politikk. Ein kan tolke brevet frå departementet slik, og departementet vil no finansiere eit utgreiingsarbeid om saka.

Uvissa om kva som har framtida for seg når det gjeld lånorda, har òg gjort at Språkrådet slettes ikkje har gitt opp å framheve avløyсарorda eller dei tradisjonelle orda med same tyding. Ein ser altså gjerne at folk bruker ord som *tinge/bestille* for *bøke*, *kamp* for *matsj* osv. Ein del lånord har før vist seg å vere døgnfluger, og dei tradisjonelle orda fortener derfor støtte. Men ingen kan dirigere kva ord som skal overleve; derfor er det rett å satse på ein «dobbel strategi». Det nestbeste er nemleg heller ikkje å forakte.

Det er svært skiftande kor lang tid det kan ta før endringane slår igjennom. Suksessord sigrar på 10 år, som f.eks. skrivemåten *sjanger* (frå 1984) for *genre*. Men oftast må ein vise tol og vente kanskje ein generasjon eller to. For eksempel heldt *Aftenposten* på skrivemåten *chance* heilt til 1993. Da hadde vanlege nordmenn skrive ordet med *sj* eit par mannsaldrar alt. (Skrivemåten blei endra i rettskrivinga i 1938.)

I 1904 ironiserte språkvitaren Johan Storm over at «nystavarane» var så inkonsekvante, og at dei ikkje torde å foreslå ny skrivemåte på *bureauchef*. Seinare har forslaget komme, rettskrivinga har vist veg, og «det levende liv» har følgt etter. Ingen *byråsjef* i dag er fornærma av måten tittelen hans eller hennar er skriven på.

Språkrådsvedtaka i 1996 representerer ingen tvang, for alle orda med ny stavemåte kan òg framleis skrivast på «gamlemå-

ten» (dvs. på engelsk). Vi ønskjer altså ikkje å provosere konservatismen. Det kunne vere dårleg taktikk. Men vedtaka er ei markering av at ein ønskjer å styrkje tradisjonen med norsk uttale og skrivemåte av lånorda. Om Språkrådet ikkje gjorde eit slikt vedtak, ville det vere ei bremse på denne tradisjonen, for da måtte lærarar og forlagskonsulentar rette til engelsk når dei møtte norske skrivemåtar på ord som er blitt norske kvardagsord.

Litteraturliste

- Knudsen, Trygve, Alf Sommerfelt og Harald Noreng 1957. *Norsk riksmålsordbok. Bind II. Annet halvbind*. Oslo.
- Kirkeby, W. A. 1986. *Norsk-Engelsk ordbok*. Oslo.
- Aars, J., S. W. Hofgaard og M. Moe 1898. *Om en del retskrivnings- og sprogspørsmål. Redegjørelse til det kongelige departement for kirke- og undervisningsvæsenet*. Kristiania.

Konservativt sprogværn i et samfund under store omvæltninger

Ari Páll Kristinsson

Indledning

Dette indlæg handler om sprogrøgtens status i det moderne islandske samfund.

Islandsk sprogrøgt består blandt andet i konservativt sprogværn; det moderne islandske samfund er ganske afvekslende og underkastet uafbrudte ændringer. Titlen på mit indlæg er: Konservativt sprogværn i et samfund under store omvæltninger – og jeg har da også især tænkt mig at beskæftige mig med nogle detaljer i arbejdet med at beskytte et urgammelt sprogsystem, ord og ordforbindelser hos en nation, der lever i et samfund, som på forskellige punkter afviger ret så meget fra hvordan det så ud for ti år siden, og som utvivlsomt om yderligere ti år er blevet til noget helt andet.

Jeg vil begynde med dette postulat: «Det konservative sprogværns status er stærk i Island»; man kunne endda sige: utrolig stærk. Den har et stærkt greb i folk i almindelighed, i folkesjælen som man siger – sådan er situationen i hvert fald stadigvæk.

Dette postulat vil jeg forsøge at understøtte direkte og indirekte ved i det følgende at fortælle om sprogværnets status på nogle få områder i det islandske folkeliv.

Sprogværn og folkeliv

Jeg regner ikke med, at det er nødvendigt specielt at forklare eller argumentere for den påstand, at det islandske samfund ustandseligt bliver udsat for nye impulser og er underkastet ustandselige ændringer. I nogle årtier har samkvemmet mellem børn og voksne, og som følge deraf formidlingen af kulturarven fra den ene generation til den anden, været anderledes end det tidligere var gennem mange århundreder. Børn taler nu som regel mere med hinanden end i gamle dage, og tilsvarende

mindre med deres forældre – og sprogopdragelsen varetages delvis af særlige grupper af voksne, som på dette område har afløst forældrene. Dette er velkendt. Alle gør sig også klart, at vi står på tærskelen til informationstidsalderen, som er i færd med at vende op og ned på forskellige grundlæggende faktorer i kultur- og næringsliv. Dette bevirker tydeligvis, at det man diskuterer og det man interesserer sig for, ikke mindst blandt de unge, i stigende grad drejer sig om emner, der aldrig tidligere er blevet omtalt på islandsk. Informationsformidling, nyhedsformidling og anden kommunikation sker nu i stadigt højere grad ad andre veje end tidligere. Samtlige de ændringer, der allerede er sket, og som vi inden for den nærmeste fremtid bliver udsat for, indvirker på alle former for samkvem i sprogsamfundet, og ergo, er der større sandsynlighed for ændringer, der direkte berører sproget og sprogbrugen.

Jeg nævnte her for lidt siden, at den islandske sprogrøgt **blandt andet** består i en konservativ sprogværnspolitik. Inden vi fortsætter er det bedst at jeg lægger endnu mere tryk på ordene **blandt andet** i denne forbindelse. Islandsk sprogpolitik er som bekendt baseret på to hovedfaktorer; den ene er at bevare sproget, dvs. sprogsystemet, ord og ordforbindelser, såvidt muligt i den form det har i dag, især med henblik på at bevare den tilknytning, der findes til skriftsproget århundrede for århundrede i Island; den anden faktor er en styrkelse af sproget så det udnyttes bedst muligt i moderne tid, dvs. at danne nye ord og ordforbindelser, der er anvendelige nu, dog således at der ikke opstår konflikt med traditionen, at styrke enhver form for kulturvirksomhed på islandsk og bestyrke den opvoksende generation i troen på, at islandsk er det bedste sprog, den har adgang til.

Men det er ustandselig nødvendigt at vurdere de enkelte elementer i sprogrøgtsbestræbelserne om og om igen. Det kan godt være, at hvis vi koncentrerer os for meget om beskyttelsen, bliver den en hæmsko for sprogrøgten. Hvornår bør man skære golde kviste bort for at øge de nye skuds vækstbetingelser? Og hvor er den domstol, der afsiger dødsdommen over de golde kviste, de livløse lemmer på sprogets krop? Dette minder lidt om debatten om bevarelse af gamle huse i Island, nogle står

med tårer i øjne, når gamle huse bliver revet ned, huse, som i andres øjne er noget gammelt bras, der står i vejen for nye, smukke og praktiske bygninger.

Sprogværn og hensigtsmæssighed

Jeg har lyst til her at nævne et eksempel blandt mange på tovtrækkeri mellem sprogværnssynspunktet og en slags hensigtsmæssigheds- eller behagelighedssynspunkt.

Der er nu en tilbøjelighed til i islandsk at bøje forskellige ord i flertal, som hidtil kun eller hovedsageligt kun kendtes i ental. Eksempel: *bragð* (i betydningen: smag af mad), *verð* (pris), *mat* (vurdering).

Det har hidtil været kutyme i islandsk kun at anvende disse ord i ental (altså: (*matar*)*bragðið*, *verðið*, *matið*).

Nu vil nogle producenter og forhandlere af fødevarer reklamere med, at de tilbyder «mörg brögð» (mange smage (!)) i stedet for at sige «ýmiss konar bragð, margvislegt bragð» (mange former for smag, forskellig smag); ideen er at jordbærsmag er én smag, chokoladesmag en anden smag, og dermed har man «tvö brögð» (to smage (!)); ofte tales der f.eks. i reklamer i medierne om «verðin» (priserne) på varen i stedet for simpelthen at sige «verðið» eller «mismunandi verð» (prisen eller forskellig pris) osv.; tanken er at 100 kr. er én pris, 200 kr. er en anden pris og dermed er der kommet «tvö verð»; man taler sommetider om «mörg möt (f.eks. hættumöt)» ((risiko)vurderinger) i stedet for at sige «mat hefur svo og svo oft verið lagt á eitthvað» (at vurdering så og så ofte er blevet foretaget af noget) eller «það hefur verið metið svo og svo oft» (noget er blevet vurderet så og så ofte) osv.

Her er der en vis tilbøjelighed til at objektivisere og gøre det muligt at tælle forskellige begreber, som andre har nøjedes med at anvende uden at flertalsbøje dem. Ordenes betydning indskrænkes, når de bøjes i flertal (for eksempel kan *hættumat* da nærmest betyde en «rapport om risikovurdering, en bestemt omtale af risiko»).

Mange sprogrøgtsinteresserede synes dårligt om denne nye stil. De siger, at de har svært ved at få øje på den virkelige fordel ved at gå væk fra den traditionelle sprogbrug og tvivler på,

at sproget bliver et bedre kommunikationsværktøj ved, at ord som *verð* (pris) og *bragð* (*að mat*) ((mad)smag) bøjes i flertal. Denne tilbøjelighed har man sommetider givet øgenavnet flertalsssyge.

Konservatisme er i denne henseende noget mange støtter. Det er ikke kun nogle ganske få sprogrøgtspostle, der strider imod «verð» (flertal) (priser) og «matarbrögð» (flertal) (madsmage); mange af dem, som disse ting betyder noget for, går langt uden om det og får kuldegysninger, når de hører eller læser f.eks. førnævnte flertalsformer, eller andre lignende klodser (ambögur), som man kalder dem. Som sprogkonsulent hos Islands radio blev jeg udtrykkelig gjort opmærksom på dette; min og andre medarbejderes telefon var ofte rødgldende når sådanne klodser var blevet sendt ud i æteren.

Dette var altså et eksempel på tovtækkeri om, hvor langt man skal gå i beskyttelsen af sproget. Man kan nævne en mængde andre lignende skønssager i Island, hvor en konservativ sprogværnspolitik har været en stærk faktor i et samfund, der uafsladeligt kalder på omtale af så mange nye ting og ideer.

Sprogværn og informationsteknologi

Man kan gavne sprogrøgtten med mere effektive midler end bare det at bede folk at undgå at tale om jordbærsmag og chokoladesmag som «tvö brögð» (to smage).

Nu vil jeg gå over til et af de vigtigste emner i islandsk sprogrøgt nu.

Vi står over for hastige ændringer i folkelivet, der bl.a. skyldes fremskridt inden for informationsteknologien. Den opgave, der har størst betydning nu, er at reagere på disse fremskridt og i den grad det er muligt, at give dem en drejning til gavn for de nationale sprog. Det er nødvendigt at reagere på det engelske sprogs overvældende indflydelse og de kulturelle virkninger fra engelsktalende lande på folks tankeverden.

Det islandske kultur- og undervisningsministerium tog i 1993 en beslutning, som set fra en sprogrøgtssynsvinkel var uheldig. Det blev besluttet, at de midler, der var disponible til edb-software i ministeriet, skulle investeres i udvikling af

software til IBM-PC-kompatible computere. Det er ikke min mening at sige ét ondt ord om disse computere, men det, der er uheldigt ved denne beslutning er, at operativsystemet, der anvendes i disse maskiner, ikke er blevet oversat til islandsk, og det mest almindelige tekstbehandlingsprogram, Word for Windows, er endnu ikke blevet oversat til islandsk, selv om oversættelsen af det nu ikke skulle være så vanskelig. Der er for eksempel blevet udgivet en detaljeret brugervejledning på islandsk om dette tekstbehandlingssystem, og dér findes der utvivlsomt oversættelser af alle de ord, der er brug for. Og der findes da også et særdeles fortrinligt ordforråd på islandsk inden for edb-verdenen og der arbejdes målbevidst på at tilføje ord og ordforbindelser efterhånden som behovet viser sig. Vi er så heldige, at et overordentlig omhyggeligt og dygtigt udvalg, Den islandske dataforenings terminologiuvalg, beskæftiger sig med denne del af ordforrådet og netop nu arbejdes dér, på genudgivelse af udvalgets edb-terminologisamling; den foreligger formodentlig sent næste år. Det kan nævnes at redaktøren af terminologisamlingen har kontor i Íslensk málstöð (Islandsk sprog bureau); det er meget beejligt for os, der arbejder der for en væsentlig del af de termer, folk spørger os om til daglig, vedrører netop informationsteknologi. Islandsk sprog bureau har på anmodning fra ministerier, allerede i år samlet termer til to lister med forklaringer på dette område.

Når skoler og institutioner serverer software for islændinge på engelsk, sender man rent faktisk indirekte det budskab til nationen, at islandsk ikke er et brugbart sprog inden for edb- og informationssektoren. Det er noget sludder, sådan som det allerede er fremgået. Noget andet i denne forbindelse er, at der endnu er stor mangel på islandsk kultur- og informationsmateriale på cd-rom. Det må der gøres noget ved; computere med cd-rom-drev findes i mange islandske hjem og skoler og der er et uhyrligt udbud af cd'er på fremmede sprog, især engelsk, med både spil og undervisningsstof.

Islands kultur- og undervisningsminister, Björn Bjarnason, overtog ministerposten i 1995. Han er interesseret i informationsteknologi og udnyttelse af den inden for undervisning og

kultur. Formanden for Islands sprognævn redegjorde sidste år for sprognævnets bekymringer over fremmedsprog i computerne. Ministeren tog initiativ til udarbejdelse af forslag i sit ministerium, og de blev offentliggjort i marts nu i år, om uddannelse, kultur og informationsteknologi 1996-1999. Hvad enten det skyldtes indflydelse fra sprognævnet eller ej viste det sig, at blandt målsætninger, der lægges vægt på, er udgivelse af islandsk undervisningssoftware og undervisningsstof på cd-rom, at der findes et bredt og godt udvalg af undervisningssoftware og edb-tilknyttede undervisningsmidler i forskellige fag, og at der sørges for, at islandske ordbøger og synonymordbøger findes i digital form (s. 27). Som det kunne forventes er der et særligt kapitel om islandsk sprog (s. 53-54) og udgivelse af islandsk kulturstof i digital form. Der hedder det blandt andet: «Med fremkomsten af muligheder for informationsformidling, såsom satellit-tv, Internet, multimedia- og computerteknologi, øges det islandske samfunds forbindelser til omverdenen og udbuddet af udenlandsk kulturstof øges betydeligt. I informations-samfundet er der derfor større behov for at islændinge tænker på sprogets ve og vel.» Dernæst omtales blandt andet forskellige nationale behov, der er tilknyttet kulturen, med hensyn til alfabet, alfabetisering, talformater, tidsformater, datoer osv. i overensstemmelse med islandsk sædvane; om betydningen af at danne nye islandske ord på dette område og give en god præsentation af ordene og at der ydes støtte til dem, der beskæftiger sig med nydannelse af ord på dette område; og at islændinge må lægge vægt på at styrke produktionen af islandsk stof på cd-rom og på Internettet. På den måde kan man styrke islandsk kultur i fremtidens internationale informationssamfund. Et af de primære mål er udtrykt således i Kultur- og undervisningsministeriets forslag: «Der [skal] slås ring om det islandske sprog i informationssamfundet, og det skal sikres, at sproget kan udvikle sig i overensstemmelse med islandsk sprogpolitik.»

Der har vi retningslinien fra ministeriet, og den kan ikke være klarere. Den beskriver den stærke vilje til at holde fast i vores konservative sprogrøgtspolitik i fremtidens informations-samfund.

Informationsteknologiens fordele skal udnyttes til gavn for sprogrøgten. I Islandske sprog-bureau er arbejdet med en såkaldt ordbank kommet godt i gang; med støtte fra Republikfonden og Sprog-røgtfonden lykkedes det at igangsætte det projekt. Når denne ordbank bliver tilgængelig, det vil formodentlig vil ske sent på året 1997, vil det være muligt via Internettet at slå op i en mængde ordlister, især inden for specialtermer, som der hidtil ikke har været så nem adgang til. Her er der tale om et eksempel på udnyttelse af informationsteknologien til fordel for f.eks. oversættere og andre sprogrøgttere.

Et andet eksempel på ændringer som informationsteknologien medfører: e-mail afløser til dels telefonsamtaler – i stedet for en tovejs dialog som i en almindelig telefonsamtale, er der tale om en udveksling af budskaber, der mere er i slægt med envejs kommunikation men som ofte medfører en mere disciplineret tænkemåde og præsentation end en almindelig samtale fordrer. Det er for en vis del en tilbagevenden til tiden før telefonen, eller da den blev brugt mindre end nu, og brevkorrespondance var af meget større betydning for folks kommunikation. Det bliver interessant at se om børn og unge kommer til at vænne sig at skrive forholdsvis mere af den grund – og da også hvilken slags skriveri der bliver tale om. Anvendelsen af e-mail kan udmærket gå hen og blive en støtte for sprogopdragelsen.

Sprogværn på markedstorvet

I Kultur- og undervisningsministeriets førnævnte forslag opfordres der blandt andet til at de almindeligste udenlandske softwareprodukter oversættes og bearbejdes. Den islandske stat, som er den største køber af software i Island, måtte gerne stille det som betingelse i udbud, at der til f.eks. islandske skoler udelukkende ville blive tale om at købe software, hvor hele brugergrænsefladen er oversat til islandsk.

Islandsk sprognævn har søgt at finde muligheder for at presse producenterne af Microsoft-software til at oversætte den til islandsk, og ifølge et avisinterview med kulturministeren 3. september 1996 overvejer han nu en sådan løsning i samarbejde med finansministeriet. Muligvis er Microsofts mar-

kedsstatus i Island for stærk til at de behøver tage dette skridt hvis de ikke bliver tvunget til det. Vi må håbe at markedet her kommer til assistance.

De, der sælger Macintosh-computere i Island siger, at de har ladet al software oversætte til islandsk fra 1984, og de siger, at de stadig bruger store beløb til dette hvert år. Den 28. august nu i sommer indrykkede Macintosh-importøren i Island kæmpeannoncer i alle landets dagblade under hovedoverskriften «Engelsk besættelse af Island». I annoncen citeres på opsigtsvækkende vis Kultur- og undervisningsministeriets rapport fra marts, hvor det hedder, at Windows har den ulempe, at islandske grundskolebørns edb-miljø er engelsk, og at det må ændres. Og så beskrives det med henvisning til kulturelle synspunkter om beskyttelse af sproget og praktiske synspunkter hvor stor betydning det har at kunne bruge modersmålet i forbindelse med computere.

Det ville være ønskeligt, at dette udspil fik konkurrenterne til at reagere og øgede sandsynligheden for at de nu investerede de nødvendige midler til at lade deres software oversætte til islandsk. Forhåbentlig er denne reklamekampagne fra Macintosh et tegn på, at markeds kræfterne vil komme islandsk sprogrøgt til hjælp.

Når nu talen går på reklamer, må vi nævne sprogrøgtssamarbejdet mellem Mejerisammenslutningen, Islandsk sprog bureau og Sprogrøgtsfonden. I næsten to år har virksomheden trykt vejledninger om sprog uden på mælkekartoner.

Mejerisammenslutningen minder også om sprogrøgt i sit logo med slagordet «Íslenska er okkar mál» (Islandsk er vores sprog) og har stået for udgivelser, bekostet et møde, fået skrevet en særlig sprogrøgtssang, der er blevet opført i virksomhedens reklamer, givet Islandsk sprog bureau nye computere (1994) for at nævne noget.

Alt dette tyder på, at store virksomheders markedsspecialister har fundet ud af, at det kan betale sig for en virksomhed at gøre beskyttelse af det islandske sprog til virksomhedens sag. Disse markedsspecialister må nødvendigvis være enige om, at borgerne i Island anser sprogrøgt for at være et godt, ædelt og

betydningsfuldt programpunkt. De betragter tilsyneladende vores konservative sprogværn som et godt salgsprodukt i Island. Dette tyder på at sprogværnets status i samfundet må siges at være sikker.

Da jeg var sprogkonsulent hos Islands Radio, måtte jeg sommetider assistere reklameafdelingen med at diskutere med dem, der annoncerer varer og service. De fleste accepterer alle anvisninger, og det var faktisk en glædelig overraskelse for mig at opleve, at folk normalt er taknemmelige for at vide hvad Islands Radio kalder godt og korrekt sprog, og folk bøjer sig oftest for det; med andre ord menes det tilsyneladende generelt ikke at være nogen god fremgangsmåde til at sælge varer i Island at bruge fremmedsprog eller dårligt sprog i reklamer. Det ses dog sommetider, eller forsøg på det, hos Islands Radio; og Morgunblaðið har også berettet at hos dem må de slås med annoncører, der har begrænsede ambitioner på dette felt. Samtlige reklamebureauer, som jeg har haft noget med at gøre, vil følge rådgivning om godt sprog i overensstemmelse med islandsk sædvane; de, der selv skriver deres reklamer, gør sig imidlertid i meget forskellig grad klart, hvor stor betydning det har at anvende godt sprog. Langt de fleste annoncører tager anvisningerne eller korrektionerne som det mest naturlige, men jeg kan dog huske uoverensstemmelser med folk, der endelig ville bruge anglicismer eller noget, som vi syntes var uacceptabelt sprog, og det selvom de fik anvisninger om at det var sagen.

Sprogværn på søgnedage

Islændinge kender en mængde ting og begreber under to navne, dvs. en slags internationalt navn (ofte engelsk) og en ren islandsk parallel. Rigtig mange, der f.eks. forsøger at skrive så godt og korrekt sprog (og rent) som de kan, anvender et andet sprogregister ved uformel snak, hjemme, blandt vennerne og blandt arbejdskammerater. En del af det at vælge sig et uformelt sprogregister i islandsk, viser sig ved at vurdere de ords renhed, der gribes til, dvs. at besvare spørgsmålet: skal jeg bruge det rene islandske ord eller det udenlandske? Ofte er det som om det udenlandske ord eller den udenland-

ske ordforbindelse har nemmere ved at finde vej over læberne, og nogle må gøre en lille indsats, hvis de beslutter sig for hellere at bruge de rene (rensedede) ord. For eksempel bruger mange af medarbejderne i radio og tv det importerede ord «feida» (udsagnsord) (jf. engelsk fade), men et bedre islandsk ord er *skyggja* (formørke) eller ordforbindelsen *líta deyja út* (lade dø ud). Jeg regner med, at de fleste ville anvende den ene af disse sidstnævnte alternativer på tryk eller i officielt talesprog.

Et andet eksempel er fremmedordet «stúdíó», som de fleste anvender indbyrdes, selvom der findes renere islandske ord, f.eks. *hljóðstofa* (lydstue) i radio, *myndver* (billedlokale) i tv og *hljóðver* (lydlokale) om lokaler uden for radio og tv, der er beregnet til musikoptagelser. Men under udsendelser undgår mange hos radioen at anvende ordet «stúdíó» og anvender oftest eller næsten kun ordet *hljóðstofa* eller et andet lignende islandsk ord. Der er dog nogen forskel på radiokanalerne, og eftersom radiofolk er mere uformelle i deres valg af sprogregister er der større sandsynlighed for at de anvender ordet «stúdíó» under udsendelse. Der er med andre ord ofte direkte forbindelse mellem, hvor talesprogsagtigt et taleregister der vælges og hvor «rene ord» der bruges.

Her kommer der nogle få yderligere eksempler: «mæk(ur)», «míkrófóinn» *hljóðnemi* (mikrofon); «vídeó» – *myndband* (video) eller *myndbandstæki* (videomaskine). Men der bliver aldrig brugt et fremmedord (som f.eks. *!tíví!) for *sjónvarp* (tv) og heller ikke (som f.eks. *!sédé!) for *geislaspilari* (cd-spiller).

Navne på nyere restauranter í Reykjavík kunne tyde på, at der er to forskellige moder i landet, dvs. rentsprogsmode og udenlandssnob. Vi har på den ene side navne som Ari í Ögri, Tíu dropar, Kaffibrennslan, Aktu – taktu og på den anden side navne som The Dubliner, Café au lait, Café Paris, Tong's take-away.

Som tidligere nævnt er det tilsyneladende sommetider ligetil for islændinge at anvende et rent islandsk ord i formel stil, hvad enten det er i tale eller skrift, men derimod et tilsvarende fremmedord i mere hverdagsagtig anvendelse eller uformel stil, især i talesprog, men i betydeligt mindre grad i skriftsprog. Og det

kan godt se ud til, at når vi islændinge taler om sprogets renhed og dannelsen af nye ord, og om at vi er så besluttet på fortsat at holde det rent, så er det ikke helt i overensstemmelse med sandheden, idet så mange er tilbøjelige til at bruge et udenlandsk ord eller et fremmedord i stedet for et tilsvarende nyt ord af islandsk oprindelse. De der arbejder med organiseret sprogrøgt i Island må så sandelig grundigt overveje denne situation, det vil sige faren for at sproget i samfundet bliver dobbelt, hvis man kan sige det sådan, et hverdagssprog og så et helt anderledes skriftsprog eller formelt talesprog. Men man skal dog tage i betragtning at forskellige sprogregistre selvsagt er en naturlig del af folks samlede sprogbrug, i alle sprogsamfund, så i virkeligheden er der ikke noget bemærkelsesværdigt ved nogen forskel på skriftsprog eller formelt sprog og så talesproget, det vil sige det uformelle sprog. Men denne forskel kan blive for stor, for så ville skriftsproget, der forbinder os til fortiden, ikke være brugbart i et samfund med hastige ændringer, men i stedet natrolde og det islandske sprogsamfunds homogenitet ville da være en saga blot.

Sprogrøgt i Island burde blandt andet bidrage til fortsat homogenitet i sprogsamfundet, og til at bevarelsen og styrkelsen af sproget fremtræder i hele samfundet, og på alle områder, ikke kun i skriftsproget, ikke kun blandt specialister, ikke kun på festdage.

Afslutning

I det foregående har jeg med eksempler forsøgt at understøtte den påstand, som jeg fremsatte til at begynde med. Det kan nok undre nogen at en konservativ sprogværnspolitik nyder så stor forståelse og velvilje i Island som den gør. Det er dog ikke alle islændinge, der i deres daglige snakken er rentsprogsentusiaster. Alligevel ser det ud til at være en samfundsmæssig kendsgerning i Island, at der er marked for sprogrøgt; et gammelt og godt sprogsystem, ord og ordforbindelser er en vare, der er efterspørgsel efter i Island.

Jeg har her talt om en konservativ sprogrøgtspolitik i et samfund, der er under stadig udvikling og forandring. Jeg har lyst til at kaste det spørgsmål frem til slut om forklaringen på

menigmands positive indstilling til sprogrøgt i Island måske netop kan være, at samfundet ændrer sig så hurtigt; muligvis er det alle omvæltningerne, der kalder på nogle faste punkter i tilværelsen, som for eksempel en national sprogpolitik.

Språkspalten i *Virittäjä*: Språkvårdens historiska arkiv?

Av Aino Piehl

Virittäjä – en tidskrift för forskare i finska språket och dess släktspråk – har varit det viktigaste forumet för språkvårdsdebatten på finskt håll i Finland. Tidskriften utges av *Kotikielen seura* («Sällskapet för hemspråket»), som grundades 1876 för att främja forskningen och användningen av finska språket. Ett av sällskapets mål under den första tiden var, såsom namnet anger, att skapa ett bildat talspråk för de finskspråkiga hemmen. I arbetet med att förverkliga detta deltog förutom forskare i finska språket också en stor del av den tidens finsksinnade bildade klass. Sällskapet började publicera sin egen tidning 1897, och redan i de första numren förekom anmärkningar och förslag som berörde språkbruket. Sedan dess har språkforskare som intresserat sig för skriftspråkets utveckling framfört sina åsikter i *Virittäjä*, och under nästan sextio år var tidskriften en informationskanal också för de kollektiva språkvårdsorganen.

I språkvårdsartiklarna i *Virittäjä* kan man följa det finska skriftspråkets utveckling och språkvårdens historia under hundra år. I tidskriftens spalter kan man se hur skribenter som intresserat sig för språkvård under skriftspråkets olika utvecklingsskedan fäst uppmärksamhet vid olika språkliga fenomen och hur deras synvinkel och attityder förändras i takt med rådande strömningar inom forskning och samhälle. I den här artikeln granskar jag innehållet i språkvårdsspaltarna från 1920-talet till 1980-talet.

Ett samhällsbärande språk behövs

1920-talet var det självständiga Finlands första hela decennium. Då skulle det bevisas att det finska språket förmådde fylla alla de behov som en suverän stat kunde ha. Det finska skriftspråket hade under 1800-talet utvecklats till ett kulturspråk som inte var begränsat till kyrkan och domstolar. Man anser att det

finska språket till sin yttre struktur, sina morfologiska och syntaktiska drag samt sin rättstavning hade hunnit få sin nuvarande form på 1870-talet.

Behovet av ett skriftspråk var skriande på 1870-talet. Det var nämligen då som man började använda finska inom förvaltningen och näringslivet samt vid universitetet och i skolorna. Finland befann sig i ett brytningsskede och samhället stod på tröskeln till modern marknadsekonomi. Samtidigt började jordbrukarnas ekonomiska och samhälleliga status stiga och de började ha råd att låta sina barn studera. På 1870-talet grundades finskspråkiga läroverk och snart hade allt fler universitetsstudera-
nde finska som modersmål. År 1883 trädde tsarens språkförordning slutgiltigt i kraft. Enligt den var finskan och svenskan likvärdiga språk inom statsförvaltningen och rättsväsendet. Samhället var alltså i akut behov av ett finskt standardspråk och en väldig mängd av nya ord. Utvecklandet av standardspråket uppfattades som allas gemensamma angelägenheter. I arbetet med att utveckla det finska ordförrådet deltog förutom språkvetare också representanter från andra områden. Till exempel grundades läkarsällskapet Duodecim år 1881 för att skapa ett medicinskt ordförråd.

1920-talet innebar en ny brytningstid. Efter att Finland blivit självständigt behövdes det finska språket på helt nya områden – områden som inte varit aktuella under den tid då Finland var ett autonomt storfurstendöme. Den grupp som använde det finska skriftspråket växte hela tiden och blev samtidigt mer heterogen. Det blev allt vanligare att finskspråkiga ungdomar med jordbrukar- eller arbetarbakgrund började studera, och dessa blev så småningom tjänstemän och ledare inom näringslivet i den unga staten. Det allmänna intresset för termskapande fortsatte på 1920-talet. Bland annat utvecklade *Suomen Sähköteknikkojen klubi* («Finska elektrikerklubben») finska termer för elbranschen. Det finska skriftspråket började på 1920-talet användas på ytterligare ett nytt område: Finlands Rundradio grundades 1926, men redan tidigare under decenniet hade privata sändningar förekommit. På det här sättet blev det finska skriftspråket så småningom en del av alla finnars vardag.

Språkvården organiserar sig

På 1920-talet grundades också det första kollektiva språkvårdsorganet. *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* (Finska litteratursällskapet) hade från förut ett språkvetenskapligt utskott som skötte sällskapet verksamhet inom forskningen. Medlemmarna av utskottet utgjordes av tidens framstående forskare i finska språket. (Niinivaara 1931:42–43) Snart fick språkvården sitt eget organ: år 1928 grundades ett «utvidgat språkvetenskapligt utskott», det s.k. språkutskottet, vars uppgift var att behandla språkriktighetsfrågor och ge allmänheten råd i språkfrågor. Språkutskottet blev snabbt den största auktoriteten inom språkvården. Utskottet anlätades som rådgivande expertorgan i många stora bokprojekt, bl.a. i arbetet med encyklopedin *Iso Tietosanakirja* och vid bibelöversättningen.

Språkutskottet utgjorde den enda formen av organiserad språkvård fram till år 1945 då *Suomen kirjallisuuden seura* grundade en språkbyrå. För finansieringen stod två stora förlag, WSOY och Otava. Språkbyrån var öppen alla vardagar, och till uppgifterna hörde att ge allmänheten råd om språkbruk, förmedla texter till språkgranskning och utreda komplicerade språkfrågor. Språkutskottet fortsatte att vara ett sakkunnigorgan för språkbyrån och den instans som avgjorde principiella och mera omfattande frågor. (Hakulinen 1945a:110–112)

År 1949 övergick språkvården från privat till statlig finansiering då språkbyråns verksamhet överflyttades till Finlands Akademi. Språkutskottet fortsatte med fem medlemmar som Finlands Akademis språknämnd. Arbetet övervakades av Finlands Akademis representant för finska språket. År 1970 överfördes språkbyråns och språknämndens verksamhet till institutionen för modern finska vid Helsingfors universitet. Sedan 1976 är finska språkbyrån en del av Forskningscentralen för de inhemska språken. Språkvårdsspalten i *Virittäjä* förblev språkvårdens huvudsakliga informationskanal fram till år 1968 då språkbyråns egen tidning, *Kielikello*, började utges.

Även om språkutskottet var språkvårdens centrala organ från år 1928 behöll alltså *Virittäjä* sin centrala ställning som diskussionsforum för språkvårdsfrågor. I tidskriften ingick artiklar av utskottsmedlemmar och utskottet använde tidskriften

för att informera om utredningar och beslut. Från år 1924 publicerades språkvårdsartiklarna i en klart avgränsad avdelning under namnet *Oikeakielisyyttä* («Språkriktighet»). Avdelningen gick under det namnet fram till 1945 då den fick det nya namnet *Kielemme käytäntö* («Vårt språkbruk»). Samtidigt började språkutskottet distribuera särtryck av artiklarna till tidningsredaktioner, myndigheter och andra inflytelserika organ. Uppfattningen om att språkvårdens uppgift är att vara skiljedomare mellan absolut rätt och fel började eventuellt ge vika för en mera nyanserad syn, och förändringen avspeglas kanske också i avdelningens nya namn. Lauri Hakulinen betonade samma år i en artikel i *Virittäjä* att språkvården borde vara försiktigt handledande till sin karaktär. (1945b:282).

Språkvårdsspalten: övervakning och utvecklande av normen

Under den period som jag granskat, dvs. 1920-, 40-, 60- och 80-talen, förekom 739 artiklar om språkvård i *Virittäjä*. Allra flitigast skrevs det på 1940-talet då *Virittäjä* publicerade i genomsnitt 30 artiklar per år i sin avdelning för språkvård, trots att Finland tidvis befann sig i krig. Även under 1980-talet skrevs det flitigt om språkvård, i medeltal 20 artiklar per år. På 1920- och 60-talen publicerades årligen cirka 12 artiklar. (När jag i fortsättningen talar om de olika artikeltypernas andel av hela materialet utgår jag från antalet artiklar.)

I *Virittäjäs* språkvårdsspalter behandlades för det mesta enskilda fel och feltyper. (Med «fel» avser jag här något sådant som författaren i sin artikel framställt som något som bör undvikas eller korrigeras.) I den här typen av artiklar anför författaren vanligen exempel på något sådant språkligt fenomen som han eller hon anser bör uppmärksammas. Exemplen härstammar vanligen från flera olika källor. Källan kan nämnas vid namn, men det är det specifika felet som är ämnet för artikeln, inte dess upphovsman. I allmänhet kommer författaren med ett förslag till rättelse, men ofta antar han att *Virittäjäs* läsare inte behöver motiveras i frågan. Ibland ses till och med rättelsen som så självklar att den inte skrivs ut.

Nästan en tredjedel av artiklarna i mitt material behandlar

och beskriver fel. Den här typen av felbeskrivning som metod i språkvårdsarbetet omnämns av många språkvårdsforskare. Neustupn'y (1974:39–40) kallar det **correction procedure** med vilket han avser korrigering både av ett barn som lär sig tala och av en skribent som avviker från standardspråkets norm. Samma metod kallas av tyska författare **Sprachkritik** (Dieckman 1980:510–511) och av engelska **language complaints** (Milroy – Milroy 1985:37). Sådana här texter har av tradition använts som ett medel att övervaka normen. I *Virittäjä* var de vanliga under alla decennier, men under 1980-talet erövrar de närmare tre fjärdedelar av avdelningen *Kielemme käytäntö* («Vårt språkbruk»).

Andelen diskussionsinlägg som behandlar språkbruket utgör en knapp tiondel av artiklarna. Med «diskussionsinlägg» avser jag här sådana artiklar där författaren tagit ställning till någon enskild språkvårdsartikel eller rekommendation som nyligen ingått i *Virittäjä* eller någon annanstans. Under 1920-, 40- och 60-talen utgjorde diskussionsinläggen nästan 10 %, men under 1980-talet minskade de till hälften.

Likaså har nästan en tiondel av spaltens artiklar används för publicering av språkvårdsorganens beslut. Med tiden ändrade dessa meddelanden form. Under den första tiden utgjordes de av noggranna redogörelser för behandlingen av en fråga inklusive bakgrund och motiveringar eller av kommentarer till ett förslag som publicerades separat. På 1920-talet publicerade *Virittäjä* till och med utdrag ur språkutskottets protokoll, men redan på 1960-talet gavs informationen i form av förteckningar med rekommendationer där man samtidigt informerade om många olika frågor. Meddelanden från språknämnden har senast publicerats i *Virittäjä* år 1985.

På 1920- och 40-talen presenterades och rekommenderades ofta nyord i *Virittäjä*. Andelen nyordspresentationer var störst på 1920-talet, men till antalet var de flest på 1940-talet. Därefter svalnade intresset för nyorden, och allra minst skrevs det om dem på 1980-talet. Språkvårdarna har själva konstaterat att det inte är de utan fackområdenas språkbrukare som skapar de nya orden. (Itkonen 1975:26; Koivusalo 1980:25–26.) Språkvårdens uppgift är att fortsättningsvis utvärdera orden och

anpassa dem till språket enligt de modeller som finns för äldre ord.

De relativt sett flesta förslagen till nya normer eller ändringar av den rådande normen presenterades på 1940- och 1960-talen. På 1920-talet förekom sällan normförslag – det fanns ju inget språkvårdsorgan som man kunde rikta det till. När språkutskottet inledde sin verksamhet och började publicera sina beslut i *Virittäjä* 1928, började personer som var intresserade av språkvård erbjuda sina förslag till diskussion i språkutskottet. Språkutskottet och dess efterföljare tog också på sina möten ofta upp sådana frågor till diskussion som föreslagits i *Virittäjäs* spalter. De förslag som förekom på 1940-talet gällde ofta en minskad variation av skriftspråkets form. På 1960-talet ville artikelförfattarna oftast utvidga eller förbättra den rådande normen. Språket hade förändrats och man blev tvungen att konstatera att normen var föråldrad eller för snäv. På 1980-talet förekom knappast längre förslag på vare sig nya normer eller normändringar. Vid det laget var kontakten mellan *Virittäjä* och den kollektiva språkvården, dvs. språkbyrån och finska språknämnden, inte längre så nära som den varit under tidigare decennier.

Ännu under 1920- och 40-talen framförde artikelförfattarna flitigt kritik mot språket i den tryckta litteraturen och i tidningarna, och de kommenterade författarna med namns nämnande. Ibland förekom också kritik av radioredaktörernas språk. Språkkritiken var, liksom artiklarna som diskuterade fel, ett instrument för övervakning av normen. Rättelser förekom inte alltid utan felen presenterades i form av långa listor endast som exempel på dåligt språk. Straffet för den som inte följde normen var alltså en offentlig anmärkning. Förslagen införde så småningom systematisk språkgranskning av sina böcker vilket kan ses som ett resultat av det upprepade kravet på övervakning av den tryckta litteraturen som framfördes i de språkkritiska artiklarna i *Virittäjä* (Paunonen 1976:364).

Under 60- och 80-talen förekommer endast enstaka artiklar som kritiserar det litterära språket, även om man tydligen försökte återuppliva den här traditionen på 80-talet. Skriftspråkets form hade då redan stabiliserats, och de centrala förfiningsmålen hade uppnåtts (Sadaniemi 1968:30; Itkonen

1975:34–35). Liknande övervakning förekommer fortfarande på andra håll. Enligt Satu Gröndal (1996:78) behandlar recensionerna av sverigefinsk skönlitteratur också språket i böckerna, uttryckligen ur språkriktighetsvinkel.

Från formnormer till ett klart språk

Under såväl 1920- som 1980-talet behandlade alltså språkvårdarna för det mesta enskilda språkfel i sina artiklar. De var ändå intresserade av diverse andra språkliga fenomen. Man kan också i artikelförfattarnas val av ämnen se hur skriftspråkets form så småningom stabiliseras; intresset förskjuts från de stabila dragen till de instabila där de vacklande fenomenen fångar språkvårdarens uppmärksamhet.

Mest av allt har författarna uppmärksammat strukturfenomen, främst morfologiska och syntaktiska drag. Nästan en tredjedel av artiklarna i materialet behandlar strukturfrågor. Det har skrivits mycket om dem under alla decennier, men 1980-talet avviker tydligt från tidigare. Då minskade intresset betydligt för de fenomen som man i skriftspråket kan kalla rätt eller fel.

De morfologiska felen diskuterades flitigast på 1920-talet då man också skrev mycket om nyord, men från och med 1940-talet har språkvårdarna varit mer intresserade av syntaktiska fenomen. Också forskningen i finska språket fick en kraftig inriktning på syntax från och med 1940-talet. På 1960-talet intresserade morfologin knappt någon språkspaltsförfattare längre. Av de exempel som förekommer i språkspalterna framgår att det ännu på 1940-talet fanns vacklande former också i den s.k. finare litteraturen. Senare stabiliserades formerna och behovet av övervakning minskade. Intresset kunde alltså riktas på annat.

Språklig purism har speciellt under första delen av 1900-talet varit ett centralt drag i den finska språkvården. En fjärdedel av artiklarna i *Virittäjä*s material behandlar sådan främmande influens som ses som störande. Allra mest skrevs det om detta på 1920-talet när det också fanns mycket sådant i skriftspråket som säkert störde språkbrukarnas öron. Också på 1940-talet var puristiskt inriktade artiklar vanliga. Vid den tiden var det närmast svenskan och tyskan som influerade det finska språket.

Från och med 1960-talet minskade intresset för purismen men i stället började artikelförfattarna fästa allt större uppmärksamhet vid stilfrågor. Artiklar om stilfrågor utgör redan på 60-talet en fjärdedel av alla artiklar. Då ansåg författarna att bristen på stil är ett estetiskt problem. De ansåg att det svulstiga, omständliga och komplicerade språkbruket beror på att författaren inte vill göra sig något besvär när han skriver texten.

På 1980-talet var textens begriplighet ett lika vanligt tema som stil. Författarna behandlade ofta samma språkliga fenomen som togs fram i 60-talets artiklar om stilfrågor. På 60-talet ansågs stilproblemen bero på textförfattaren, dvs. på brist på stilkänsla. På 1980-talet såg man på frågan ur läsarens synvinkel och konstaterade att samma drag också gör texten svårbegriplig. En del författare såg ett klart språk som vars och ens plikt mot läsaren, men många betonade också dess samhällsliga betydelse. En femtedel av artiklarna behandlar begriplighetsfrågor.

På 1980-talet skrevs det också mycket om problem med ordbetydelser, särskilt i fråga om avledning. Artikelförfattarna strävade efter att låta avledningssuffixet bestämma de avleda nyordens betydelser. Suffixets betydelse skulle vara densamma som i gamla ord. Det är speciellt facktermernas betydelser som utvidgas då de blivit vanliga i allmänt språkbruk. En sådan utvidgning motarbetades med motiveringen att språkets exakthet och klarhet blev lidande.

En spalt skriven av språkvårdens inre krets

Under hela den period jag har undersökt har språkspalterna i *Virittäjä* skrivits av en handfull aktiva personer. De tre mest produktiva artikelförfattarna står för 40 % av alla språkvårdsartiklar under samtliga decennier utom på 1940-talet. Alla i den här aktiva skaran har också samtidigt varit medlemmar av *Virittäjäs* redaktion eller av något av de kollektiva språkvårdsorganen.

Den mest produktiva artikelförfattaren i mitt material är Terho Itkonen som under åren 1980–1988 stod för nästan hälften av artiklarna i språkvårdsspalten. Efter honom följer i pro-

duktivitet Lauri Hakulinen, E.A. Saarimaa och E.A. Tunkelo. De var samtliga chefredaktörer för *Virittäjä* och var under sina chefredaktörsperioder också bärande krafter för språkvårdsspaltens. De var också alla centrala medlemmar av språkutskottet eller språknämnden. Deras intresse för språkvård har dessutom varit väldigt långvarigt; till exempel Hakulinen och Saarimaa har skrivit artiklar under tre av de undersökta decennierna.

Också största delen av de övriga flitiga författarna av språkvårdsartiklarna hörde till det halvofficiella språkvårdsbrödraskapet. Under 20-, 40- och 60-talen förekom inga kvinnor i språkutskotten eller språknämnderna. Likaså har språkvårdsdebatten varit mansdominerad. Bland *Virittäjäs* artikelförfattare har det – förutom på 80-talet – förekommit synnerligen få kvinnor.

Den språkvårdslinje som representerats av språkutskottet och språknämnden har alltså kraftigt styrt *Virittäjä*. Språkvårdens oliktankare, bland vilka Lauri Kettunen är den kändaste, har inte varit medlemmar av utskottet eller nämnden. Å andra sidan har språkvården kraftigt styrts av forskarna i finska språket. Nästan samtliga av de ivrigaste artikelförfattarna har varit yrkesforskare, många av dem professorer.

Språkforskarna och språkvårdarna – språkets beskyddare

År 1997 har *Virittäjä* utkommit i hundra år, men någon språkvårdsspalt innehåller den inte längre. Den upphörde som regelbundet inslag 1992. Då publicerades en artikel i vilken man ifrågasatte behovet av en språkvårdsspalt i en vetenskaplig tidskrift som *Virittäjä*. Enligt artikelförfattaren var språkforskarna inte intresserade av att diskutera fel. Allmänheten hade redan fått sin egen språkvårdstidskrift, *Kielikello*. Artikeln väckte ingen diskussion men ingen försvarade heller språkvårdsspaltens.

De tider då det var nästan självklart att språkforskarna också ägnade sig åt utvecklandet av skriftspråket och språkvården ligger redan bakom oss. Naturligtvis finns det fortfarande framstående forskare bland språknämndens medlemmar, och många forskare är intresserade av språkvård. För många forskare känns ändå språkvårdens normerande förhållningssätt till språkbruket främmande.

Den negativa inställningen till normering bland språkvetare är internationellt spridd. Talspråksforskningen, som från och med 1970-talet blivit allt allmänare, har i många länder varit socialt motiverad. Att studera de olika varianterna av talspråk ur lingvistiskt perspektiv har varit ett sätt att försöka höja deras sociala status. Som motpol till dem har man ställt standardspråket, vilket har beskrivits som ett hinder för det naturliga språket, som en konstgjord språkform som språkbrukarna med våld försöker tvingas att använda bland annat genom skolundervisningen. Man har inte velat ha något som helst att göra med det åtskiljande mellan rätt och fel som setts som en väsentlig del vid inläringen av skriftspråket.

Det finns ändå forskare som deltar i projekt där man skapar nya standardspråk. I Finland håller man till exempel på att skapa egna skriftspråk för romani och teckenspråk. Samma mål har man i Sverige för Tornedalsfinskan. I det här arbetet normerar man språket – man godkänner vissa former för skriftspråket och underkänner andra. Här är det ändå fråga om centrala formfrågor i språket, dvs. sådant som för finskans del diskuterades under förra delen av 1800-talet.

Det finska skriftspråket var under de sista decennierna som språkvårdsspalten ingick i *Virittäjä* redan stabilt och enhetligt till sina centrala drag. Många av de frågor som då behandlades i spalten kan ses som finputsning i förhållande till språkbruket som helhet. I den diskussion som fördes i slutet av 80-talet och början av 90-talet framfördes från forskarhåll synen att språkvården sysslade med betydelselösa detaljer. Till den här synen bidrog säkert innehållet i språkvårdsspalten som till stor del behandlade brister i språkbruket även om artiklarna representerade privata åsikter och inte längre på 80-talet kunde jämföras med uppfattningen bland de professionella språkvårdarna.

Inför hundraårsjubileet har *Kotikielen seura* och *Virittäjä* på nytt startat diskussionen om normer och standardspråk. *Kotikielen seura* har tillsammans med *Hugo Bergrothsällskapet* ordnat en diskussion och diskussionsinläggen har publicerats i *Virittäjä* 4/1996 – de finska inläggen på finska och de svenska på svenska. Synvinkeln på ämnet i inläggen var inte språkvårdande utan snarare språkpolitisk och sociologisk.

*Virittäjä*s chefredaktör Lea Laitinen antar i sin ledare 1/1996 att språkets öde intresserar unga forskare och att språkvården kanske håller på att förändras till att bli «språkskydd». Språkpolitiken är den jordmån där språkvårdarna och forskarna kan hitta sitt gemensamma mål. De båda officiella språken i Finland känner av det starka trycket från engelskan, tyskan och franskan. I många kommuner strävar man efter att utöka undervisningen på främmande språk. Vissa storföretag har börjat använda engelska som internt språk. Vetenskapliga uppsatser och avhandlingar skrivs redan nu ofta på engelska inom de naturvetenskapliga och tekniska disciplinerna. Oron för finskans och svenskans ställning i Finland berör alla som förstår vikten av modersmålet för människan. Viljan att skydda modersmålet är säkert gemensam för språkvårdarna och forskarna i Norden.

(Översättning av Anna Maria Gustafsson)

Källor

- Dieckman, Walther 1980: Sprachlenkung/Sprachkritik. Hans Peter Althaus, Helmut Henne & Herbert Ernst Wiegand (red.), Lexikon der Germanistischen Linguistik s. 508–515. Andra förnyade och uppdaterade uppl. Niemeyer, Tübingen. Gröndal, Satu M. 1996: Den finska litteraturen i Sverige – språkvård och status. Språk i Norden 1996 s. 73–79. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden. Nordisk språksekretariats skrifter 20.
- Hakulinen, Lauri 1945a: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitoimiston perustaminen, sen taustaa ja esivaiheita. *Virittäjä* 49 s. 109–112.
- 1945b: Kielenviljelyn menettelytavoista. *Virittäjä* 49 s. 281–283.
- Itkonen, Terho 1975: Näillä näkymin. Kirjoituksia nykysuomesta ja sen huollosta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 316. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors.
- Koivusalo, Esko 1980: Kielenuhollon kohderyhmät. Heikki Paunonen & Riitta Koivumäki (red.), *Näkökulmia äidinkielenopetukseen ja kielenhuoltoon* s. 25–33. *Folia fennistica & linguistica*. Tampereen yliopiston Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisu- ja 2. Tammerfors.
- Milroy, James–Milroy, Lesley 1985: *Authority in language. Investigating language prescription and standardisation*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Neustupn'y, Jiri 1974: *Basic Types of Treat-*

ment of Language Problems. J. A. Fishman (red.), *Advances in Language Planning* s. 37–48. *Contributions to the Sociology of Language* 5. Mouton, Haag.

Niinivaara, Martti 1931: *Kielen tutkimus ja viljely. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1931* s. 1–50. *Suomi V: 12. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsingfors*. Paunonen, Heikki 1976: *Kotikielen Seura 1876–1976. Virittäjä* 80 s. 310–428. Sadeniemi, Matti 1968: *Suomen kielen huollosta. – Suomenkieliset tietosanomat* 2 s. 24–31.

Finska språkets ställning i Sverige

Av Paula Ehrnebo

Inledning

Finska språkets ställning i Sverige har diskuterats med varierende intensitet i flera decennier. Diskussioner har förts både inom sverigefinska organisationer och i massmedier. Ett viktigt forum har varit de så kallade Sverigefinska samrådsdagarna, som sedan början av 1980-talet två gånger per år samlar sverigefinska organisationer och institutioner kring gemensamma frågor. Diskussionerna fick en speciell kraft och en helt ny dimension för drygt fyra år sedan. Två viktiga händelser hade betydelse i sammanhanget:

Den första var Sverigefinska samrådsdagarna i mars 1992, då sex sverigefinska organisationer undertecknade en resolution där de konstaterade att sverigefinnarna utgör en språklig minoritet i Sverige och bör få ett officiellt erkännande av sin minoritetsstatus.

Den andra var offentliggörandet av Statens invandrarverks rapport *Det finska språkets ställning i Sverige* i mars 1993. I rapporten konstateras det att «Sveriges befolkning består, alltsedan landets gränser först drogs, av tre språkgrupper, den svenska, den finska och den samiska».

Statsminister Carl Bildt hade redan under hösten 1991 under sitt första officiella besök i Finland betonat finska språkets historiska betydelse i Sverige och dess uppgift som förmedlare och vidareutvecklare av finskspråkig kultur. Vid samma tid hade statssekreteraren Anders Ljunggren, som var ansvarig för de nordiska frågorna, konstaterat att den finskspråkiga kulturen i Sverige ingår i det inhemska kulturarvet och att Sverige borde medverka till att förbättra den finskspråkiga befolkningsgruppens förutsättningar att behålla och vidareutveckla sitt språk och sin kultur. Frågan diskuterades även i Nordiska rådet.

Bland de sex organisationer som under samrådsdagarna i mars 1992 undertecknade resolutionen om minoritetsstatus kan nämnas Sverigefinska Riksförbundet, som då hade ungefär

35 000 medlemmar, och Sveriges finska lärarförbund. Ytterligare fem organisationer har senare undertecknat resolutionen. Som argument använde organisationerna bland annat Regeringsformen, 1 kap, 2 §, där det står att «Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.»

Resolutionen överlämnades till Finlands regering under samma år och något senare tog Sveriges statsminister emot den. Hos finska politiker och bland finlandssvenskar har den sverigefinska gruppens uppfattning och krav fått ett mycket positivt bemötande och deras stöd har varit synnerligen viktigt. Hos svenska politiker har förståelsen däremot inte alls varit sådan som sverigefinnarna hade väntat sig.

Bakgrunden till den andra viktiga händelsen, offentliggörandet av Statens invandrarverks rapport i mars 1993, var regeringsuppdraget som Statens invandrarverk och Socialstyrelsen hade i början av 1990-talet och som gällde äldre invandrare. I augusti 1991 uppdrog Invandrarverkets generaldirektör åt verkets flykting- och invandraravdelning att sammanställa en rapport i syfte att ge fakta om det finska språkets ställning och språkets användbarhet i Sverige.

Rapporten är en situationsbeskrivning. I den redovisas vilka rättigheter de finskspråkiga har att få information och service på sitt modersmål. Men vissa tecken tyder på att Statens invandrarverk nu avsiktligt har «glömt» dokumentet.

Utbildningsdepartementets arbetsgrupp

I maj 1993 beslutade regeringen att ge utbildningsministern i uppdrag att utse en arbetsgrupp för förstärkande av finska språkets ställning i Sverige. Det hade då blivit aktuellt att tydligare klargöra det finska språkets särställning i Sverige. Den sverigefinska gruppen hade under en längre tid framfört krav på borttagande av invandrarbegreppet och garantier för att finska elever ges undervisning i och på finska. Den hade också uttryckt starkt önskemål om minoritetsstatus och kulturell autonomi. En arbetsgrupp tillsattes och den utförde sitt uppdrag på ett år. I juni 1994 överlämnade arbetsgruppen sin rapport *Finska i Sverige – ett inhemskt språk*. Rapportens uttryckliga konstaterande

att finskan är ett *inhemskt* språk i Sverige mottogs med stor tillfredsställelse av sverigefinnarna.

I rapporten presenteras utöver den historiska bakgrunden läget för finska språket i landet. Generellt sett är situationen ungefär densamma i dag.

Skolväsendet

I det offentliga skolväsendet har finskspråkiga elever rätt till undervisning i sitt modersmål, hemspråksundervisning. Endast i de fall det inte går att bilda grupper med minst fem elever eller då det inte finns tillgång till en lämplig lärare får kommunen avstå från att ordna hemspråksundervisning. För toredalsfinska (och samiska och zigenska) elever gäller det att kommunen är skyldig att erbjuda undervisning även om inte grupper om fem elever kan bildas.

Finskspråkiga elever, liksom elever med annat nordiskt språk, har rätt till hemspråksundervisning under hela sin skoltid, både i grundskolan och gymnasieskolan. (För andra grupper gäller rätten till sådan undervisning under sju år.)

Hemspråksundervisning omfattar både undervisning i och studiehandledning på hemspråket.

På grundskolans låg- och mellanstadium kan ordnas hemspråksklasser där den svenskspråkiga undervisningens andel stegvis ökar för att bli helt dominerande när eleverna kommer till högstadiet.

Sedan tio år bedrivs en pedagogisk utvecklingsverksamhet för finskspråkiga elever. Den innebär att eleverna får en del finskspråkig undervisning även under högstadiet, undervisningen kan betraktas som *tvåspråkig*. Försöksverksamheten har utvärderats vetenskapligt och det framgår av rapporterna att man uppnått mycket bra resultat. I försöksverksamheten deltog 18 kommuner. Verksamheten har numera permanentats, men tyvärr har Skolverket inga uppgifter om verksamhetens omfattning idag.

Stockholms kommun har tidigare, sedan 1970-talet, haft tillstånd att bedriva gymnasieutbildning på finska. Den verksamheten har numera upphört. Det kan här nämnas att när den startades var sverigefinska ungdomars förutsättningar att tillgodo-

göra sig gymnasieutbildning på svenska avsevärt sämre än i dag. För att råda bot på detta sattes det som villkor för att bli antagen som elev att vederbörande inte behärskade svenska språket tillräckligt bra för att kunna följa undervisningen på svenska. Villkoret var givetvis tänkt som en övergångsåtgärd men under en längre tid kom det att ge utbildningen en viss negativ prägel.

Under senare tid har tvåspråkig gymnasieutbildning startats på vissa orter, bl.a. s.k. Östersjölinje i Botkyrka nära Stockholm.

Antalet elever i den finska hemspråksundervisningen har sjunkit drastiskt under de senaste åren. En viktig orsak är givetvis att undervisningen ges utanför ordinarie skoltid, och en annan att eleven eventuellt måste ta sig till en annan skola, eftersom gruppen måste bestå av minst fem elever och eftersom det då inte är säkert att grupper kan bildas i varje skola. Det kräver mycket av en elev att han ska använda en del av sin fritid till studier som han själv kanske inte upplever meningsfulla och som inte heller är någon betydande merit på arbetsmarknaden. Genom att minska antalet finskspråkiga daghemsavdelningar och dagbarnvårdare undergräver kommunalpolitikerna på längre sikt också elevunderlaget.

I början av 1990-talet blev det lättare att starta och driva fristående skolor och sedan dess har egna sverigefinska skolor startats. För närvarande finns det elva sverigefinska friskolor och de är givetvis belägna på orter där det finns elevunderlag, med andra ord där det finns tillräckligt stor finskspråkig befolkning. Undervisningen i de sverigefinska skolorna är tvåspråkig och de flesta av dessa skolor har visat sig att fungera mycket bra. Sverigefinnarna är ense om att de tvåspråkiga sverigefinska skolorna är den bästa möjliga förutsättningen för finska språkets fortsatta existens och utveckling i Sverige.

Utöver det ordinarie skolväsendet finns det i Sverige tre folkhögskolor med finsk inriktning, och ytterligare några folkhögskolor erbjuder viss finskspråkig verksamhet.

Undervisning i finska bedrivs vid fem universitet och några högskolor i landet. Undervisning på finska förekommer inte för närvarande. Men sverigefinnarna hyser stora förhoppningar om

att det med hjälp av ny teknik inom en snar framtid blir möjligt att i samverkan med finska universitet och högskolor få undervisning på finska i vissa ämnen.

Medier och annan kulturverksamhet

Sveriges Radio har rikstäckande sändningar på finska cirka 12 timmar i veckan och därtill sänder 20 av de 25 lokala stationerna var och en flera timmar i veckan på finska. Sveriges Radio har beslutat att starta en egen finskspråkig kanal. Den blir möjlig när digitala sändningar startas om något år.

Sveriges Television har sändningar på finska cirka två timmar i veckan. Därtill sänds 7 minuter nyheter på vardagar samt en del utbildningsprogram. Det bör påpekas att finska tv-program sedan 1986 kan ses i vissa delar av Sverige och att det pågår förhandlingar om att utvidga dessa sändningar att omfatta hela Norden.

Några finskspråkiga dagstidningar finns inte i Sverige. Det har tidigare gjorts vissa försök att ge ut dagstidning på finska, men försöken har misslyckats. För närvarande finns det en tidning, *Ruotsin Suomalainen*, som kommer ut en gång i veckan och den får statligt stöd enligt vissa specialregler. Stöd får också Haparandabladet, där minst 25 % av innehållet är skrivet på finska.

En annan tidning som kommer ut en gång i veckan är Invandrartidningens finskspråkiga version *Viikkoviesti*. Förutom finska ges Invandrartidningen ut på sju språk. Den finskspråkiga versionen har kommit ut i nära 30 år. Syftet var ursprungligen att ge information om det svenska samhället, men tidningen har under åren utvecklats till en mångsidig nyhets- och informationstidning och anpassats till sverigefinnarnas behov. En del av innehållet är gemensam med de andra språken men en stor del skrivs direkt på finska.

Riksteatern har sedan 15 år viss finskspråkig verksamhet, *Finska Riks*. Den turnerar runt landet och ger föreställningar framför allt för barn och ungdomar. Verksamheten har under senaste åren fått bedrivas under mycket snäva ekonomiska villkor då sparåtgärderna drabbat teatern och verksamheten är ständigt hotad.

Till detta område hör även Arkivet för sverigefinnar och finlandssvenskar i Sverige och Sverigefinska språknämnden, två i sig små institutioner som dock har en viktig funktion i den sverigefinska infrastrukturen. Deras verksamhet bekostas med statsbidrag, men bidragen har under senare tid minskat betydligt då både Sverige och Finland har varit tvungna att genomföra kraftiga besparingar.

Svenska kyrkan

Svenska kyrkan är en institution som ofta glöms bort i diskussioner om finska språket trots att den under en lång tid haft omfattande finskspråkig verksamhet. Det centrala ansvaret har Svenska kyrkans församlingsnämnd, inom vilken det finns en särskild enhet för finskspråkig verksamhet. Församlingsnämnden har också utsett en speciell delagation för arbetet.

Församlingsnämnden har medverkat till att en hel del material har översatts till finska. Där kan nämnas Kyrkohandboken. För närvarande pågår översättning av psalmboken. För ett par år sedan lät nämnden översätta *En liten bok om kristen tro* och den trycktes i 33 000 exemplar, vilket innebär att upplagan är större än för någon annan finskspråkig bok tryckt i Sverige.

Svenska kyrkan har en icke-regional finskspråkig församling, Stockholms finska församling, vilket skriftliga dokument vittnar om redan 1533. Men omfattande finskspråkig verksamhet bedrivs i många församlingar på de orter där det finns en stor finskspråkig befolkning. Samma gäller på stiftsnivå: 12 av de 13 stiftet har organiserat arbete bland finstalande medlemmar. Undantaget är Visby stift. – Nyligen har det lämnats ett förslag om att en av biskoparna skulle få speciellt ansvar för det finskspråkiga arbetet inom Svenska kyrkan.

Service på finska

Utöver undervisning på och i finska samt viss finskspråkig information har sverigefinnar rätt att få service på finska. I lagstiftningen finns det några bestämmelser som är speciellt viktiga i detta sammanhang. I rättegångsbalken och i förvaltningsprocesslagen stadgas det att om part, vittne eller annan som ska

höras av rätten ej behärskar svenska språket, ska rätten vid behov anlita tolk.

Den viktigaste bestämmelsen i det här avseendet är dock 8 § i förvaltningslagen, som stadgar att när en myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska språket eller är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov anlita tolk. Det är viktigt att komma ihåg att ordet tolk betyder här både *tolk* i vanlig bemärkelse och *översättare*.

Under senare år har den tidigare generösa tillgången till tolkhjälp minskat avsevärt. När det t.ex. gäller sjukvård har varje läkarmottagning inom ett landsting eget budgetansvar, vilket har lett till att personalen allt oftare väljer att inte skaffa tolk till en patient. Man säger sig ha uppfattat att patienten förstår svenska. Tyvärr har det redan inträffat några relativt allvarliga händelser som har resulterat i felbehandling. Det mest allvarliga torde dock vara att man återigen – som på 60-talet – har börjat använda anhöriga och barn som tolkar. Ett väl fungerande system håller på att raseras. Enskilda individers hälsa och rättssäkerhet äventyras med kortsiktigt sparande.

Med sjukvården näraliggande område är äldrevården. Antalet finskspråkiga äldre har ökat kraftigt under senare tid. En del av dem har aldrig lärt sig svenska ordentligt och en del har med stigande ålder glömt det de tidigare kunnat. De är alltså i högsta grad beroende av tillgång till vård på sitt eget språk. Myndigheterna har nu börjat inse det. I Stockholm öppnades för ett år sedan ett äldrecenter för finskspråkiga – delvis genom privata initiativ men givetvis med det allmännas stöd. Motsvarande initiativ har tagits på andra orter där antalet finskspråkiga är stort, t.ex. i Skövde och Jönköping.

Förslag inför framtiden

Utbildningsdepartementets arbetsgrupp konstaterar i sin rapport att en förutsättning för att skapa och bibehålla en kulturbärande finsk befolkningsgrupp i Sverige är att den sverigefinska gruppen ges möjligheter att bygga upp egna institutioner och det är uppenbart att gruppen har den storlek och styrka som krävs för att kunna ta initiativ till och driva sådana institutioner.

Enligt Statistiska centralbyrån fanns det i början av år 1995 drygt 442 000 personer i Sverige som kan räknas till kategorin «första och andra generationens finska invandrare». Det krävs att åtgärder vidtas för att höja det finska språkets status i det svenska samhället. Men det är också angeläget att t.ex. sverigefinska institutioner och organisationer på ett aktivt sätt sprider kännedom om sin verksamhet och om olika former av finskspråkig service till allmänheten, men att ansvaret för det inte enbart ligger hos sverigefinnarna själva.

Arbetsgruppen föreslog att regeringen, i en särskild skrivelse till riksdagen, anmäler och därmed bekräftar den särställning som det finska språket åtnjuter i det svenska samhället. Detta förslag lät givetvis positivt, men sverigefinnarna hade redan från början svårt att förstå vad det egentligen skulle innebära. Regeringen lämnade en sådan skrivelse till riksdagen samma höst och riksdagen godkände skrivelsen. Men den konkreta betydelsen är fortfarande mycket oklar.

Vidare föreslog gruppen att Skolverket får i uppdrag att anordna språkprov i finska. Dels ska sådana prov anordnas på grundskolenivå, dels på gymnasienivå. Avsikten är att eleverna får möjlighet att verifiera sina kunskaper. Provet bör utformas så att det motsvarar den nivå som krävs för fortsatta studier på gymnasie- respektive universitetsnivå i Finland. Det bör dessutom utformas i två varianter, en för elever med finska som modersmål och en för elever med svenska som modersmål. Om sådana prov har ordnats har jag inte kunnat få information om. – Svenskspråkiga elever ska ha möjlighet att läsa finska som B-språk.

Vidare perspektiv

När Sverige gick med i Europeiska unionen kom även finska språket i nytt dager. Företrädare för den sverigefinska gruppen har krävt att Sverige ska ansluta sig till Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk. I anslutning till dessa krav, i november 1995 tillsatte regeringen en utredning, minoritetsspråkskommittén, som fick i uppdrag att lämna förslag till om Sverige bör ansluta sig till konventionen. Kommittédirektiven anger fem delmål för kommitténs arbete:

- 1 Kommittén ska redovisa vilka språk som utgör minoritetsspråk i Sverige. Kommittén ska särskilt beakta om finska språket kan anses vara ett minoritetsspråk i konventionens betydelse.
- 2 Kommittén ska redovisa vilka stycken eller punkter under avdelning III i konventionen som Sverige för närvarande kan anta.
- 3 Kommittén ska redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige ska kunna ansluta sig till konventionen (minst 35 stycken eller punkter i avdelning III i konventionen för respektive språk).
- 4 Kommittén ska redovisa vilka kostnader en anslutning till konventionen skulle innebära för svenskt vidkommande.
- 5 Kommittén ska redovisa förslag till finansiering av dessa kostnader med utgångspunkt av att den offentliga sektorns totala utgifter inte bör öka.

Vidare står det i direktiven att kommittén inledningsvis bör närmare kartlägga innebörden av konventionens begrepp «regional- eller minoritetsspråk» och «icke-regionala språk».

Kommittén skulle egentligen lämna sitt betänkande i september 1996 men har fått tiden något förlängt.

I sitt sammanträde i maj 1996 beslutade kommittén bl.a.

- att samiska behandlas som ett språk,
- att finska behandlas som ett språk, och
- att samiska och finska i det fortsatta arbetet i kommittén behandlas som landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige

Detta innebär att kommittén i sitt fortsatta arbete, t.ex. när det gäller kostnader för eventuella åtgärder, behandlar finska som ett språk. Kommittén gör med andra ord inte skillnad mellan tornedalsfinska och den finska som vanligen kallas för sverigefinska. Kommittén var dock inte enig.

Kommitténs experter har med utgångspunkt av kommitténs beslut fått i uppdrag att

- undersöka och redovisa vilka åtgärder Sverige idag har vidtagit som motsvarar åtagandena i del III i konventionen för vart och ett av språken,

- undersöka och redovisa vilka punkter och stycken i den III avdelningen i konventionen som Sverige kan anses uppfylla idag, för vart och ett av språken, med gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt,
- redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige ska kunna ansluta sig till konventionens del III när det gäller samiska och finska,
- göra en uppskattning av vilka kostnader olika typer av ytterligare åtgärder kan medföra och vilka ytterligare åtgärder som kan bedömas vara lättast att vidta.

I inledningen till de olika bestämmelserna i konventionen anges det ibland att bestämmelserna ska gälla i hela landet och ibland att de ska tillämpas inom ett visst territorium. Vid uppdragets utförande ska hänsyn tas till detta. För finska gäller det att i de fall det anges att bestämmelserna ska gälla bara inom ett begränsat geografiskt område ska i första hand Tornedalen, d.v.s. Kiruna, Gällivare, Övertorneå, Pajala och Haparanda kommuner övervägas, dock att då det gäller utbildning, sjuk- och åldringsvård ska åtgärder i hela landet behandlas.

Det ska ytterligare betonas att detta gäller i kommitténs arbete, t.ex. vid beräkning av kostnaderna.

Slutord

Finska språkets ställning i det svenska samhället har under en lång tid varit något oklar. För det mesta har finskan betraktats som invandrarspråk, och därför har det inte varit nödvändigt att ta någon speciell hänsyn till finskan, trots att myndigheterna samtidigt har förklarat att finskan utan jämförelse är det största av invandrarspråken. Å andra sidan har myndigheterna erkänt att finskan – av historiska skäl och på grund av de intensiva och mångsidiga kontakterna länderna emellan – har en speciell ställning bland invandrarspråken. Men det skulle dröja ända till 1994 innan Sveriges riksdag bekräftade finska språkets särställning i det svenska samhället. Hitintills har detta erkännande dock inte haft någon praktisk betydelse för sverigefinnarna. Omfattande studier i ämnet har inte gjorts, men flera enkla undersökningar hos kommunalpolitiker i olika delar av landet

har tydligt visat att ytterst få känner till finska språkets särställning och ännu färre är de som vidtagit några åtgärder på grund av den.

Det måste konstateras att det inte är tillräckligt att riksdagen antar ett förslag om finskans särställning. Det är nödvändigt att beslutet blir förpliktande och att det efterlevs. Myndigheter som verkar på de centrala samhällsområdena, t.ex. inom barnomsorg, skola, hälsovård etc., måste ha resurser för att kunna vidta lämpliga åtgärder och förverkliga de vackra visionerna.

Litteratur:

Det finska språkets ställning i Sverige. 1993: Statens invandrarverk. Norrköping.

Finska i Sverige. Ett inhemskt språk. Ds 1994:97. Utbildningsdepartementet. Stockholm.

Kommittédirektiv. Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk. Dir. 1995:84. Stockholm.

Tilläggsdirektiv till Minoritetsspråkskommittén. Dir. 1996:77. Stockholm

Tarkiainen, Kari 1990: Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttningar från Finland under det gemensamma rikets tid. Nordiska museets handlingar 109. Stockholm.

Finlandssvensk språkvård som minoritetsstrategi

Erik Andersson och Mikael Reuter

Språkkontakt ger språkförändring – eller språkbyte

Varför förändras språket? Enligt den gamla stamträdsteorin talade våra förfäder ett urspråk som så småningom splittrades i dialekter, bl.a. på grund av att folkförflyttningar ledde till att språkbrukarna spriddes över stora områden och fick mindre kontakt med varandra. Till sist blev dialekterna så oförståeliga sinsemellan att de utvecklades till självständiga språk. Men enligt vågteorin bör man komma ihåg att utvecklingen alltid är beroende av kontakter: språkliga nyheter har uppstått i kulturellt aktiva centra, och innovationerna har spritt sig olika långt och lämnat isolerade reliktområden oberörda.

I dag betonar man ännu starkare kontakternas betydelse för språkutvecklingen. Finska kontaktlingvister vill t.ex. förklara de östersjöfinska språkens uppkomst genom språkmöte. I kontaktregionen mellan närbesläktade språk har en blanddialekt uppkommit, som till sist har stabiliserats som ett eget språk (se bl.a. Sammallahti 1977). Indoeuropéer som har vandrat in i Finland, kanske enstaka individer, kanske större grupper, har språkligt assimilerats med den finsk-ugriska urbefolkningen, men samtidigt satt sin prägel på dess språk. Finskan innehåller ju ca 500 gamla germanska lånord från tiden före Kristi födelse (jfr Koivulehto 1984, Ritter 1993, Fromm 1997). Också skillnaderna mellan de finska dialekterna beror kanske på att de finska språkbrukarna i varierande grad har kommit i kontakt med de indoeuropeiska, främst germanska, invandrarna (Wiik 1993). Hundratal ortnamn som Harjavalta (jfr Harald) och Hauho «den höge» i södra Finland vittnar om gammal germansk bosättning (Saxén 1905), samtidigt som de finlandssvenska ortnamnen och dialekterna visar att den nuvarande finlandssvenska befolkningen inte har äldre språkliga traditioner än 11-talet (se t.ex. Orrman 1990, Zilliacus 1990 och Ivars 1991).

Enligt denna syn är det inte bara stora kulturcentra, utan också perifera kontaktområden som kan starta en språkutveckling. I periferin uppstår variation genom språkkontakt, och från centrum breder enhetligheten ut sig som en motreaktion. Att variation också uppstår i centrum beror sedan på att centrum har kontakt med andra centra. Språkutvecklingen ses på detta sätt i ett socialt sammanhang, som är beroende av inte bara geografin utan också av den öppna eller dolda maktkampen mellan sociala grupper.

I jämförelse med sverigesvenskan lever finlandssvenskan i ett perifert kontaktområde. Man kunde således vänta sig att finlandssvenskan genom sin kontakt med finskan – och andra språk – skall uppvisa en innovativ variation, som eventuellt så småningom kan stabiliseras i ett eget språk. Detta förutsätter att en normerande social struktur inom det finlandssvenska boställningsområdet kan åstadkomma enhetlighet i variationen. En annan förutsättning är att utvecklingen inte motverkas av en fortlöpande kontakt med språkliga centra i Sverige som dels verkar konserverande gentemot egna innovationer, dels sprider innovationer från sverigesvenskan.

Håller då finlandssvenskan på att bli ett eget språk? Det är en fråga som har debatterats med jämna mellanrum i finlandssvenska tidningar och nu senast i en doktorsavhandling av Christina Melin-Köpilä i Uppsala (Melin-Köpilä 1996). Ett argument som ofta tas upp är att det finlandssvenska språkbruket i praktiken avviker från den svenska standardnormen, mer än motsvarande språkbruk i Sverige. Men då glömmar man att språkbruket inte är det viktigaste kriteriet när det gäller att avgöra språktillhörigheten. Man brukar ju nämna att svenska och norska dialekter längs riksgränsen kan uppvisa stora likheter och ändå räknas till olika språk. Det avgörande är den norm språkbrukarna ställer upp för sig, den tillhörighet de anser sig ha, och en klar majoritet av finlandssvenskarna anser fortfarande att deras språk är svenska. Att det svenska standardspråket är ännu enhetligare använt i Sverige är irrelevant för bedömningen av finlandssvenskan. I allmänlingvistiskt perspektiv är nämligen den svenska enhetligheten ovanligt stor, medan t.ex. tyskan uppvisar större skillnader mellan sina regionala varianter (Clyne 1992).

I Finland finns fortfarande en betydande svensk dialektal variation. Det finns sålunda dialekter som hålls klart isär från standardsvenskan, i synnerhet i Österbotten, men i viss mån också i de sydfinländska kustområdena, och dialekten har hög status i talargemenskapen. Att dessa dialekter finns ökar naturligtvis den språkliga mångfalden. Men dialekten betraktas inte som ett eget språk avskilt från annan svenska, och det finns väl ingen som förespråkar att standardsvenskan borde ersättas av dialekten som offentligt språk. Samtidigt är det viktigt att påpeka dels att de finlandssvenska dialekterna har nära samband med dialekterna i framför allt Mellansverige, dels att standardsvenskan i Finland inte har utvecklats ur de finlandssvenska dialekterna utan har samma ursprung som det sverigesvenska standardspråket.

Om svenskan förlorar talare i Finland, är det således inte till något nytt, tidigare dialektalt finlandssvenskt språk. Däremot förekommer det att vissa språkbrukare är så påverkade av finskan i sin svenska att deras stilkänsla och rentav deras svenska färdighet vacklar. I synnerhet personer från tvåspråkiga hem som inte använder svenska i sitt arbete eller i sitt umgänge löper risken att förfinskas (se t.ex. Tandefelt 1996). Språkbyte kan ofta ha skett mellan generationerna, t.ex. när en hel tvåspråkig syskonskara byter umgängesspråk (Tandefelt 1988). Rädslan för att tvåspråkighet skall leda till språkbyte håller emellertid på att ersättas av en tro på att också den enskilde individen genom ett medvetet val kan upprätthålla en fungerande tvåspråkighet. Dagens finlandssvenskar behöver kanske inte försvinna genom förfinskning som det gamla germanska befolkningsinslaget för 2000 år sedan.

Den finlandssvenska språkvården och språkplaneringen har mot ovanstående bakgrund bedrivits på två fronter: en inre och en yttre. Å ena sidan har man velat garantera att avståndet till det allmänsvenska standardspråket inte blir för stort genom inflytandet från finskan och genom att det regionala vardagspråket här som annanstans tenderar att utvecklas och att erövra formellare stilarter – om finlandssvenskan inte är svenska försvinner ju också ett viktigt motiv för finnar att lära sig språket. Å andra sidan har man velat garantera att finlandssvenskar inte

tingas att byta språk till finska för att socialt och ekonomiskt kunna leva ett tillfredsställande liv.

Den mångskiftande svenskan i Finland

Vad är finlandssvenska, vad är finlandssvenskt språkbruk och vad är svenska i Finland? Dessa tre termer står för olika begrepp. Det vidaste begreppet är svenska i Finland – här ingår också den svenska som talas och skrivs av finskspråkiga och som ibland, t.ex. via reklam, kan få en viss genomslagskraft. Ett snävare begrepp är finlandssvenskt språkbruk – där ingår bara den svenska som talas och skrivs av modersmålstalare, men den kan vara dialektal eller mycket påverkad av vardagsfinska och översättningsspråk. Det snävaste begreppet är finlandssvenska, som står för det svenska standardspråket i dess finländska variant (jfr bl.a. Reuter 1987). Sanningen är på sätt och vis att finlandssvenskan egentligen inte finns. Standard-svenskan kan nämligen i stort sett anses vara gemensam för Sverige och Finland, även om det finlandssvenska uttalet avviker klart från det rikssvenska.

Det finns visserligen lexikaliska skillnader mellan finlandssvenska och rikssvenska, men här gäller delvis att ord och termer som speglar en finländsk verklighet, kanske nämns i finländsk lagstiftning, är lika mycket svenska som motsvarande sverigesvenska termer och också bör användas av sverigesvenskar på tal om finländska förhållanden. Under alla omständigheter utgör olikheterna i ordförrådet på sin höjd cirka en procent av orden också i relativt vardagligt språkbruk. Detta tycks gälla såväl löpord i en text som lexikonord. I vårdad sakprosa kan andelen särskilda finlandssvenska ord och uttryck sjunka till kanske en promille. Finlandssvenskan kan väl för övrigt sägas vara det finlandssvenska förverkligandet av den gemensamma svenska normen, som i sig är öppen för en viss variation, inte bara geografiskt utan också socialt och genremässigt.

Inte heller det finlandssvenska språkbruket är enhetligt. Förverkligandet av standardnormen och i synnerhet vardagsvarianterna i Österbotten, på Åland, i Åboland och i Nyland uppvisar avvikelser, framför allt i ordförråd men också i uttal och t.o.m. i

böjningar, dels beroende på att Österbotten och Åland är mindre påverkade av finska och mer påverkade av sverigesvenska, dels beroende på att dialekterna i området uppvisar en del olikheter.

Detta är knappast ägnat att förvåna, eftersom inget språksamfund är fullständigt homogent – det finns alltid social, regional och stilistisk variation. Men det är möjligt att det finlandssvenska bosättningsområdet uppvisar en större variation än motsvarande områden i Sverige. Detta skulle i så fall dels bero på att det perifera läget ger andra kontakter och språkliga nyutvecklingar än i centrum, dels på att centrums normerande och utjämnande effekt är svagare längre ut i periferin, i synnerhet i en finsk omgivning. Eftersom den offentliga kommunikationen till stor del sker på finska, blir växelverkan mellan normcentrum och periferi svag och den offentliga svenskans genomslagskraft därför mindre.

Det finlandssvenska språkbruket är således mångskiftande. Vid sidan av arkaismer som *kännspak* «karaktäristisk», används finska lån som *paitu* «underskjorta», eller betydelseglidningar som *långt* «i stor utsträckning», och nybildade metaforer som *lägga pengar i blöt* «satsa pengar». Men också sverigesvenska vardagsuttryck är vanligen gångbara i Finland – man har också här börjat tala om *killar* och *tjejer*. Språkvården kan naturligtvis inte underlåta att utnyttja denna språkliga rikedom, när det är motiverat. Samtidigt är det en utmaning att anpassa den språkliga verkligheten till den gemensamma standardnormen, när det behövs.

Multipla identiteter

Karmela Liebkind, professor i socialpsykologi i Helsingfors, har intresserat sig speciellt för minoritetsidentitet (1984). Det är klart att samma person tillhör många olika grupper som han eller hon kan identifiera sig med: familjen, släkten, arbetsgemenskapen, olika fritidsgemenskaper som föreningar för kroppslig och andlig kultur, religiösa samfund, lokalsamhället, regioner som län och landskap, nationen, övernationella grupperingar som Norden och Europa, hela mänskligheten – ja, man kan fortsätta listan genom att tillägga att individen kan känna

sig som en del av jordens ekologiska system och av hela universum. Språkgemenskapen är naturligtvis beroende av de andra gruppstillhörigheterna, eftersom språket är ett av de viktigaste instrumenten för upprätthållande av kontakter inom grupperna.

1800-talets nationalstat har kraftigt betonat statstillhörigheten på de andra gruppidentiteternas bekostnad. De obehagligaste utväxterna på denna ideologi har förespeglat att alla skall bekänna samma identitet och värderingar. I själva verket måste det finnas en stor variation både på det statliga och på det individuella planet. Alla stater innehåller olika subkulturer, och varje individ hör till flera olika subkulturer. I dag erkänner man allt mer att det som ger utvecklingsbarhet åt ett samhälle är den kulturella mångfalden, ett nätverk av gruppstillhörigheter som kan tjäna som kanaler för såväl traditionsförmedling som innovationer.

För finlandssvenskarna är det således viktigt att slå fast att de får avvika från andra grupper i staten, att de inte i alla situationer måste använda majoritetens språk. Men samtidigt måste man slå fast att inte heller finlandssvensken alltid skall stöpas i samma form utan att variationen är en rikedom också i det sammanhanget. Naturligtvis kostar det också en del att upprätthålla variation. Vinsterna måste alltid balanseras mot förlusterna, här som alltid.

Finlandssvenskarna beskriver sig ofta som förmedlare av kulturimpulser från Europa, inom litteratur, konst och musik. Men bortsett från de nordiska kontakterna gällde detta kanske speciellt i en äldre tid, när européer som flyttade till Finland fann det naturligt att använda svenska på grund av att det språket var lättare tillgängligt för dem. I dag har finlandssvenskarna ingen särställning när det gäller att odla de europeiska kontakterna. Däremot uppfattar många finlandssvenskar rollen som brobyggare mellan Finland och det övriga Norden som en viktig del av sin identitet.

Samtidigt ser man i den finlandssvenska debatten en viss rädsla för isolering – man talar om att det finlandssvenska krympande isflaket guppar i den finlandssvenska ankdammen, en metafor för inskränkthet och begränsning. Detta visar ändå att finlandssvenskarna upplever kontakter som viktiga.

Den finlandssvenska erfarenheten

När Sverige och Finland nu har gått in i EU har man debatterat vilken konsekvens detta får för språkutvecklingen. Officiellt kommer svenskan och finskan att vara jämställda med de andra språken i EU, men i praktiken kommer de att fungera som minoritetsspråk i många sammanhang. Följden kan bli en accelererad domämförlust. Redan tidigare har svenska och finska i stort sett upphört att vara naturvetenskapens språk, och de nordiska affärsbolag som vill bli multinationella har sällan ett av språken i Norden som arbetspråk. Nu kommer en allt större del av lagstiftningen att avfattas på ett annat språk och översätts till de nordiska. Nordborna måste lära sig att i allt högre grad arbeta på ett icke-nordiskt språk, och naturligtvis kommer inflytandet att samtidigt beröra de flesta sektorer av ekonomi och kultur, både arbetet och fritiden.

För finlandssvenskarna är situationen gammal och välbekant: svenskan i Finland har länge varit ett officiellt språk i en stat med en massiv finsk majoritet, ett nationalspråk som i praktiken fungerar som ett minoritetsspråk. De överlevnadsstrategier som ett minoritetsspråk måste utveckla är således välkända, och det är kanske inte så svårt att anpassa dem till EU:s vidare ramar. I själva verket kan det hända att EU-medlemskapet tvärtom stärker svenskans ställning också i Finland, samtidigt som den gemensamma svenska översättningen av EU:s regelverk stöder strävandena att bibehålla finlandssvenskan som en variant av svenskt riksspråk.

Att svenskan behöver försvaras i Finland beror inte på någon ovilja från majoritetens sida, även om vissa negativa röster naturligtvis ibland gör sig hörda här som annanstans. Faran är att ett så litet minoritetsspråk som svenskan i Finland tenderar att glömmas bort i riksomfattande sammanhang och att det är bekvämare för finlandssvenskarna själva att i dessa fall kommunicera på finska. Trots god färdighet i finska ger detta ändå ett handikapp. En språkpolitik som garanterar svenskan en synlig plats är därför av gammalt en viktig målsättning. Denna politik har ett starkt stöd inte bara inom den svenska befolkningen utan också inom den finska.

Finland erbjuder i själva verket två olika lösningar för

språkpolitiken. Den ena modellen är den åländska. Åland är ett enspråkigt svenskt område som åtnjuter självstyrelse. Trots att den finska minoriteten uppgår till nästan 6 %, eller procentuellt lika mycket som den svenska minoriteten i hela Finland, har finskan ingen officiell ställning på Åland. Åländska myndigheter skall i princip kommunicera med riksmyndigheterna på svenska, men i praktiken är det förstås viktigt för tjänstemän och affärsmän att behärska finska. Situationen påminner mycket om Sveriges och Finlands position inom EU, eftersom en viss del av den finska lagstiftningen har en speciell åländsk motsvarighet, medan en annan del är gemensam.

Den andra modellen är den fastlandsfinlandssvenska, där ingenting garanterar att det svenska förvaltningspråket kommer att kvarstå. När den språkliga minoriteten i en kommun sjunker under 3000 personer eller under 6 %, upphör kommunen att vara tvåspråkig. Detta har dock inte skett i någon kommun under de senaste årtiondena, medan däremot många tidigare enspråkigt svenska kommuner blivit tvåspråkiga, rentav med finsk majoritet. Svenskans fortlevnad är således beroende av att finlandssvenskarna själva kan bevara minoritetens storlek. Dessutom är minoriteten beroende av att upprätthålla goda relationer till majoriteten.

Sedan gammalt har man talat om att finlandssvenskarna tillämpar två syner på sin svenskhet: kultursvenskheten och bygdesvenskheten. Kultursvenskheten har sin rot i det gamla kulturbärande och statsbärande skiktet i städerna (i synnerhet i södra Finland) medan bygdesvenskheten har sin rot i en enspråkig landsbygd med en stark tradition av kontakter med Sverige (främst på Åland och i Österbotten). Kultursvenskar betonar ofta sin finländska statstillhörighet och vill göra en insats för hela landet, bygdesvenskar betonar sitt svenska språk och den finlandssvenska sammanhållningen. Den finlandssvenska samlingsrörelsen uppstod vid sekelskiftet som en reaktion på lantdagsreformen, när ständslantdagen avskaffades och svenskans politiska ställning därigenom försvagades. I dag har finlandssvenskarna samma sociala struktur och urbaniseringsgrad som finnarna, men befolkningsandelen är så liten att samordnade insatser är av nöden för att säkra en allsidig svensk samhällsservice – kultursvenskhet och bygdesvenskhet måste samverka.

Det är naturligtvis svårt att säga vilken minoritetslösning som är lyckligare, den bygdesvenska/äländska eller den kultursvenska/fastländska. Båda lösningarna har en aktiverande effekt. Kultursvenskheten paras ofta med en vilja att utträta något för den gemensamma tvåspråkiga kulturen, bygdesvenskheten kan leda till en öppen utveckling på egna villkor.

Dagens debatt gäller om finlandssvenskarna fortfarande bör hävda att enspråkiga dellösningar garanterar samhällets tvåspråkighet. Eftersom språkkunskaper är viktiga i dagens informationssamhälle, blir de enspråkiga finlandssvenskarna allt färre och de tvåspråkiga fler. Detta leder till att man t.ex. i skolorna måste bestämma om man skall satsa på de enspråkiga eleverna och deras problem eller på de tvåspråkiga. Är det den senare kategorin som i framtiden skall garantera finlandssvenskhetens bestånd? Det finns i dag bland den finska allmänheten en positiv inställning till svenskan som gör att tvåspråkiga och till och med finskspråkiga familjer i allt större utsträckning sätter sina barn i svensk skola för att göra dem tvåspråkiga. Denna i och för sig positiva trend har också sitt pris: en stor del av eleverna i de urbana finlandssvenska skolorna behärskar inte i tillräckligt hög grad skolans språk. Samtidigt finns det emellertid också en stark finsk opinion mot den obligatoriska svenskan i den finska skolan – «tvångssvenskan» – och man menar att finnarna i stället borde satsa på andra europeiska språk. Finlandssvenskarna är således medvetna om vad det innebär att fungera som en språklig minoritet. Språkvården kan utgå från att den riktar sig till en vaken allmänhet. Men det kan innebära att somliga språkbrukare är beredda att anpassa sitt språk till en gemensam standardnorm, medan andra medvetet vill använda ett språk som ger dem en utpräglad finlandssvensk identitet. Många språkbrukare är också omedvetna om vilka drag som skiljer deras eget språkbruk från det allmänsvenska. Den standardsvenska normen har alltså inte en lika självskriven ställning som i Sverige.

Däremot är allmänheten väl medveten om det symboliska värdet av att svenskan används synligt och behandlas på lika villkor som finskan. T.ex. en äldre tids översättning av ursprungligen svenska ortnamn till finska ersätts nu av en mer

pietetsfull behandling av de svenska ortnamnen. I ett gemensamt beslut av den finska och den finlandssvenska språknämnden rekommenderas t.ex. att orternas svenska namn skall användas på skandinaviska språk och de finska namnen på estniska, medan man på andra utländska språk skall följa ortens majoritetsspråk, inte landets. Man skall således tala om Helsinki – the pearl of the Baltic Sea, men inte om Timeless Tammi-saari utan om Eternal Ekenäs. Utåt ger detta en riktigare bild av språkförhållandena i landet.

Norden som språklaboratorium

I själva verket kan hela Norden fungera som ett intressant studieobjekt för forskning i språkpolitik och språkkontakt. De hemmahörande språkgrupperna i Norden företräder språk från tre eller fyra olika språkfamiljer, indoeuropeiska (nordiska språk och romani), finsk-ugriska, eskimåisk-aleutiska (grönländska) och eventuellt turkiska (tatariska) och har delvis en likartad, delvis en olikartad kulturbakgrund. Därtill kommer den kontakt som invandrargrupperna erbjuder.

Den historiska utvecklingen har gestaltat sig olika för de olika regionerna och språken i Norden. Avsaknaden av daglig kontakt med talare av främmande språk är kanske en av orsakerna till att den isländska dialektvariationen är så liten. Färöarnas ögeografi kan möjligen förklara varför färöiskan trots sitt isolerade läge har utvecklat dialektvariation. Men varför utvecklade t.ex. norskan hela två självständiga skriftspråk på inhemsk grund under 1800-talet, medan de finlandssvenska dialekterna inte gav upphov till ett eget språk, trots den politiska nyordningen? En orsak kan vara finlandssvenskarnas ringa antal, en annan närvaron av ett majoritetsspråk som skapar ett behov att liera sig med svenskarna i Sverige, en tredje standardsvenskans starka ställning i städerna, en fjärde svenskans betydelse som försvarare av den gamla kulturen och förvaltningstraditionen.

Alla dessa olikheter i språkutveckling och språknormering inom Norden erbjuder en grund för en utvecklingstypologi. Genom att studera den nordiska provkartan kan vi börja spekulera i vilka de pådrivande faktorerna i språkutvecklingen och

språknormeringen är. Vad betyder en avskild geografi, t.ex. östatus? Vad betyder det att dela område med en majoritet? Vad betyder behovet att profilera sig mot en stark granne, som fungerar som ett starkt politiskt centrum? Vilka innovationer tar man emot i de olika situationerna, och vilka tillbakavisar man medvetet? När har man behov av att betona sin särart, och när betonar man sin samhörighet? Alla dessa faktorer måste man reflektera över och försöka systematisera innan man kan utforma ett språkplaneringsprogram och förverkliga det i språkvårdsarbetet. Speciellt viktig är en sådan reflexion om man vill exportera sina språkpolitiska lösningar till andra områden, t.ex. till Baltikum eller Bosnien. I dessa områden gäller förstås andra förutsättningar, men en utvecklingstypologisk överblick kan göra det möjligt att förstå också dessa områdens särbehov.

Åland är det enda område i Norden som har en politisk särställning men inte ett eget språk. Kanske det är detta som har gjort att vissa ålänningar mycket starkt vill betona områdets enspråkighet som något speciellt, även om andra är öppnare för språkkontakt. En färsk debatt gäller finskundervisningen i skolorna – eftersom undervisningsspråket skall vara svenska, menar somliga att finskundervisning i samband med andra lektioner än finsklektionernas, t.ex. en finsk språkdusch under förberedelsen av gymnastiklektionerna, är mot lagen. Men de flesta menar att detta är en överdriven rädsla som slår hårdast mot ålänningarna själva.

Sameland, som ännu inte har uppnått samma självstyre som Åland, betonar i stället att samerna har ett gemensamt språk. Men i själva verket finns det ju sex eller kanske nio olika same-språk, som åtminstone delvis är inbördes oförståeliga. Kampen för politiskt erkännande och samernas ringa antal gör att den språkliga variationen måste skjutas i bakgrunden vid utformandet av den egna identiteten.

Finlandssvenskan är på sätt och vis förfördelad i identitetssammanhang. Den utgör inte ett eget språk, och den är inte knuten till ett självstyrt område, ja, inte ens till ett eget geografiskt bosättningsområde, eftersom nästan hälften av alla finlandssvenskar bor i kommuner med finsk majoritet. Språkligt

sett lever finlandssvenskan i symbios med sverigesvenskan, politiskt med finskan. I båda fallen är finlandssvenskarna en minoritet. Språkligt sett måste vi alltid rätta oss efter sverigesvenskarnas språkbruk och har svårt att påverka den gemensamma normen. Finlandssvenska innovationer kommer sålunda att betraktas som regionalt språkbruk eller rentav normbrott, medan rikssvenska regionala variationer och innovationer i stället så småningom upptas i det gemensamma standardspråket. Det perifera läget leder således till ett konservativt språkbruk, dels genom att sverigesvenska innovationer når oss först när de blivit definitivt etablerade, dels genom att våra egna innovationer ebbar ut innan de alls kan sprida sig, bl.a. genom att de motarbetas i den språkliga gemenskapens namn.

Den finlandssvenska språkvården

Den finlandssvenska språkvården har naturligtvis vuxit fram ur finlandssvenskarnas sociala verklighet. De tre stora språkvårdsargumenten auktoritet, funktion och identitet gäller också här. Auktoritetsargumentet grundar sig på en social maktrelation: många vill uttrycka sig som auktoriteten för att få en bättre position i samhället och för att accepteras av andra gruppmedlemmar. Denna mekanism, kravet att man skall behärska normen för att kunna göra samhällskarriär, är kanske ännu tydligare i Sverige än i Finland. Men en variant av argumentet är också att finlandssvenskan vill åberopa sverigesvenskans auktoritet: genom att hålla sig till den allmänsvenska normen markerar man att finlandssvenskan är en varietet av det svenska riksspråket, vilket är ett viktigt argument bl.a. för att finnarna skall anse det värt att lära sig svenska.

Auktoritetsargumentet kanske kan omskrivas som ett trygghetsargument: normen erbjuder inte en maktposition, utan en möjlighet att hävda sig också i ett underläge. Man måste inte alltid följa normen utan kan variera sitt språk och följa sin egen språkkänsla. Normen finns att tillgå som ett i alla situationer gångbart uttryck när man känner sig osäker på hur man annars skulle bli bemött.

Funktionsargumentet leder till att finlandssvenskan bör användas så att den fungerar som kommunikationsmedel både

mellan olika grupper av finlandssvenskar, t.ex. nylänningar och österbottningar, mellan finlandssvenskarna och sverigesvenskarna och mellan finlandssvenskarna och svensktalande finnar. Genom att svenskan är det ena nationalspråket krävs vidare en viss semantisk samstämmighet mellan svenska och finska närmast i fråga om samhällsord. Som tidigare antytts är det också möjligt att medlemskapet i EU på sikt leder till en ökad harmonisering av dels finlandssvenskan och rikssvenskan, dels svenskan och finskan.

Ordet identitet kan härledas ur latinets *idem* «samma» och uttrycker att individen liknar andra i samma grupp. Men identitet har också fått en betydelse av egenart och unicitet. När språket används som identitetsmarkör, kan det därför användas på två sätt. Å ena sidan kan det markera en sammanhållning inom gruppen, en markering av att man tillhör en relativt homogen talargemenskap. Å andra sidan kan det markera ett avstånd till andra grupper. Språkvårdens uppgift är dels att dämpa en finlandssvensk benägenhet att isolera sig språkligt och ta avstånd från sverigesvenskan, dels att försvara finlandssvenskan inför vissa sverigesvenskar som inte vill acceptera den som svenska. Det gäller att å ena sidan påpeka att en måttligt avvikande finlandssvenska är tillräcklig för att vi skall markera att vi är finlandssvenskar, och å andra sidan att den språkliga standardnormen kan innehålla en betydande variation utan att förståelsen hotas.

En röd tråd i den finlandssvenska språkvården har varit övertygelsen att svenskan i Finland kan ha en framtid bara om den fortsättningsvis kan betraktas som en fullt gångbar variant av svenskt standardspråk. Frågan togs upp redan för 80 år sedan av Hugo Bergroth i inledningen till boken *Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift*, där han skrev så här: «Att vårt finländska modersmål med tiden skall utvecklas till ett särskilt språk, som icke längre kan kallas svenska, behöva vi väl inte under några omständigheter på allvar befara. Skulle så ske, är vår nationalitet i och med detsamma dödsdömd» (Bergroth 1917 s. 18). Att den finlandssvenska språkvården i ett nordiskt perspektiv är relativt normativ kan förklaras utifrån detta. Det är knappast helt över-

drivet att påstå att språkvården är en överlevnadsfråga för svenskan i Finland.

Språknämndernas insatser har hittills framför allt varit inriktade på att granska språksystemet och det faktiska språkbruket, medan medborgarnas möjlighet att använda språket har bevakats av politiska organisationer. Men det är omöjligt att bedriva språkvård utan att samtidigt syssla med språkplanering och språkpolitik. Den finlandssvenska språkvården borde kanske i högre grad än tidigare studera vilken kommunikation som förekommer, hur den ser ut och hur den kan påverkas genom samhälleliga åtgärder, genom utbildning och val av kontakter.

Finlandssvenskan kommer t.ex. att fjärnas från sverigesvenskan om man inte kommunicerar med sverigesvenskar och inte räknar sig som delaktig av den svenska kulturen. Vill man att finlandssvenskan skall hålla kontakten med sverigesvenskan skall man också se till att alla svenskar har tillgång till varandras medier, är medlemmar av gemensamma kulturorganisationer och delvis ingår i samma utbildningssystem. Det är inte omöjligt att EU i framtiden kan erbjuda former för regional samverkan som möjliggör sådant samarbete.

Idealet är vidare att finnar og svenskar beaktar varandras språkliga verklighet. De finska och svenska språknämnderna i både Finland och Sverige skulle gärna få samarbeta ännu intimare än hittills med varandra. Inom språkvården finns det nämligen inga s.k. «inre angelägenheter», där utomstående saknar talan – kommunikationen skall ju gå över språk- och nationsgränser.

Litteratur

Bergroth, Hugo (1917): Finlandssvenska.Handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift. Schildts, Helsingfors.

Clyne, Michael (1992): German as a pluricentric language. I Clyne, Michael (ed.), Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations. Contributions to the Sociology of Language 62, s. 117–148. Berlin – New York.

Fromm, Hans (1997): Germanen im bronzezeitlichen Mittelschwe-den? FinnischUgrische Forschungen 54, Heft 1–2, s. 127–150. Helsinki.

Ivars, Ann-Marie (1991): De finlandssvenska dialekterna i dialektgeo-

- grafisk och språkhistorisk belysning. Budkavlen 1991, s. 18–26. Åbo.
- Koivulehto, Jorma (1984): Itämerensuomalais-germaaniset kosketukset. I samlingsverket - Suomen väestön esihistorialliset juuret. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk. Soc. Scientiarum fennica. H. 131. Helsinki 1984.
- Liebkind, Karmela (1984): Minority identity and identification processes: a social psychological study. *Commentationes Scientiarum Socialium* 22 1984, Helsingfors.
- Liebkind, Karmela (1995): Ingen är bara finlandssvensk. *Hufvudstadsbladet* 23/11 1995.
- Melin-Köpiälä, Christina (1996): Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. *Språkliga studier med utgångspunkt i elevtexter*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet, Uppsala.
- Orrman, Eljas (1990): Den svenska bebyggelsens historia. I «Finska skären». *Studier i åboländsk kulturhistoria* utgivna av Konstsamfundet 1990, s. 197–279. Helsingfors.
- Reuter, Mikael (1987): Vad är finlandssvenska? *Språkbruk* 1/1987, s. 3–10. Ritter, Ralf Peter (1993): *Studien zu den ältesten germanischen Entlehnungen im Ostseefinnischen*. *Opuscula Fenno-Ugrica Gottingiensia* V. Frankfurt am Main.
- Sammallahti, Pekka (1977): *Suomalaisten esihistorian kysymyksiä*. *Virittäjä* 1977, s. 119–136.
- Saxén, Ralf (1905): *Bidrag till den svenska bosättingens historia i Finland 1*, Helsingfors.
- Tandefelt, Marika (1988): *Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland*. *Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Multiethnica Upsaliensis* 3, Uppsala.
- Tandefelt, Marika (1996): *På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen*. *Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan*, Helsingfors.
- Wiik, Kalevi (1993): *Suomen syntyvaiheita*. *Kielikello* 1/1993, s. 4–9. Zilliacus, Kurt (1990): *De svenska ortnamnen*. I «Finska skären». *Studier i åboländsk kulturhistoria* utgivna av Konstsamfundet 1990, s. 197–279. Helsingfors.

Samisk språkharmonisering – mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati

Av Samuli Aikio

Språkforskningen är ett område där byråkratisering knappast är något större problem, och betraktar man den samiska språkvården, så måste man konstatera att det vanligen inte ens funnits möjligheter att skapa en sådan arbetsmiljö man kunde kalla språkbyrå. Avsaknaden av finansiella medel har effektivt förhindrat en byråkratisering. Det finns alltså helt andra grunder för det krav som jag ställer i rubriken, «mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati».

De knappa resurserna ställer också stora krav på arbetseffektiviteten. Kravet att åstadkomma mycket med små medel är vanligt i den moderna enögda ekonomiska politiken där allt mäts i ekonomiska resultat. Inom språkvårdspolitiken gäller det speciellt att nå resultat i offentlig – och kanske även daglig – språkanvändning, och inte i monumentala konstruktioner, vare sig det gäller fysiska byggnader eller akademiska och administrativa strukturer. För att nå «ett gott resultat» inom området måste man först och främst veta vad man strävar efter: en god språkanvändning, eller goda råd för att uppnå en sådan genom att utnyttja relevant forskning och pålitliga hjälpmedel såsom ordböcker, grammatiska verk m.m.

Det är viktigt att iaktta vilka ambitioner man haft hittills och vad man åstadkommit inom *Sámi Giellalávdegoddi*, eller *Nordisk samisk språknämnd* som den hette innan Kola-samerna erhöll medlemskap. Nämndens huvuduppgifter har varit klara. Så här sammanfattades uppgifterna vid den åttonde samekonferensen i Snåsa 1974:

- Samiska språknämnden skall
1. vara ett rådgivande organ för Sámi Instituhtta i språkfrågor
 2. fortsätta arbetet med att utveckla en gemensam ortografi för de samiska dialekterna
 3. arbeta med att befästa det samiska språkets ställning i de

nordiska länderna för att säkra samernas rätt till undervisning och upplysning på sitt eget språk och rätten till att bli förstådd och hörd i officiella sammanhang samt att få handlingar på samiska

4. följa upp arbetet med samiska ortnamn på kartor, skyltar och i andra offentliga sammanhang.

Den viktigaste uppgiften under 1970-talet blev att skapa en gemensam ortografi för nordsamiskan. Det här lyckades relativt bra tack vare medlemmarnas målmedvetenhet och kompromissvilja. När också skolmyndigheterna i alla de berörda länderna godkände ortografin utan dröjsmål, togs den snabbt i bruk under 1978–79. Det här hade säkert en stor betydelse för den renässans som den samiska litteraturen fick uppleva ungefär samtidigt som sameskolan.

Men det var inte längre så lätt att råda bot på de stora skillnaderna, t.ex. lule- och sydsamiskan kunde inte sammanföras med nordsamiskan under ett gemensamt system. Då kildinsamiskan i sin tur traditionellt skrivits med kyrilliska bokstäver är det, förutom nordsamiskan, bara enare- och skoltsamiskan, den sistnämnda med åtskilliga tilläggstecken, som använder det gemensamma alfabetet. För enaresamiskans del kan nämnas att man aktivt försökt närma sig det nordsamiska skrivsättet genom att byta ut några gammalmodiga och svåråtkomliga bokstäver mot de närmaste nordsamiska tecknen.

Vad gäller strävandena angående språklagstiftningen, märkte man ganska snabbt hur svårt det var att rent konkret arbeta jämsides i tre olika länder och kräva gemensamma riktlinjer i lagstiftningen. Man kunde egentligen bara uttrycka en allmän önskan om att de nordiska länderna skulle samordna sina bestämmelser då det gäller samernas rätt att använda och vårda sitt eget språk – men det kravet hade redan uttryckts både vid samekonferenserna och i början av 1970-talet inom Nordiska rådet. Nordiska rådet rekommenderade en samordning av samepolitiken i Norden. När man år 1973 fick Samedelegationen (Sameparlamentet), det nutida Sametinget, på den finska sidan, verkade det ganska naturligt att den så småningom skulle ta över det konkreta förberedelsearbetet för en eventuell samisk

språklag. Så har också skett genom en nationell förberedelseprocess i alla de tre länderna, och som resultat har vi nu, utöver själva Sametingen, också någon form av språklagar och språkråd eller språknämnder som är anknutna till tingen.

Jag skall inte gå närmare in på historien men konstaterar bara kort att arbetet med språkvårdsfrågor inte alls varit främmande för vår gemensamma språknämnd, fastän det inte alltid funnits resurser att ordna arbetet på ett tillfredsställande sätt. Nämnden har bl.a. sysslat med terminologiska frågor och ortnamnsfrågor, men det har aldrig funnits möjligheter att etablera en riktig språkbyrå, något som åtminstone en stor del av medlemmerna hade ansett som mycket viktigt. Också här gick det lite bättre på nationell nivå, när Forskningscentralen för de inhemska språken grundade sin forskarbefattning i samiska och det norska Sametinget fick sitt språkråd med ett eget kansli. Förut var det, utöver universitetsinstitutionerna, bara Nordiskt samiskt institut som kunde besvara språkvårdsfrågor.

Alltsedan det förberedande arbetet med samekonferensen 1992 har man diskuterat en omorganisering av språkarbetet. Den egentliga utgångspunkten för tanken på och behovet av att omorganisera samarbetet, ligger antagligen i nämndens förändrade arbetssituation, som i sin tur är en följd av den politiska utvecklingen – en förbättring om man så vill. Påfallande för denna utveckling har varit att Sametingen grundats, samt tingens samarbete på ett ständigt utvidgat område. Alla språkpolitiska uppgifter ligger numera inom Sametingens arbetsfält och revir, medan den praktiska språkvården och dess samordnande – som tillsvidare lider på grund av bristande resurser – inte alls behöver uppfattas som en del av språkpolitiken, utan snarare som en uppgift för sakkunnig fackpersonal. Ändå förefaller det naturligt att sametingen också tar ansvar för den delen av språkarbetet.

Vilka är språkvårdens viktigaste uppgifter inom det språkliga samarbetet över landsgränserna? Kastar man än en gång en blick på det arbete som genomfördes på det ortografiska området under 1970-talet, så ser man tydligt att det då främst var viljan att motverka en fortsatt splittring av skriftspråket som låg som motiv för arbetet. Men situationen är densamma också när det gäller övriga språkvårdsfrågor, kanske med den skillnaden

att de problematiska punkterna beträffande syntax, adaptation av lånord och andra fall av påverkan från större grannspråk, är vida svårare än frågor som berör skrivsättet eller alfabetet. Var och en som läser samiska tidningar eller lyssnar på talspråket på båda sidorna av gränsen, märker att starka tendenser påverkar språket så att det utvecklas i olika riktningar. För det mesta är det fråga om inflytande från grannspråken, men någon gång även om påverkan från mer avlägsna språk.

Enligt min bedömning hotar den här utvecklingen den språkliga gemenskapen mycket allvarligt, åtminstone för nord-samiskans del, och det är ingalunda lätt att finna lämpliga lösningar eller botemedel. Man uppfattar t.ex. ofta kritiken från andra sidan riksgränsen som osaklig eller avsiktligt retande. En sådan oenighet är naturligtvis också ett tecken på hur vittgående och genomgripande dessa innovationer i språkbruket är, ja, ställvis är de även tecken på hur slutgiltiga de språkliga förändringarna är.

Kanske frågar man sig om det överhuvudtaget är möjligt att ändra kurs, och om det lönar sig att driva en starkare språkvård för att vidmakthålla den språkliga enhetlighet man arbetade så hårt för när man genomdrev en gemensam ortografi. Personligen tycker jag mig ha märkt en viss defaitism hos en del sakkunniga när de inte ens fäster sin uppmärksamhet vid de grövsta avvikelserna från den klassiska grammatiken, såsom exempelvis användningen av pluralformer i samband med numeraluttryck. Det vanliga är att man bara ger upp för att man inte vet vad man skall göra.

Livet skulle vara enkelt och lätt om man kunde lösa sådana problem med direktiv eller bestämmelser från en nämnd som man gärna kunde definiera som «det högsta beslutsfattande organet i samiska språkfrågor» (jfr utkast till stadgarna av samisk språknämnd, § 1). Men också om man bortser från att språkfrågorna inte är polisärenden, är det ändå självklart att en tungrodd nämnd aldrig kunde ha möjlighet att följa med det dagliga språkbruket; redan att göra listor på olika avvikelser från det s.k. normala språkbruket kräver mycket större resurser.

Enbart en nämnd är alltså ingen lösning. Nämnden borde ha en språkbyrå med anställda forskare. Men hur förhåller sig en

gemensam byrå till de olika språkvårdsenheterna, om man lyckas etablera språkvårdsenheter i vederbörande länder (vilket vore ändamålsenligt)? Att det gemensamma kansliet skulle representera «det högsta organet» kunde göra situationen ännu värre genom prestigefrågor m.m. De nationella eller gemensamma organen skulle inte heller kunna ersätta varandra i olika funktioner. Modellen kunde också leda till ett ineffektivt arbetssätt där man behandlar frågorna fram och tillbaka i den gemensamma nämnden och i flera nationella organ.

Med den här överdrivna hotbilden vill jag naturligtvis förespråka ett enklare system, där sakkunniga och intressenter omedelbart kan delta i diskussionerna och i eventuella beslut. En sådan lösning kunde bestå av mer eller mindre regelbundna möten mellan de nationella byråernas medarbetare och några av deras råds- och nämndsledamöter. De kunde gärna utgöra en särskild nämnd, men jag tror inte att någon större samling är i stånd att behandla enskilda frågor effektivt. Än mindre tror jag att man klarar av sådana saker utan experter som är med i det dagliga språkvårdsarbetet.

Jag vill inte föra fram en ny och fullständig modell för att förnya det gemensamma språkorganet, utan snarare komma med några kritiska anmärkningar på planer som jag inte uppfattar som helt genomtänkta. Låt mig bara tillägga att också jag tror att det främst är sametingens uppgift att sinsemellan arrangera samarbete av det här slaget, vid sidan av att man siktar in sig på ett funktionsdugligt språkvårdssystem i sitt eget land.

För att man skall kunna genomföra det språkliga samarbetet är det viktigt att man ger rekommendationer och kanske även offentliggör diskussionerna på ett lättförståeligt och balanserat sätt. För detta ändamål kunde man ha en gemensam publikation – ett häfte, en tidskrift, en årsbok eller liknande. En publikation är dock inte nödvändig. Det viktigaste är att man använder sitt språk öppet och offentligt också över gränserna. Om vi inte når detta mål så är det inte mycket vi kan göra för att göra språket enhetligt och bevara det som samefolkets gemensamma rädskap.

Det skandinaviska argumentets roll i språknämndernas rådgivning

Av Andreas Bunkus

Om en dansk tidning skulle skriva «Verdens olieressourcer rækker til midten af totusindtallet», skulle de danska läsarna bli oroliga eftersom det inte är långt till år 2050. Hur skall man då kunna köpa bensin till bilen? En svensk läsare skulle däremot kanske inte förstå oron. Mitten av tvåtusentalet är ju omkring år 2500, när han eller hon inte längre lever. Att reaktionerna skulle bli olika beror på den avvikande betydelsen av ordet *totusindtallet* resp. *tvåtusentalet*. På danska avser man århundradet (dvs. åren 2000 – 2099), på svenska däremot årtusendet (dvs. åren 2000 – 2999). Den svenska beteckningen för nästa sekel är *tjugohundratalet*.

De nordiska språknämnderna bär också ett visst ansvar för denna möjlighet till missförstånd. Svenska språknämnden rekommenderar ordet *tjugohundratalet* som motsvarar *nittonhundratalet* (se Språkvård 1994:2) och uttrycket ser ut att ha slagit igenom. Dansk Sprognævn däremot avvisar ordet *tyvehundredetallet* som onaturligt. Det skall heta *totusindtallet*. I den här frågan kunde man inte ena sig om en skandinavisk lösning.

Språkvårdens argument

Språkvården behöver argument eftersom den måste värdera. Ett viktigt argument i dansk, norsk och svensk språkvård är det *nordiska* eller hellre *skandinaviska* argumentet. Det skandinaviska argumentet innebär att man i valet mellan två konkurrerande uttryck gynnar det som bäst förstås av språkbrukarna i de två andra skandinaviska länderna. Argumentets bakgrund är språksituationen som råder i de skandinaviska länderna. Alla 16 miljoner danskar, norrmän och svenskar kan förstå varandra när var och en talar sitt modersmål, och detta anses vara en stor kulturell och ekonomisk vinst. Siffran blir ännu högre om man tänker på finnarnas kunskaper i svenska och islänningarnas och färingar-

nas kunskaper i danska. Det är bara de tre skandinaviska språken som är ömsesidigt förståeliga. Därför föredrar jag uttrycket *det skandinaviska argumentet*, inte *det nordiska argumentet* som är det traditionella uttrycket. Jag tycker det är en oklar benämning, och det är en stor skillnad om man vill närma ett språk till två andra (skandinaviska) språk eller till fyra andra (nordiska) språk (*nordisk* här som ett språkhistoriskt motiverat ord).

Min undersökning

Syftet med min studie är att ta reda på vilken betydelse det skandinaviska argumentet intar inom nämndernas rådgivning. Det vore för mycket att granska allt arbete som pågår i nordiskt perspektiv. Därför har jag bara granskat rådgivningen och begränsar undersökningen till nämndernas egna tidskrifter, dvs. Nyt fra Sprognævnet (i fortsättningen förkortat NfS), Språknytt (Spn) och Språkvård (Spv). Av de tio årgångarna 1985 – 1994 har jag undersökt spalten «Frågor och svar», som finns i alla tre tidningarna. Redaktionerna tar upp intressanta språkfrågor som de får i brev eller på telefon, och frågorna är intressanta för allmänheten också.

Min första fråga gäller i vilken utsträckning det skandinaviska argumentet över huvud taget spelar en roll. Alla frågor som rör t.ex. ordets etymologi eller som bara vill ha en beskrivning av språkbruket kan läggas åt sidan. Min nästa fråga är hur många språkfrågor det är som innehåller det skandinaviska perspektivet. Sedan vill jag veta i vilken utsträckning nämnderna tar upp det skandinaviska argumentet i sina svar. Slutligen undersöker jag om nämnderna följer argumentet eller ej, och vilka argument som är viktigare än det skandinaviska resp. vilka argument har en mindre betydelse. (Mina frågor bygger på Allan Karkers uppsats *Det nordiske argument i Dansk Sprognavns rådgivning*, SiN 1979).

Dansk Sprognævn har publicerat flest frågor i frågespalten. Det rör sig om 230 frågor, och det skandinaviska argumentet spelar en roll hos ca. 57 procent av dem. Norsk språkråd tar upp 221 olika frågor, men bara hos 34 procent är argumentet relevant. Bl.a. beror det på att en stor del av frågorna bara berör förhållandet mellan bokmål och nynorsk utan att någonting nytt

rekommenderas. I Svenska språknämndens material däremot spelar det skandinaviska argumentet en roll hos två tredjedelar – av i allt bara 124 frågor.

Det skandinaviska argumentet i frågorna

Det är ytterst sällan som det skandinaviska argumentet över huvud taget nämns i själva frågan. Personen som skriver är inte medveten om att värderingen av två olika språkliga alternativ kan ha att göra med de andra skandinaviska språken. Ett undantag är en svensk som undrar om man inte skulle föredra stavningen *tv* framför *TV*. Han hänvisar till danskan och norskan som har *tv* som alternativ till *fjernsyn*. «Skandinavisk samordning i den här lilla detaljen vore väl önskvärd?», frågar han (Spv 1992:3). Språknämnden följer argumentet och jämnställer de båda formerna. Svenska Akademiens ordlista anger bara stavningen *TV*.

En norрман tar också upp språkförhållandet i grannländerna. I danskan tillåter den nya Retskrivningsordboken 1986 stavningen *elve* vid sidan om *elleve*, just med hänvisning till svenskans *elva*. Nu undrar frågeställaren om också norskan kommer att införa *elve*. Språkrådet säger dock att ämnet inte är aktuellt (Spn 1985,3).

En gång tar någon upp det skandinaviska argumentet i sin fråga som ett motargument. *Tek ting på alvor* vill han undvika eftersom det låter så svenskt. Språkrådet avråder faktiskt från att säga så, man skall tänka två gånger innan man använder frasen (Spn 1989:4). Språkrådet följer alltså inte det skandinaviska argumentet. En liknande fråga publicerar Språkvård (1993:1) där någon undrar om inte *måla sig ur* är «dålig danska» (jfr *melde sig ud*) och borde rättas till *anmäla sitt utträde ur*. Språknämnden hänvisar både till Svenska Akademiens Ordbok (1945) där frasen är nämnd, och till det aktuella språkbruket i politiskt sammanhang och godkänner frasen, som alltså har hävd i svenskan.

Det skandinaviska argumentet i svaren

Ibland tar nämnderna upp det skandinaviska argumentet i sina svar. Dansk Sprognævn tillfrågas om man inte kunde tillåta

stavningen *Ægypten* i stället för *Egypten*. Sprognævnet rättar och säger att de båda formerna är jämställda. Det var just av hänsyn till stavningen i de övriga nordiska länderna som man införde *Egypten* på danska också (Nfs 1994:2). Sprognævnet hänvisar också till en annan nordisk överenskommelse när det gäller värderingen av *mikroovn* resp. *mikrobølgeovn*. Alla språknämnderna i Norge, Sverige och Finland rekommenderar den längre formen som också är tydligare. En *mikroovn* kan också beteckna en mycket liten ugn. (Nfs 1986:4).

En mycket omdiskuterad fråga i svenskan är bruket av *till alla de som* vilket efter den traditionella grammatiken borde heta *till alla dem som* eftersom prepositionen kräver objektsform. Svenska språknämnden däremot intar en tolerant position: *de*-formen skall accepteras. Argumentationen är att *till alla de som* kan anses som en fast enhet. Dessutom finns liknande konstruktioner i danskan och norskan. Det skandinaviska argumentet fungerar alltså som ett stödargument (Spv 1990:4).

En annan fråga handlar om betydelsen av ordet *vilt*. Avser ordet alla vilt levande djur, oavsett om de jagas eller ej, eller menas bara de djur som jagas? Språknämnden godkänner den vidare betydelsen och anför flera skäl. Ordet i sig gör den vidare betydelsen möjlig, och bruket av ordet kommer inte att orsaka problem. Ett viktigt argument är att det också finns danska och norska källor, där den vidare betydelsen av *vilt* är kodifierad. Argumentationen medverkar till att *vilt* används i en vidare betydelse än den som hittills angivits i svenska ordböcker (Spv 1993:3).

Det skandinaviska argumentet kan också användas på ett nästan överdrivet sätt. Dansk Sprognævn avvisar ordet *hjemmekundskab* och gynnar ordet *hjemkundskab* (Nfs 1986:4). De argumenterar att ordet har «nære paralleller i norsk og svensk». SAOL har faktiskt *hemkunskap*, men Bokmålsordboka har bara *hjem-* som prefix (Nynorskordboka har även *heim-*), och *kunnskap* naturligtvis. Ett norskt *hjemkunnskap* eller *heimkunnskap* verkar dock inte existera på samma sätt som i danskan och svenskan, även om argumentationen i svaret från Dansk Sprognævn påstår detta vara fallet.

Frågan om ersättningsord är intressant. Lite provocerande kan sägas att språkgemenskapen fortfarande skulle existera även om alla utländska lånord skulle bibehållas. Problem uppstår bara i fall att ett språk skapar ett nationellt ersättningsord som avlöser det utländska ordet. Dansk Sprognævn tillfrågades om böjningen av *PC* (eng. *personal computer*). Svaret är att förkortningar skall stavas med små bokstäver. Eftersom man måste leva med den engelska beteckningen rekommenderas *pc*, *pc?en*, *pc?er*, *pc?erne*. Sprognævnet rekommenderar emellertid också att man använder *datamat* i stället av *computer*, och den naturliga förkortningen av *personlig datamat* eller *persondatamat* eller *privatdatamat* är *pd*. (Nfs 1986:2). Norsk språkråd tillfrågades direkt om ett norskt ord för *PC*. Språkrådet rekommenderar *personlig datamaskin* med förkortningen *PD*, alltså med versaler (Spn 1987:1). Utan att tala om det har man följt det skandinaviska argumentet.

I de flesta frågorna nämner språknämnderna inte det skandinaviska argumentet även om det spelar en roll. Det är synd att nämnderna inte oftare talar om att frågorna berör den skandinaviska språkgemenskapen. Det är inte angeläget i alla frågor eftersom läsaren tröttnar på läsandet om allt diskuteras efter samma schema. I mitt tycke kunde man dock öka medvetenheten om den skandinaviska gemenskapen om man oftare än nu tar upp det skandinaviska argumentet.

Det skandinaviska argumentet av mindre betydelse

En ägare av ett konstgalleri skall inte kallas *gallerist*, var Norsk språkråds inställning 1985 (Spn 1985,2). *Gallerist* kan bara användas «morsomt». Samtidigt var *Nyord i svenskan* under utgivande, där Norsk språkråd säger att ordet finns på norska som parallell till svenskans *gallerist*. Man kunde redan då ha tillåtit ordet, vilket man senare också gjort (se Bokmålsordlista – rettskrivningsordliste for skole, hjem og kontor. Oslo 1992.)

Norsk språkråd kunde ha varit lite försiktigare när rådet besvarade frågan om ordet *neger* är nedsättande och borde ersättas med *farga* eller *svart*. Språkrådet håller fast vid *neger*, eftersom ordets nedsättande innebörd enligt rådet bara finns på engelska, inte på norska (Spn 1989:3). Rådet upplyser inte att

den nedsättande betydelsen är kodifierad på svenska (Svensk ordbok), där ordet syns vara tabubelagt. I mitt tycke hade det varit på sin plats att råda till försiktigt bruk av ordet, eftersom det kan skapa irritation.

Dansk Sprognævn tog inte chansen i frågan om det heter *tværsektoriel*, *tværsektorial* eller *tværsektoral* och godkänner alla tre varianterna. Nämnden hänvisar bara till att suffixet *-sektorial* är med i Gyldendals fremmedordbog, medan formen *sektoriell* är kodifierad på norska och svenska. Här hade det varit på sin plats att råda till försiktighet med *tværsektoral*, eller, lite modigare, att bara rekommendera ett samskandinaviskt *tværsektoriel* (NfS 1989:2).

Saklitteratur är ett nytt ord på svenska och betecknar litteratur som inte är skönlitteratur. *Saklitteratur* är tänkt som ett överordnat begrepp som omfattar facklitteratur och faktalitteratur. Hittills har man använt *facklitteratur*, som associerats med litteratur för fackmän eller experter. Det har saknats en lämplig beteckning för t.ex. en hundbok för barn. Svenska språknämnden gynnar uttrycket *saklitteratur*, som dock inte finns på de andra skandinaviska språken (Spv 1991:2). Nudansk Ordbog upplyser att *faglitteratur* är motsatsen till skönlitteratur, och både Bokmålsordboka och Nynorskordboka nämner *faglitteratur* för sådan litteratur som inte är skönlitteratur. Svenska språknämnden anser det vara viktigare att ha en noggrann beteckning än att ha ett samskandinaviskt ord. Mig veterligen har man än så länge inte tagit upp frågan på de andra språknämnderna. Det är ju tänkbart att ett motsvarande ord skapas på danska och norska också.

Sju olika realiseringar av argumentet

Det undersökta materialet visar sju olika sätt på vilka det skandinaviska argumentet realiserar i nämndernas svar. Argumentet kan ha olika funktioner och kan vara av mer eller mindre betydelse. (1) Argumentet kan nämnas som en ren biomständighet, dvs. man beskriver språkbruket i grannländerna utan att ett alternativ stärks (se t.ex. *att mäla sig ur*). (2) Man kan bekräfta det hävdvunna, traditionella språkbruket genom att hänvisa till paralleller i de andra skandinaviska språken. (3) Ett av de två

alternativen kan stärkas om det gäller nya företeelser, utan att det finns ett tydligt motstånd hos frågeställaren (t.ex. *mikrobølgeovn*). (4) Det skandinaviska argumentet kan också hjälpa till att väcka en liberal, tolerant inställning gentemot språkbruket (t.ex. *till alla de som*). Här får också en viss språksociologisk inställning sitt uttryck. (5) Nya idéer och impulser kan vinnas genom det skandinaviska perspektivet (t.ex. *Egypten, vilt*). Här utnyttjas grannspråkens produktivitet. (6) Nämnderna argumenterar genom att hänvisa till sina systerorganisationer, Nordiska språksekretariatet eller gemensamma publikationer. Detta innebär att man använder både organisationernas autoritet och deras legitimation som kommer ifrån den skandinaviska språkgemenskapen. (7) Den vanligaste realiseringen är dock det tomma rummet, dvs. att argumentet inte nämns. Det kan t.ex. vara av taktiska skäl, om argumentet inte stöder nämndens position. Oftast kan argumentet dock stöda nämndens rekommendation, och då är det synd att argumentet saknas. Argumentet skulle kunna underlätta nämndernas argumentation och därigenom skulle man öka människornas medvetenhet om den skandinaviska språkgemenskapen.

Nämndernas åtaganden

Alla tre nämnderna är i viss mån förpliktade att arbeta för den skandinaviska språkgemenskapen, fast i olika hög grad. Som betonats vid flera tillfällen var den nordiska tanken även huvudmotiveringen till att Svenska språknämnden grundades år 1944. Också idag är det den äldsta organisationen, Svenska språknämnden, som tydligast lägger vikt på det skandinaviska samarbetet. I nämndens stadgar står: «Nämnden skall verka för nordiskt samarbete på språkvårdens område i syfte att vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen(...) För att främja den nordiska verksamheten skall nämnden söka samarbete med organisationer för samma ändamål i övriga nordiska länder.» (cit. efter Spv 1974,3:3). Det innebär att stadgarna både sätter ett mål för nämndens arbete och föreskriver det organisatoriska samarbetet med systerorganisationer.

Uppdraget för Dansk Sprognævn och för Norsk språkråd är mycket otydligare. I bekendtgørelsen (1981) om Dansk Sprog-

nævn står: «I sager, som vedrører forholdet til andre sprog, forhandler det [=nämnden] med tilsvarende organer i de pågældende lande». Paragraf 2 specificerer oppgifterna, och den sista och sjunde punkten är «at samarbejde med sprognævn og tilsvarende organer i Norden». Lagen om Norsk språkråd förpliktar nämnden att «fremme og delta i nordisk samarbeid om språkdyrking» som den femte av sex punkter. Lagarna innebär att den danska och den norska nämnden skall samarbeta med andra organisationer inom språkvården, men det saknas ett mål vad samarbetet skall åstadkomma. Nämnderna behöver inte arbeta för den nordiska språkgemenskapen eller göra insatser för att de skandinaviska språken skall bli ömsesidigt förståeliga. Samarbetet kunde vara vilket samarbeide som helst.

Språksamarbeid i Norden 1996

Av Ståle Løland

Den 10. april 1996 vedtok de nordiske samarbeidsministrene å nedlegge Nordisk språksekretariat fra 1. januar 1997. Det betyr at 1996 var det siste virksomhetsåret for Språksekretariatet, og at det nordiske språksamarbeidet i fremtiden vil bli organisert på en annen måte (jf. nedenfor).

Nordisk språksekretariat

Nordisk språksekretariat ble opprettet i 1978 som et samarbeidsorgan for språknemndene i Norden og andre som arbeider med nordiske språkspørsmål. Ifølge vedtektene skulle sekretariatet arbeide for å bevare og styrke det språklige fellesskapet i Norden og for å fremme den nordiske språkforståelsen. Dette skulle sekretariatet gjøre blant annet ved å være rådgivende og koordinerende organ i nordiske språkspørsmål, ta initiativ til forskningsprosjekter, følge grannespråkundervisningen på alle utdanningsnivåer, samarbeide med massemediene, medvirke ved ordboksprosjekter, gi ut skrifter og arrangere nordiske møter om språkspørsmål.

Organisasjon

Nordisk språksekretariat ble ledet av et styre på fem medlemmer med en representant fra Dansk Sprognævn, en fra Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, en fra Íslensk málnefnd, en fra Norsk språkråd og en fra Svenska språknämnden. Ved siden av dette styret var det en rådgivende forsamling med representanter for samtlige språknemnder i Norden (jf. nedenfor).

Sekretariatets fellesnordiske administrasjon var plassert ved Norsk språkråd i Oslo. I 1996 hadde sekretariatet disse ansatte: sekretariatssjef Ståle Løland, administrasjonskonsulent Rikke Hauge og kontorsekretær Erla Stensby (halv stilling).

Styret hadde i 1996 denne sammensetningen:

Fra:	Medlemmer:	Suppleanter:
Dansk Sprognævn	universitetslektor Allan Karker (formann)	professor Jørn Lund
Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland	specialforskare Aino Piehl	byråchef Mikael Reuter
Íslensk málnefnd	prófessor Kristján Árnason	prófessor Baldur Jónsson
Norsk språkråd	professor Kjell Venås	rektor Aslaug Ligaard
Svenska språknämnden	professor Margareta Westman (nestformann)	fil.kand. Birgitta Lindgren

Representantskap:

Fra:	Medlemmer:
Dansk Sprognævn	seniorforsker Else Bojsen
Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland	specialforskare Aino Piehl (finsk) byråchef Mikael Reuter (svensk)
Føroyska málnevndin	seminarielektor Jeffrei Henriksen
Íslensk málnefnd	prófessor Kristján Árnason
Norsk språkråd	rektor Aslaug Ligaard (bokmål)
Oqaasiliortut/ Grønlands Sprognævn	professor Kjell Venås (nynorsk) forskningsmedarbeider Carl Christian Olsen
Sámi giellalávdegoddi /Samisk språknemnd	Sagka Stångberg
Svenska språknämnden	professor Margareta Westman
Sverigefinska språknämnden	professor Erling Wande

I sin virksomhet ble Språksekretariatet støttet av disse nordiske sekretærene: Jørgen Schack (Dansk Sprognævn), Eivor Sommardahl (Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland), Åsta Norheim (Norsk språkråd) og Birgitta Lindgren (Svenska språknämnden).

Møter, kurs og konferanser

Det årlige representantmøtet i Nordisk språksekretariat ble holdt i Utsjoki, Finland, 12.-13. september i tilknytning til det 43. nordiske språknemndmøtet 13.-15. september. Styret og de nordiske sekretærene i Dansk Sprognævn, Forskningscentralen för de inhemska språken i Finland, Norsk språkråd og Svenska språknämnden hadde tre møter.

I 1996 var Språksekretariatet arrangør eller medarrangør av disse møtene, kursene og konferansene:

Kurs i svensk språk, litteratur og kultur for finske lærerstuderter fra Helsingfors universitet (Hässelby ved Stockholm 29. januar-2. februar, i samarbeid med Hässelby slott)

Symposium om korpusbasert leksikografi i Norden (Schæffergården ved København 10.-11. februar)

Vinterkurs for gymnaslærere, morsmåls- og fremmedspråkslærere: *Lyrikk og kortprosa* (Oslo 6.-10. mars, Nordmål-kurs)

Kurs i svensk språk, litteratur og kultur for danske lærerstuderter fra Haderslev Statsseminarium (Hässelby ved Stockholm 25.-29. mars, i samarbeid med Hässelby slott)

Videreutdanningskurs i islandsk for norske morsmålslærere: *Språk og kultur i Vest-Norden* (Reykjavík 6.-15. juni)

Konferanse om ungdomsspråk i Norden (Stockholm 14.-16. juni, i samarbeid med Stockholms universitet)

Trilateralt kurs Danmark-Færøyene-Island: *William Heinesen og Jørgen-Frantz Jacobsen – i de fortabte spillemænds fodspor* (Tórshavn 2.-6.juli, Nordmål-kurs)

Kurs i svensk språk, litteratur og kultur for danske lærerstuderter fra Holbæk Seminarium (Hässelby ved Stockholm 7.-11. oktober, i samarbeid med Hässelby slott)

Kurs i svensk språk, litteratur og kultur for norske lærerstuderter fra Høgskolen i Oslo (Hässelby ved Stockholm 4.-8. november, i samarbeid med Hässelby slott)

Kurs i svensk språk, litteratur og kultur for norske lærerstudenter fra Høgskolen i Oslo (Hässelby ved Stockholm 11.-15. november, i samarbeid med Hässelby slott)

Dansk for svenske lærerstudenter (Schæffergården ved København 11.-15. oktober, i samarbeid med Fondet for dansk-norsk samarbeid)

Konferanse om nyord (Helsingfors 19.-20. oktober)

Kurs for danske, norske og svenske lærerutdannere (Rebild ved Ålborg 13.-16. november, i samarbeid med Dansk lærerforeningens seminariefraktion)

Bilateralt kurs for grunnskolelærere Norge-Danmark: «Tekstproduksjon» (Skagen 27.-30. november, Nordmål-kurs)

Symposium om ordbøker for små språk i Norden (Gentofte ved København 30. november -1. desember)

Konferanse om Nordens språk i EUs Europa (Brussel 6.-8. desember)

Kurs i norsk språk, litteratur og kultur for finske lærerstudenter fra Universitetet i Jyväskylä (Voksenåsen ved Oslo 10.-15. desember, i samarbeid med Svenskhemmet Voksenåsen)

Representanter for Språksekretariatet orienterte som vanlig om nordisk språksamarbeid og nordiske språkspørsmål ved møter, kurs og konferanser som ble arrangert av andre.

Samarbeid

Språksekretariatet samarbeidet med morsmåslærernes og terminologisentralenes nordiske organer – Nordspråk og Nordterm – og deltok på deres fellesmøter. Språksekretariatet samarbeidet også med Nordiska språk- og informationscentret i Helsingfors, Foreningene Norden, Svenskhemmet Voksenåsen, Hässelby slott, Fondet for dansk-norsk samarbeid, Nordens folkliga akademi og med andre nordiske organer og institusjoner.

Skrifter

I 1996 gav Nordisk språksekretariat ut disse skrifterne:

Språk i Norden 1996

Nordens språk i EUs Europa

Svenska ortnamn i Finland (i samarbeid med Svenska Finlands folkting)

Nordisk møteordliste

LexicoNordica 3. Tidsskrift om leksikografi i Norden

The Nordic Languages and Modern Linguistics 9 (i samarbeid med Universitetet i Oslo)

Nordens språk

Språkspalte i Nordisk Kontakt

Språksekretariatet redigerte i mange år en språkspalte i Nordisk råds tidsskrift Nordisk Kontakt. I 1996 ble disse emnene behandlet: Engelsk i norsk, Finska basordboken ur svenskt-finskt perspektiv, Sprogkampagne på mælkekartoner i Island, Ny språkstrid i Norge (om fornorskingen av engelsk-amerikanske lånord), Nye ord i dansk – hvorfor og hvordan? I juni 1996 ble Nordisk Kontakt nedlagt.

Prosjekter

Språksekretariatet gav i 1996 ut en rapport om Nordens språk i EUs Europa og arbeidet videre med prosjektene Samnordisk termbank, Islandsk-skandinavisk ordboksbase (i samarbeid med Orðabók Háskolans) og Svensk-dansk/norsk ordboksbase. Sekretariatet avgav en foreløpig rapport til Nordisk ministerråd om prosjektet Grannespråksundervisningens integrering i andre fag enn morsmålet. Prosjektene vil bli videreført av Nordisk språkråd (jf. nedenfor).

Uttalelser

Språksekretariatet uttalte seg om disse sakene: forslag i forbindelse med rapporten «Nordisk nytte» (til de nordiske samarbeidsministrene og Nordisk råd), forslag til vedtekter for et nytt nordisk språkråd (til språknemndene og Nordisk ministerråd, jf. nedenfor).

Nordmål

I mars 1995 vedtok Nordisk ministerråd «Handlingsprogram for nordisk sprogforståelse – Nordmål 1996-2000». Sekretariatssjefen representerte Språksekretariatet i den gruppen som

utarbeidet et forslag til program. Språksekretariatet hadde en framtreddende rolle i gjennomføringen av Nordmål-programmene 1990-95 og 1996.

Utredning om språkfellesskapet

I 1995 nedsatte Nordisk ministerråd en arbeidsgruppe som skulle vurdere det nordiske språkfellesskapet i et bredere perspektiv og foreslå langsiktige tiltak for språksamarbeidet i Norden. Arbeidsgruppen leverte sin innstilling «Det umistelige» til Nordisk ministerråd i juni 1996. Sekretariatssjefen satt som eksternt konsulent i arbeidsgruppen. Formannen var leder for gruppen i 1995.

Språkspørsmål

I samarbeid med språknemndene behandlet Språksekretariatet også i 1996 språkspørsmål med sikte på å komme fram til fellesnordiske anbefalinger.

Nordisk ordbokssamarbeid

Siden 1991 fungerte Språksekretariatet som sekretariat for Nordisk forening for leksikografi. Ved utgangen av 1996 hadde foreningen ca. 250 medlemmer. Foreningen arbeider blant annet med en ordbok over nordisk leksikografisk terminologi og en publikasjon over nålevende utøvere av nordisk leksikografi. Fra 1994 utgir foreningen årsskriftet LexicoNordica. Sammen med representanter for foreningen utarbeidet Språksekretariatet i 1992 en innstilling til Nordisk ministerråd om det framtidige ordboksarbeidet i Norden. I 1996 ble det arbeidet videre med å realisere forslagene i innstillingen, særlig med sikte på å få opprettet en svensk-dansk/norsk ordboksbase.

«Nordisk nytte»

I oktober 1995 avleverte en nordisk arbeidsgruppe rapporten «Nordisk nytte» til Nordisk ministerråd. Ifølge mandatet skulle gruppen blant annet vurdere om de nordiske institusjonene økte den nordiske kompetansen og konkurransekraften.

Rapporten gjennomgikk samtlige 47 institusjoner under Nordisk ministerråd og vurderte deres «nordiske nytte». Tjue fikk

karakteren «stor nytte», åtte «middels nytte» og nitten «lav nytte». Blant de siste var Nordisk språksekretariat. I rapporten het det blant annet om Språksekretariatet at resultat kvaliteten gjennomgående var god, men gjennomslagskraften ikke overbevisende.

Samtlige nordiske institusjoner fikk rapporten til uttalelse. I sin uttalelse til Nordisk ministerråd protesterte Språksekretariatet imot de forslagene som angikk sekretariatet. Etter Språksekretariatets mening ville forslagene føre til en alvorlig svekkelse av det nordiske språksamarbeidet dersom de skulle bli gjennomført. Uttalelsen argumenterte for at det organet som skal arbeide for å styrke det nordiske språkfellesskapet, bør ligge sentralt plassert innenfor det skandinaviske språkområdet, gjerne i Oslo som hittil. Videre ble det understreket at det absolutt er behov for et fellesorgan med nordisk språksamarbeid og språkforståelse som sin eneste oppgave.

Også språknemndene uttalte seg om rapporten. I uttalelser til respektive lands myndigheter støttet de Språksekretariatets synspunkter. De framhevet alle Språksekretariatets store og viktige arbeid for å bedre språkforståelsen i Norden. Særlig interessant var uttalelsen fra Dansk Sprognævn. Denne nemnda var opprinnelig imot forslaget om å opprette Nordisk språksekretariat, blant annet av frykt for at det skulle utvikle seg til et overnasjonalt organ med normerende myndighet over de enkelte språkene. I uttalelsen til den danske samarbeidsministeren uttalte Dansk Sprognævn blant annet:

«Efter Dansk Sprognævns mening har Nordisk Sprogsekretariat ydet en imponerende indsats, som ligger langt over hvad man kan forvente i forhold til de økonomiske ressourcer. Sprogsekretariatets eksistens som fast samarbejdsorgan for nordisk sprogforståelse er blevet godt kendt i vide kredse, både inden for og uden for Norden. En nedlæggelse af Sprogsekretariatet som foreslået i «Nordisk nytte» vil efter nævnets mening betyde et alvorligt tilbageslag for arbejdet hen imod det overordnede politiske mål.»

Et nordisk språkråd?

Den 10. april 1996 vedtok de nordiske samarbeidsministrene å nedlegge Nordisk språksekretariat ved utgangen av 1996. I vedtaket het det blant annet at det skal reserveres midler til en basisbevilgning til et kontinuerlig samarbeid mellom de nordiske språknemndene, eventuelt i form av et nordisk språkråd.

Nordisk språksekretariats styre vedtok i mai 1996 å foreslå for språknemndene at de fra 1. januar 1997 skulle opprette et nytt språklig samarbeidsorgan med navnet Nordisk språkråd. På det samme møtet utarbeidet styret et forslag til vedtekter for et slikt organ. Saken ble tatt opp på nytt på det nordiske språkmøtet i Utsjoki, Finland, 12.-14. september. I en enstemmig uttalelse la representantene fra språknemndene fram forslag til oppgaver og organisasjon for det framtidige språksamarbeidet i Norden. Siden godkjente samtlige språknemnder forslaget. Ifølge forslaget skal det nye organet være et forum for informasjonsutveksling og språkpolitisk diskusjon. Dessuten skal det initiere konferanser og prosjekter som tar sikte på å styrke språkforståelsen i Norden. Forslaget angir hvilke oppgaver som kan gjennomføres med en bevilgning på henholdsvis 0,5, 1 og 1,5-2 millioner danske kroner.

Den 2. desember vedtok Nordisk ministerråd å bevilge 1 mill. danske kroner til samarbeidet mellom språknemndene i 1997. Dessuten vedtok Ministerrådet

- at der etableres en forsøgsordning på 3 år hvor sprognævnene sikres 1 mill. DKK om året
- at der udarbejdes en 3-årig kontrakt hvor sprognævnene beskriver formål, planer og aktiviteter samt resultatrapporter efter gældende retningslinier for kontraktstyring i Nordisk Ministerråd
- at samarbejdet evalueres efter denne 3-årige periode - at administrationen af nævnssamarbejdet cirkulerer i første omgang mellem sprognævnene i Sverige, Danmark og Norge
- at Svenska språknämnden bør anmodes om at overtage sekretariatsfunktionen for den første 3-årsperiode

På initiativ fra Nordisk språksekretariat kom representanter

for språknemndene sammen til et møte i Stockholm 14. desember for å diskutere retningslinjene for det nordiske språksamarbeidet i framtiden. På møtet kom en fram til enighet om en fleksibel organisasjonsmodell som samtidig skal sikre stabiliteten og kontinuiteten i arbeidet. Det skal nedsettes et utvalg med en representant for hver av de nordiske språknemndene, til sammen ti representanter. Dette utvalget, som møtes minst en gang om året, fastlegger retningslinjene for språksamarbeidet. Ved behov kan det nedsettes arbeidsgrupper til å ta seg av spesielle oppgaver. Svenska språknämnden påtok seg å fungere som sekretariat for språksamarbeidet i den første treårsperioden.

«Nordens språk»

Av Vigleik Leira

Nordens språk (1997) er ei ny utgave av *Språkene i Norden* fra 1983. Ifølge omslagets bakside henvender boka seg «til alle som interesserer seg for språkene i Norden og det nordiske språkfellesskapet. Den passer godt som grunnbok ved undervisningen i Nordens språk som morsmål, som nabospråk og som fremmedspråk ved universiteter og høyskoler.»

Boka har først to innledende kapitler om «Sprog og samfund i Norden» og «Språkforståelse og språksamarbeid i Norden». Deretter følger ti artikler om åtte språk, her nevnt i alfabetisk rekkefølge: dansk, finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk, norsk, samisk, svensk. Finsk og svensk har to artikler hver, henholdsvis svensk og finlandssvensk, finsk og sverigefinsk. Til slutt er der ei felles litteraturliste og ei tidstavle. – Alle artiklene i boka er på et av de skandinaviske språka: dansk, norsk, svensk.

Av de åtte språka i Norden regnes fem som nordiske: dansk, færøysk, islandsk, norsk, svensk. *Nordisk* som navn på språk er først og fremst en språkvitenskapelig betegnelse. Nordiske er de språka i Norden som hører til den indoeuropeiske språkfamilien. Finsk, samisk og grønlandsk er ikke indoeuropeiske språk.

Stoffet i artiklene om enkeltspråka kan grovt deles i to. En del omhandler ytre omstendigheter som påvirker språket: sosiale forhold, politiske hendinger, myndigheters fastsetting av rettskriving osv. Den andre delen gir innsikt i det internt språklige: språktype, ordforråd, lydutvikling og foneminventar, syntaktiske trekk, dialektforskjeller osv.

Artiklene gir dermed et innblikk i språkene på omtrent samme måte som bolken om språk gir i leksikonartikler om stater. Stoffet er i første rekke av orienterende art, mindre direkte lærestoff.

Noen kommentarer til enkelte av artiklene

Side 17 nevner Allan Karker at innafor germansk er den bestemte etterhengte artikken (f.eks. vegg-en, bok-a, land-et) et særtrekk ved nordisk. Her kunne det også ha vært nevnt at den etterhengte artikkelen fins også i rumensk, bulgarsk og albansk. En slik artikkel er ikke noe heilt særegent for de nordiske språk.

Side 36 er *sæbe* nevnt som et lånord særegent for dansk. Det virker litt underlig. Norsk *såpe* og dansk *sæbe* bør vel regnes som samme ord sjøl om en nedertysk ordform kan sies å ligge til grunn for *sæbe* og en anglosaksisk for *såpe*.

I artikkelen om dansk sakner jeg noen ord om *Majonæsekri-gen* fra 1986, en krig som *Retskrivningsordbogen* fra Dansk Sprognævn gav støtet til.

Betegnelsen *norsk* dekker to fulle skriftspråksnormaler: bokmål og nynorsk. I tillegg kommer forholdet mellom hovedformer og sideformer innafor hver av disse normalene, pluss forholdet mellom hovedmål og sidemål i skolverket. Å gjøre dette noenlunde forståelig overfor ikke-nordmenn er ikke greit. Til tider er det temmelig ugreit også for nordmenn flest.

I sin artikkel om norsk er Eyvind Fjeld Halvorsen stedvis inne på *læreboknormal*, *sidemål*, *sideformer* og *sideformstatus*. Særlig for ikke-norske lesere ville det ha vært en fordel om det under en egen overskrift hadde vært tatt med ei kort utgreiing om det vi kan kalle den administrative sida av norsk. Der kunne det også ha vært orientert litt om målloven (om forholdet mellom nynorsk og bokmål), stadnamnloven og personnavnloven.

Det er lett å snuble når det skal gjøres rede for mer eller mindre innfløkte forhold. Side 61 sies det:

«I intetkjønn flertall har bokmål enten ingen endelse i ubestemt form, *-(e)ne* og *a* jamstilt i bestemt form: *hus*, *husene* eller *husa*; *epler*, *eplene* eller *epla*; nynorsk har ...»

Her er alternativet til 'enten' falt ut. Litt mer omstendelig, men langt mer opplysende kunne det ha vært formulert slik:

I intetkjønn ubestemt flertall har de fleste orda i bokmål valgfritt ingen ending eller *-er* (f.eks. *departement* eller *depar-*

tementer). Der er to viktige unntakstyper: de fleste enstavings-orda har bare nullending (et hus – flere hus), og ord av typen *eple* får obligatorisk *-r* (et eple – flere epler).

Samme side sies det: «I presens av verbene har bokmål prinsipielt endelsen *-er*, ...». Ordet 'prinsipielt' bringer inn en unødvendig uklarhet. Det er bedre å fastslå det enkle systemet som er der: I bokmål har enstava verb utgang på *-r* i presens: *be* > *ber*, *sy* > *sy*, *snø* > *snør*, flerstava verb og *si* har utgang på *-er*: *syng* > *synger*, *si* > *sier*.

Realiteten bak formuleringa «Nynorsk kan dessuten ha *-a* som infinitivendelse ved siden av *-e*» (samme side) kan dekkes bedre slik: Nynorsk har valgfritt *-a* eller *-e* som ending i infinitiv, *-e* er mest brukt.

I sin artikkel om svensk presenterer Bertil Molde *kul* som et finsk lånord. Den norske Bokmålsordboka har på sin side *kul* som et ord fra svensk. For nordmenn er det vanlig å assosiere *kul* med engelsk *cool*, og for norsk kan der være grunn til å regne *kul* som et ord med dobbel etymologi.

Artiklene om finsk, færøysk, grønlandsk, islandsk og samisk har forholdsvis mye stoff om det internt språklige. Det er rimelig med tanke på danske, norske og svenske lesere. Stedvis er der mye bruk av lydskrift. Det er ikke sagt noe sted om dette er samordna i artiklene på en eller annen måte. Et naturlig grunnlag ville være det internasjonale fonetiske alfabetet (IPA). Det burde ha vært gjengitt med kommentarer til de tegna som er brukt i artiklene.

Der skilles mellom fonemisk og fonetisk transkripsjon på vanlig måte, eksempelvis /a/ og [c]. Særlig ved den fonemiske transkripsjonen kan en iblant komme i stuss. Står f.eks. /o/ for en å-lyd som i norsk *båt*, eller for en o-lyd som i norsk *bod*?

Utgreiingene om lydforhold ligger til dels godt over et fonetisk begynnernivå. Termer som *tremulant* (s. 196) og *assibilasjon*, *assibilert* (s. 197 og 205) er ikke hverdagskost. *Assimilasjon* og *assibilasjon* er brukt om det samme fenomenet. Det er ikke greit å skjønne dersom en ikke veit at assibilasjon kan ses som en type assimilasjon. (Petit Larousse forklarer *assibilasjon* slik: Passage de certaines occlusives à la constrictive [s].)

Litteraturlista

Tidsskrifta fra de forskjellige språknemndene er ført opp på denne måten: *Språknytt*, tidsskrift fra det norske språkråd. Her burde en navngi hver nemnd med det faktiske navnet, altså: *Språknytt*, tidsskrift fra Norsk språkråd.

Den norske nyordsboka, *Nyord i norsk 1945-1975*, er utelatt.

Ei liste over bøker av typen Elias Wessén: *Svensk grammatik för nordmän* ville ha vært nyttig. Ei mest mulig fullstendig liste over toveis ordlister og ordbøker de enkelte språk imellom burde også være med.

Som en honnør til den historiske(!) innsatsen fra Nordisk språksekretariat burde der også være med ei liste over samtlige skrift sekretariatet har utgitt.

Tidstavla

Denne lista har med opplysninger av typen «1906 Svensk retskrivningsreform» og «1955 Dansk Sprognævn oprettes». Det synes å være litt tilfeldig hva som er tatt med. En systematisk gjennomgang av hver artikkel ville kunne gi langt flere språkhistoriske årstall, f.eks. diverse utgaver av lov om personnavn i islandsk (1913, 1925, 1991, 1996; jamfør s. 173-174).

Nordens språk inneholder et vell av fakta og er ei nyttig bok for dem som har med Nordens språk å gjøre, enten som student eller som viter/interessent/administrator på en eller annen måte. De kommentarene jeg har gitt, er ikke på noen måte meint som ei nedvurdering av boka. Det er merknader som jeg tror kan komme til nytte ved seinere utgaver.

Boka bør oppdateres forholdsvis ofte. Der skjer stadig ting på det politiske og administrative området, ting som språkfolk i og utafør nemndene må forholde seg til. Det bør også vurderes om en ikke bør ta med et kapittel om innvandrerspråk, blant annet med opplysninger om hvilke innvandrerspråk det undervises i i det offentlige skoleverket. Norsk språkråd får fra tid til annen spørsmål om korrekte navn på lite kjente slike språk.

Et sak- og personregister bør også vurderes. Det er nyttig når emner nevnes i flere kapitler, f.eks. dobbel bestemthet og stadieveksling.

Ny språklitteratur

PUBLIKASJONER FRA SPRÅKNEMNDENE

Dansk Sprognævn: Grammatisk talt. Anbefalede sproglige betegnelser. Redigeret af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 24. Dansk lærerforening, København 1996. 60 s.

Hæftet indeholder et udvalg af grammatiske og andre sproglige begreber med de betegnelser som Dansk Sprognævn anbefaler til brug i lærebøger, ordbøger og andre håndbøger.

Dansk Sprognævn: Retskrivningsordbogen. 2 udgave. Aschehoug, København 1996. 669 s.

I slutningen af september 1996 udsendte Dansk Sprognævn en ny udgave af Retskrivningsordbogen. Ordbogen indeholder ca. 64.000 opslagsord, dvs. godt 3.000 flere end udgaven fra 1986, som den afløser. Den vigtigste nyhed i ordbogen er at pausekommaet udgår og erstattes af den nye komma, som anbefales af Sprognævnet. 2. udgave af Retskrivningsordbog er desuden udgivet som elektronisk ordbog på cd-rom og disketter til både dos og Windows.

Jacobsen, Henrik Galberg: Sæt nyt komma. Regler, grammatik, genveje og øvelser. Dansk Sprognævns skrifter 25. Dansk lærerforening, København 1996. 79 s.

Sæt nyt komma giver en grundig indføring i reglerne for det nye komma, som anbefales af Sprognævnet. Bogen indeholder kapitlerne: «Nyt komma – kort», «Regler» (med eksempler og kommentarer), «Kommagrammatik», «Genveje til nyt komma» og «Øvelser».

Karker, Allan, Birgitta Lindgren og Ståle Løland (red.): Nordens språk. Utgitt av Nordisk språksekretariat. Novus forlag 1996. 214 s. Boka inneholder tolv artikler som til sammen gir en oversikt over alle de hjemmehørende språkene i Norden, deres historie og særpreg, og deres stilling i dag. Et kapittel

gjør dessuten rede for språkernes innbyrdes forhold og det nordiske språksamarbeidet. Den allmennhistoriske sammenhengen er tilgodesett i en avsluttende tidstavle. Boka henvender seg til alle som interesserer seg for språkene i Norden og det nordiske språkfellesskapet. Den passer godt som grunnbok ved undervisningen i Nordens språk som morsmål, som nabospråk og som fremmedspråk ved universiteter og høyskoler. Forfatterne er velkjente språkfolk i sine hjemland og sentrale personer i det nordiske språksamarbeidet. Se egen omtale s. 115.

Kielikello, finska språkbyråns tidskrift, har som tidligere utkommit med fyra nummer. Nummer ett inleds med en artikkel av Päivi Rintala om den språkdebatt som poeten Pertti Saarikoski ledde i Finland på 1960-talet. I samma nummer ingår en artikkel om finskan i EU. I nummer två ingår bland annat en artikkel av Matti Vilppula om kopplingen mellan dialektforskning och etnologi. I en annan artikkel redogör Sirkka Paikkala för namngivningsprinciper i tvåspråkiga kommuner. Ur innehållet i nummer tre kan nämnas Marika Tandelfelts artikkel om de små nationalspråkens överlevnadschanser i ett integrerat Europa. Nummer fyra innehåller ett inlägg av Pauli Saukkonen om språkvårdens betydelse för allmänheten. I samma nummer skriver Anneli Räikkälä, Sari Maamies och Riitta Eronen om sammanskrivning och särskrivning av sammansättningar och flerordsuttryck. De flesta nummer innehåller dessutom litteraturpresentationer, språkliga rekommendationer och avdelningar för insändare.

Kieliviesti, Sverigefinska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. Diskussion om *sverigefinskan* fortsätter i årets alla nummer och har engagerat många läsare. I diskussionen har under året deltagit bl.a. Outi Honkasalo, Arja Kärnä, Leena Paalanen, Liisa Pihlajamaa-Singh, Leila Ruottinen, Mirjam Sissala, Anita Sällberg och Veli Tuomela. Bland artiklarna i det första numret kan nämnas *Satu M. Gröndahls* artikkel om hur den sverigefinska minoritetslitteraturen mottas, presenteras och definieras. I det andra numret skriver *Raija Kangassalo* om hur ett barn formulerar sina frågor. I det

tredje numret presenterer *Anneli Tikkanen-Rózsa* den sverigefinska kulturtidskriften *Liekki* med anledning av dess 20-årsjubileum og *Anni Hintsanen* recenserar det svensk-finska lexikonet i LEXIN-serien. *Margaretha Ternér* har sammanställt en förteckning över termer som hänför sig till det kungliga hovet. I det fjärde numret ger *Manja Lehto* en översikt över ingermanländares historia, *Outi Honkasalo* recenserar en bok av *Erkki Lyytikäinen*, som i kåseriform ger nyttig information om dagens finska. I samma nummer finns också en svensk-finsk lista över data- og IT-termer som är sammanställd av *Alfons Lindroos*.

LexicoNordica 3. Tidsskrift om leksikografi i Norden. Utgitt av Nordisk forening for leksikografi i samarbeid med Nordisk språksekretariat. 354 s. Boka er et temanummer med en rekke artikler om korpusbasert leksikografi. Dessuten er det en fyldig avdeling med omtaler av ordbøker og litteratur om leksikografi.

Nyt fra Sprognævnet. 1996 nr. 1-4. 16 s. + 16 s. + 16 s. + 16 s.

Hvert nummer indeholder et udvalg af sproglige spørgsmål til nævnet, bogomtaler og artikler om sproglige forhold. Af årgangens artikler kan nævnes: *Pia Jarvad*: Kerneord og oplevelseskultur, *Allan Karker*: Tiørens fald (nr. 1), *Inge Lise Pedersen*: Ærkekøbenhavnsk eller ravjysk? Pæredansk er det i hvert fald, *Allan Karker*: Mere om tiøren, *Erik Hansen*: Home-shopping, *Vibeke Sandersen*: Hvad hedder Tycho Brahes borg på Hven? (nr. 2), *Allan Karker*: Akkusativ med infinitiv – tyve år efter (nr. 3), *Erik Hansen*: Den nye Retskrivningsordbog, *Henrik Galberg Jacobsen*: Og andre ordbøger, *Vibeke Sandersen*: Om bløde pakker, bløde mænd og andet blødt (nr. 4).

Simonsen, Dag F.: *Nordens språk i EUs Europa*. Språkplanlegging og språkpolitikk mot år 2000. Nordisk språksekretariats rapport 22, 1996. I denne rapporten, som er skrevet på oppdrag av Nordisk språksekretariat, gir forfatteren en oversikt over situasjonen for Nordens språk på terskelen til det som kan bli en omfattende integrasjon i Vest-Europa. Han drøfter konkrete

problemstillinger knyttet til dette med utgangspunkt i den debatten om språkutvikling, språkpolitikk og europeisering som har funnet sted i Norden. En hovedtanke i rapporten er at det allnordiske språksamarbeidet bør videreføres og helst styrkes. Et eget kapittel er viet EUs språkpolitiske utvikling og spørsmålet om en nordisk språkpolitikk i EU på kort og noe lengre sikt. Her bygger forfatteren på samtaler med grupper av nordiske EU-tjenestemenn og EU-parlamentarikere.

Språkbruk, den finlandssvenska språkvårdens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. Det första numret består av de föredrag som hölls på Forskningscentralens jubileumsseminarium den första mars 1996. Forskningscentralen för de inhemska språken fyllde då 20 år. Mikael Reuter behandlar i sin artikel finlandssvenskan i Norden och Europa; Eivor Sommar Dahl undrar i sitt bidrag om det går att lära gamla byråkrater skriva; Nina Martola tar upp de problem som uppkommit i arbetet med den stora finsk-svenska ordboken; Peter Slotte diskuterar gammalt och nytt i den kommunala namngivningen. Dessutom redogör Caroline Sandström för dialekterna i den urbaniserade huvudstadsregionen medan Jamima Löfström berättar om projektet *Språk och attityder bland Helsingfors-svenska ungdomar*. I nummer två ger Mats-Peter Sundström några ögonblicksbilder av svenskan inom Europaparlamentet; Erik Andersson granskar valet mellan *kunna*, *möjlig* och *möjlighet* under rubriken *Finns det en möjlighet eller flera?* Ytterligare redogör Robin Fortelius för de sökmaskiner och sökrobotar som används i språkvårdens tjänst. Numret innehåller därtill en finsk-svensk ordlista över arbetslöshetstermer. I nummer tre diskuterar Peter Slotte de svenska motsvarigheterna till det finska uttrycket *varpajaiset*; Leif Nyholm presenterar resultaten från en undersökning om stadsmål och dialekt i Finland. I numret ingår dessutom en finsk-svensk och en svensk-finsk förteckning över namn på myndigheter i Finland. I nummer fyra diskuterar Anders Ahlqvist de s.k. små språkens överlevnadschanser i dagens Europa; Ann-Marie Ivars frågar sig i en artikel om vår språkliga mångfald försvinner med EU. Därtill berättar Lena Moberg om nyord och ordbildning i dagens sven-

ska. Numret inneholder også en kommenterad lista över förrådiska och förargelseväckande finlandismer och andra frekventa fel i finlandssvenskan. Dessutom ingår ett register över ord och uttryck som behandlats i Språkbruk under år 1996. Alla nummer inneholder språkfrågor i urval och anmälningar av nyutkommen litteratur.

Språkkureren, er eit lite meldingsblad som Norsk språkråd gjev ut. I 1996 kom det fire nummer med eit opplag på 4000 eksemplar. Målgruppa er journalistar, først og fremst i pressa. Føremålet med bladet er å styrkje skriftnormene i norsk og gjere avisspråket betre.

Språknytt, meldingsblad for Norsk språkråd, kom i 1996 som vanleg ut med fire nummer. Kwart nummer var på 22 sider med eit opplag på 23 000 eksemplar. Eit unntak var nr. 1, som var eit temanummer om Ivar Aasen. Det var på 48 sider og vart trykt i 30 000 eksemplar. Mellom artiklane i dei andre nummera i 1996 kan vi nemne: nr. 2: *Dag Gundersen*: Om engelsk i norsk (og tilsvarende artiklar om svensk, dansk og islandsk), nr. 3: *Vibeke Lauritzen*: Den nye teljemåten – meir forvirring?, nr. 4: *Asgeir Olden*: Det vonde mot det gode eller korrekt mot godt (om journalistspråk), *Jan Terje Faarlund*: Om norma i nynorsk. Elles inneheld *Språknytt* informasjon om arbeidet i Norsk språkråd og dei andre nordiske språknemndene. I 1996 fekk bladet ny utsjånad, og det vart gjort nokre redaksjonelle endringar.

Språkvård, Svenska språknämndens tidskrift, har som tidigare utkommit med fyra nummer. I nummer 1 redogör *Gabriella Sandström* för sin undersökning av redigeringen av inrikesartiklar på Svenska Dagbladet. Ove Oskarsson recenserar Nationalencyklopedins ordbok, *Bengt Ahlfors* diskuterar det finlandssvenska scenspråket och som en kommentar till ett inlägg i ett tidigare nummer återges en artikel av *Bertil Molde* om *-dubbel* i sammansättningar som *tredubbel*, *fyrubbel*. I nummer 2 frågar *Håkan Hansson* om radionyheter är skriftliga eller muntliga. *Lena Moberg* presenterar en lista med nyare ord och *Trude*

Hoel jämför den norska och den svenska rättskrivningsnormen. I nummer 3 finns en artikel av *Dieter E Zimmer*, översatt från tyskan, om vikten av att anpassa främmande ord så att de passar bättre in i språket. *Holger Calov* och *Lottie Eriksson* redogör för var sin undersökning om stor bokstav i annonsspråket, *Anja Porseby* och *Lina Möller* tar upp särskrivning i annonser, och *Helena Englund* tar upp den nya användningen av *värsta*, t.ex. i «värsta ångesten». I nummer 4 redovisar *Tor G. Hultman* för en insändardebatt i *Ystad Allehanda*, där stockholmare och skåningar drabbade samman i en språkstrid om skånskan. *Ulla Clausén* anmäler «Stilstudier. Språkvetare skriver litterär stilistik», *Birgitta Lindgren* anmäler «Svenska språket under sjuhundra år» av Gertrud Petterson, *Ola Karlsson* anmäler «Dönsnack och kallprat» av Lars Melin och Martin Melin, *Margareta Westman* anmäler «Strövtåg i språket» av Catharina Grünbaum. *Hans Nyman* redogör för bakgrunden till att man ersätter siffran 0 med bokstaven O som beteckning för en blodgrupp. *Martin Ringmar* slutligen, funderar över den äldre stavningen *hv-* utifrån ett ord som man fortfarande kan stöta på med den stavningen, (*h*)vi 'varför'.

Dessutom innehåller varje nummer också insändare, kortare anmälningar av nyutkommen litteratur samt en avdelning med frågor och svar.

Statsspråk er eit lite meldingsblad som Norsk språkråd gjev ut. I 1996 kom det fire nummer med eit opplag på 18 000 eksemplar. Føremålet med bladet er å gje rettleiing om godt språk i statsadministrasjonen.

Svenska ortnamn i Finland. Utgitt av Nordisk språksekretariat i samarbeid med Svenska Finlands folkting. 1996. Brosjyren inneholder en kort veiledning om bruken av svenske stedsnavn i Finland og en liten finsk-svensk liste over stedsnavn.

The Nordic Languages and Modern Linguistics. Novus forlag 1996. Se s. 141

Dansk Sprognævn: Grammatisk talt. Anbefalede sproglige betegnelser. Redigeret af Henrik Galberg Jacobsen. Dansk Sprognævns skrifter 24. Dansk lærerforening, København 1996. 60 s.

Hæftet indeholder et udvalg af grammatiske og andre sproglige begreber med de betegnelser som Dansk Sprognævn anbefaler til brug i lærebøger, ordbøger og andre håndbøger.

Engberg-Pedersen, Elisabeth mfl. (red.): Content, expression and structure. Studies in Danish functional grammar. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1996. 510 s.

Bogens afhandlinger er skrevet af personer med tilknytning til FG-kredsen, en kreds af tværfaglige og tværinstitutionelle lingvister hvis fælles teoretiske ståsted er den funktionelle sprogbeskrivelse. Størsteparten af afhandlingerne vedrører dansk sprog. Blandt disse kan nævnes: *Per Durst-Andersen og Michael Herslund: The syntax of Danish verbs: Lexical and syntactic transitivity*, *Lone Schack Rasmussen og Lisbeth Falster Jakobsen: From lexical potential to syntactic realization: A Danish verb valency model*, *Lars Heltoft og Lisbeth Falster Jakobsen: Danish passives and subject positions as a mood system: A content analysis*, *Irene Baron: Information structure and the anatomy of the noun phrase: The expression of subject and object in Danish noun phrases*, *Niels Davidsen-Nielsen: Discourse particles in Danish*, *Karen Lund: Communicative function and language-specific structure in second language acquisition: A discussion of natural sequences of acquisition.* Bogens tre sidste afhandlinger behandler nogle grundlæggende teoretiske spørgsmål inden for funktionel grammatik: *Peter Harder: Linguistic structure in a functional grammar*, *Elisabeth Engberg-Pedersen: Iconicity and arbitrariness*, *Lars Heltoft: Paradigmatic structure, word order and grammaticalization.*

Frandsen, Finn (red.): Medierne og sproget. Aalborg Universitetsforlag, Ålborg 1996. 181 s.

Bogen består af en række artikler der oprindeligt var fore-

drag på konferencen «Mediesprog Medietekst Mediediskurs» på Handelshøjskolen i Århus i november 1993. Af indholdet kan nævnes: *Finn Frandsen*: Forskning i mediesprog – teorier, modeller og analyser, *Karsten Pedersen*: Implicitte meningstilkendegivelser i den politiske avistekst, *Amelie Oestreicher*: Genre og genrestil – om normering på svenske avisredaktioner, *Orla Vigsø*: Valgplakaten som politisk kommunikation.

Gregersen, Frans mfl.: *Dansk sproglære*. Dansk lærerforening, København 1996. 376 s.

Der er tale om en sproglære i ordets bredeste forstand, dvs. en lærebog der kommer ud i stort set alle hjørner af danskfagets sproglige del. Bogen indeholder 11 kapitler med overskrifterne «Sprog og biologi – sprog og tænkning», «Semantik», «Grammatik – hvordan udsagn bliver til sætninger», «Pragmatik – sprog i brug», «Tale og skrift – talesprog og skriftsprog», «Udtrykklære», «Det danske sprogsamfunds historie», «Tilegnelse af dansk og andre sprog», «Sprog i Danmark og i verden – forskelle og ligheder blandt verdens sprog», «Norsk og svensk», «Sprogholdninger og sprogpolitik». Bogens sidste del udgøres af et leksikon der forklarer mange af de faglige termer som bruges i bogen.

Glæden ved sproget. Modersmål-Selskabets årbog 1996. C.A. Reitzels Forlag, København 1996. 115 s.

Den foreliggende årgang af Modersmål-Selskabets årbog indeholder bl.a. *Klaus Rifbjerg*: Det rige sprog, *Erik A. Nielsen*: Hvad Gud har sammenføjet ..., *Jesper Hoffmeyer*: Max erobrer virkeligheden – i sproget, *Per Jespersen*: Samtalens nødvendighed.

Hermes. Tidsskrift for Sprogforskning. 16-1996 og 17-1996. Redigeret af Henning Bergenholtz mfl.. Udgivet af det Erhvervsproglige Fakultet, Handelshøjskolen i Århus. 278 s. + 292 s.

Af indholdet i de to seneste numre af tidsskriftet kan nævnes: *Orla Vigsø*: Pia Jarvad: Nye ord – hvorfor og hvordan?, samme: Knud Sørensen: Engelsk i dansk. Er det et must?

(16-1996), *Per Durst Andersen: Towards a Multifunctional Grammar. 'Language, Reality and Mind' in a Grammatical Description*, *Peter Harder: Hvad skal der egentlig stå i en grammatik i dag? En note om deskriptiv og teoretisk lingvistik*, *Lisbeth Falster Jakobsen: Beskrivelsesniveauer og dimensioner i den grammatiske model* (17-1996).

Herslund, Michael (red.): Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 3. Kollekollekollokviet 1995. Odense Universitetsforlag, Odense 1996. 200 s.

Bindet er det tredje i en række af fællespublikationer for projektgrupperne «Grammatik over det danske sprog» og «Lingvistik og fremmedsprog» under Statens Humanistiske Forskningsråd. Det indeholder ét bidrag om dansk sprog, nemlig: *Lars Heltoft: Det danske nominals udtryks- og indholds-syntaks – et dependensanalytisk forsøg.*

Jacobsen, Henrik Galberg: Sæt nyt komma. Regler, grammatik, genveje og øvelser. Dansk Sprognævns skrifter 25. Dansk lærerforening, København 1996. 79 s.

Sæt nyt komma giver en grundig indføring i reglerne for det nye komma, som anbefales af Sprognævnet. Bogen indeholder kapitlerne: «Nyt komma – kort», «Regler» (med eksempler og kommentarer), «Kommagrammatik», «Genveje til nyt komma» og «Øvelser».

Jacobsen, Henrik Galberg og Peder Skyum-Nielsen: Dansk sprog. En grundbog. Schönberg, København 1996. 255 s.

Der er tale om en almensproglig videreførelse af forfatternes *Erhvervsdansk Grundbog* (se Sprog i Norden 1986 og 1989). Bogen adskiller sig fra de tidligere udgaver ved at det specifikt erhvervsproglige stof er udgået, samtidig med at der er tilføjet stof der kan styrke dens anvendelighed som selvstændig grundbog for danskstuderende på de videregående uddannelser.

Jacobsen, Henrik Galberg og Peter Stray Jørgensen: Politikens Basisbog om Dansk Sprogbrug. Politikens Forlag, København 1996. 135 s.

Bogen er lillebror til de to forfatteres Håndbog i Nudansk (se Sprog i Norden 1989 og 1992). Den indeholder 41 alfabetisk ordnede artikler om diverse sproglige emner og henvender sig først og fremmest til elever i folkeskolens ældste klasser, i gymnasiet, på hf o.l.

Jørgensen, Keld Gall: Stilistik. Håndbog i tekstanalyse. Gyldendal, København 1996. 206 s.

Bogen er en indføring i sproglig-stilistisk tekstanalyse. Den indeholder syv kapitler med overskrifterne «Lyd og skrift – formens niveau», «Ordniveau», «Sætningsniveau», «Det stilistiske niveau – troper og figurer», «Tekstlingvistik», «Kompositorisk niveau», «Model til stilistisk tekstanalyse». Bogen afsluttes med en liste over grammatiske og stilistiske begreber.

Jørgensen, Keld Gall og Uwe Geist (red.): Det nye korstog. Sproganalytiske vinkler på en sagprosaetekst. Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg 1996.

Der er tale om en antologi hvori en række sprogfolk fremlægger hver sin analyse af samme tekst (en avisartikel fra 1994), bl.a. *Jan Foght Mikkelsen*: Let at læse – men svær at forstå. Receptionsorienteret analyse af forståelighed, *Niels Haastrup*: Retorik. Konfliktløsning uden vold, *Uwe Geist*: En invasion af Haiti har ikke en skid at gøre med Haiti. En argumentationsanalyse, *Finn Frandsen*: Tekstlingvistik. Portræt af en disciplin og en avisartikel, *Ib Ulbæk*: Apokalypse fra villavejene. En tekstlingvistisk analyse, *Keld Gall Jørgensen*: Det alternative diplomati. En semiotisk analyse af «Det nye korstog». Antologien afsluttes med *Jan Sørensen*: Sproglig tekstanalyse 1965-1995. En faghistorisk oversigt.

Mål & Mæle. 19. årgang, nr. 1-4. Redigeret af Carsten Elbro, Erik Hansen og Ole Togeby. 1996. 32 s. + 32 s. + 32 s. + 32 s.

Numrene indeholder – ud over spørgebrevkassen «Sprogligheder» – artikler af bl.a. *Arne Hamburger*: Fransk retskrivning, *Henrik Andersson*: Ny ordbog med fejl, *Erik Hansen*: Indlud eller op/ned, *Sten Hedegård Nielsen*: Komma – en hjælp eller plage (nr. 1), *Ole Togeby*: Politisk korrekthed i USA, *Carsten*

Elbro: Kan man forudsige ordblindhed?, *Lars Brink*: En af de eneste (nr. 2), *Renate Baudusch*: Sprog vanskeligheder i det forenede Tyskland, *Inger og Ole Togeby*: Plituder, *Bjarne Ørsmes*: At danne og forstå sammensatte ord (nr. 3), *Erik Hansen*: Svampignoner, charlotteløg og advokados. Folkeetymologisk gentolkning, *Helle Lykke Nielsen*: Islamisk, muslimsk eller muhamedansk? Om arabiske ord på dansk, *Søren Brandt*: Sprogfejl i aviserne, *Pernille Frost*: Om sprogets ulidelige foranderlighed. Sproggenerationer og generationssprog (nr. 4).

Nielsen, Bent Jul og Inge Lise Pedersen: Studier i talesprogsvariation og sprogkontakt. Til *Inger Ejskjær* på halvfyrdårsdagen den 20. maj 1996. Udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning. Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 537. C.A. Reitzels Forlag, København, 1996. 351 s.

Festskriftet til *Inger Ejskjær* indeholder bidrag af en lang række danske og udenlandske sprogforskere. Af særlig interesse for sprognavnenes arbejde er: *Frans Gregersen*: The individual, the concept of *langue*, and the regiolect, *Asgerd Gudiksen*: Om rødblisede heste og sortstjernede køer. En studie i orddannelse, *Tore Kristiansen*: De talendes eget skøn: sproglige selvurderinger blandt børn, unge og voksne på Næstvedegnen, *Inge Lise Pedersen*: «Der kan jo være nogen der kan itte tåle det». Om hovedsætningsordstilling i bisætninger, *Jann Scheuer*: Job samtale mellem én jyde og adskillige københavnere.

NyS 21. Nydanske studier & almen kommunikationsteori. Redigeret af Anne Holmen mfl. Dansk lærerforeningen, København 1996. 115 s.

Af bindets indhold kan nævnes: *Tore Kristiansen*: Det gode samfund: det norske eksempel, *Unn Røyne land*: Sproghandlingen som analyseenhed i samtaleforskningen, *Erik Møller*: Dialogiske genrer i den mundtlige diskurs, *Asgerd Gudiksen*: Anmeldelse af Pia Jarvad: Nye ord – hvorfor og hvordan?

Rask. Internationalt tidsskrift for sprog og kommunikation. Vol. 4, April 1996. Odense University Press, Odense 1996. 130 s.

Bindet indeholder bl.a. *John M. Dienhart*: C-Models and Negation in English, Danish and German, *Jens Axelsen*: Rasmus Rask og Thorleifur Gudmundsson Repp.

Sentence Analysis, Valency and the Concept of Adject. Copenhagen Studies in Language 19. Edited by Niels Davidsen-Nielsen. Samfundslitteratur, Frederiksberg 1996. 157 s.

Bindet indeholder tre artikler af dansksproglig interesse, nemlig: *Ole Nedergaard Thomsen*: Adjectives and hierarchical semantic structure in Danish, *Lars Heltoft*: On the alleged universality of the adject, *Ole Togeby*: The locative argument.

SPRÅU. Sprogvidenskabelige arbejdspapirer fra Aarhus Universitet 3, 1996. Aarhus Universitetsforlag, Århus 1996. 99 s.

Det tredje bind i rækken af Sprogvidenskabelige Arbejdspapirer fra Aarhus Universitet indeholder ét bidrag, nemlig *Ole Togeby*: Stiltræk. Ole Togeby beskriver heri de særlige træk der kendetegner danske studentereksamenstile, og opstiller et meget omfattende system til kategorisering af fejltyper (eller «stiltræk») i stilene.

Tidsskrift for Sprogpsykologi. 3. årgang, nr. 1 og 2, 1996. 100 s. + 86 s. Redaktion Lars Henriksen og Marie Louise Qvist. Ekspedition: Marie Louise Qvist, Stationsvej 20, 2980 Kokkedal.

Numrene indeholder artikler af bl.a. *Jesper Hermann*: Nogle forståelser i samtalen hos lægen, *Mogens A. Lund*: Dialog og terapi (nr. 1), *Mogens Jansen*: Læsning i økologisk perspektiv, *John Maul*: En af læseundervisningens helt store myter. Sammenhængen mellem bogstav og lyd, *Vagn Rabøl Hansen*: Tidlige læsere. En undersøgelse, *Kresten Thor Nielsen*: En kinesisk vej til indsigt, *Carsten Elbro*: Funktionelle læsefærdigheder.

Finland

Av Anna Maria Gustafsson

Ivars, Ann-Marie, Stad och bygd. Finlandssvenska stadsmål i ett regionalt och socialt perspektiv. Folkmålsstudier 37. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Helsingfors, 1996. 184 sidor.

Nummer 37 av *Folkmålsstudier* utgörs av en rapport från projektet *Finlandssvenska stadsmål*. Målet med projektet har varit att beskriva talspråket i fyra finlandssvenska städer, nämligen Jakobstad och Kristinestad i Österbotten samt Ekenäs och Lovisa i Nyland. Det är första gången en modern beskrivning av talspråket i dessa finlandssvenska småstäder genomförs. Stadsmålsprojektet har haft såväl ett lingvistiskt som ett dialektologiskt och sociolingvistiskt syfte. I rapporten studeras stadsmålen dels i ett strukturalistiskt, dels i ett sociolingvistiskt perspektiv. Materialet för projektet består av inspelade gruppsamtal.

Klarspråk i kommunerna. Finlands kommunförbund 1996. 101 sidor.

Handboken *Klarspråk i kommunerna* är ett resultat av det kommunala klarspråksprojekt som startade i början av 1995. Projektet har genomförts genom samarbete mellan Finlands kommunförbund och Forskningscentralen för de inhemska språken. Eivor Sommardahl har varit ledare för projektet, och det är också hon som har skrivit handboken. Boken tar bland mycket annat upp disposition, ordföljd, fackord, ålderdomliga ord och verbformer. Dessutom behandlas översättningsfrågor och de viktigaste skrivreglerna. Boken riktar sig främst till personer som arbetar inom den kommunala sektorn och som själva skriver texter eller granskar andras texter, men alla som vill lära sig skriva mera begripligt kan ha nytta av den. I slutet av boken ingår en litteraturlista med tips om vilka ordböcker och handböcker man kan ha nytta av i sitt skrivande. Vidare ingår en förteckning över olika språkvårdsorgan. Boken är försedd med ett register.

Laurén, Christer och Marianne Nordman (red.), *Fackspråk i olika kontexter. Forskning i Norden*. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 13, Vasa 1996. 129 sidor.

Boken innehåller de föredrag som hölls på ett minisymposium på Vasa universitet i oktober 1995. Temat för symposiet var *Teori – empiri – korpus i fackspråksforskningen*. Följande bidrag ingår i volymen: Heribert Pich: Teori – empiri – korpus med hensyn til terminologiforskning, Lars-Erik Edlund: Dialektal terminologi – en inledning, Nina Puuronen: Dynamiska fackbegrepp – presentation av ett forskningsprojekt, Outi Järvi: Språket på datorskärmar – funderingar kring termbildning utgående från en semiotisk synvinkel, Randi Sæbøe: Norsk språk i møte med en anglo-amerikansk kultur. En sosiologisk analyse av språksituasjonen i norsk petroleumsvirksomhet, Odd Kjetil Rangnes: Norsk oljearbeideres holdinger til norsk oljeterminologi, Sigurdður Jónsson: Den isländska fackspråkliga språkplaneringen under 1900-talet – på enskilt och allmänt initiativ, Øivin Andersen: Teori, empiri og korpus innen fagspråksforskningen; en textlingvistisk innfallsvinkel, Hans Landqvist: Svenskt författningsspråk i Sverige och Finland samt Christer Laurén & Marianne Nordman: Hur exklusivt är fackspråket?

Pedersen, Ulla, Carita Rosenberg-Wolff & Irma Uddström, «*Va va de du sa?*» *Blåa boken* (124 sidor) och *Gröna boken* (114 sidor). Universitetsförlaget. Helsingfors. 1996.

«*Va va de du sa*» är ett läromedelspaket i kommunikation och finlandssvenskt uttal som består av två böcker och ett antal kassetter. *Blåa boken* innehåller teori och korta exempel. Innehållet är uppdelat i fyra kapitel: kommunikation, prosodi, språkljud samt stavning och uttal. *Gröna boken* innehåller varierande uttalsövningar, bl.a. rytmövningar. Författarna ger också läsaren exempel på improvisationer som kan användas som kommunikationsövningar. En stor del av boken består av korta lästexter som representerar texter från vitt skilda områden – från sakprosa till skönlitteratur och drama. Böckerna är i första hand skrivna för lärare och studenter vid högskolor och univer-

sitet, men de kan också fungera som handböcker för många andra målgrupper.

Reuter, Mikael, Reuters rutor 2. Schildts förlags Ab 1996. 232 sidor.

Reuters rutor 2 består liksom del 1, som kom ut år 1992, av ett urval språkspalter som ingått i Hufvudstadsbladet under rubriken *Reuters ruta*. Artiklarna har i princip samma form som de språkspalter de bygger på, men många av dem är uppdaterade och omarbetade i någon mån. Boken tar främst upp frågor om meningsbyggnad, fraseologi, ordbildning, prepositioner och skrivregler. De tre sista kapitlen tar upp samma typ av frågor som den första boken, nämligen enskilda ord och ordbettydelser. Mikael Reuter behandlar i sin bok såväl särfinländska språkfrågor som allmänsvenska frågor. I slutet av boken finns ett register som underlättar sökandet efter någon speciell fråga.

Suomi-ruotsi-suomi elektroninen sanakirja. (finsk-svensk-finsk elektronisk ordbok). WSOY 1996.

Den elektroniska ordboken består av Suomi-ruotsi opiskelusanakirja (finsk-svensk studieordbok) av Ilse Cantell, Nina Martola, Birgitta Romppanen och Mats-Peter Sundström och Ruotsi-suomi opiskelusanakirja (svensk-finsk studieordbok) av Anja Sarantola och Tauno Sarantola. Båda böckerna utkom 1995. Materialet från ordböckerna ingår i så gott som oförändrat skick. Endast smärre korrigeringar och uppdateringar har gjorts. Sökmöjligheterna är mångsidiga och materialet fungerar som en integrerad helhet. Man kan alltså söka svenska ord också i den finsk-svenska delen och vice versa, och man kan söka ord i exempel och förklaringar förutom i uppslagsorden. Det totala antalet ord som ingår är cirka 700 000. Antalet olika ord som kan sökas är cirka 200 000. Ordboken fås antingen på cd-rom eller på disketter för PC. Macintoshversioner kommer inom en snar framtid.

Svenskans beskrivning 21. Förhandlingar vid Tjugoförsta sammankomsten för svenskans beskrivning. Helsingfors den 11–12

maj 1995. Utg. Ann-Marie Ivars, Anne-Marie Londen, Leif Nyholm, Mirja Saari och Marika Tandefelt.

Konferensvolymen innehåller de tre plenarföredragen och 28 av de sektionföredrag som hölls vid den återkommande konferensen *Svenskans beskrivning*. Temat för Tjugoförsta sammankomsten var *Språk i kontakt*. De tre plenarföredragen utgörs av Kenneth Hyltenstam: *Svenskan, ett minoritetsspråk i Europa – och i världen?*, Jan-Ola Östman: *Östersjöeuropa i ett pragmatiskt grepp* och Merete Mazzarella: *I Snellmans skugga – den finlandssvenska memoartraditionen*. I slutet av volymen finns engelska sammandrag av samtliga föredrag.

Tandefelt, Marika, På vinst och förlust. Om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen. Forskningsrapporter från Svenska handelshögskolan 35. Helsingfors 1996. 230 sidor.

I boken redovisar Marika Tandefelt för en undersökning om tvåspråkighet och språkförlust i Helsingforsregionen. Forskningsmaterialet är insamlat bland tvåspråkiga individer, vilkas färdigheter i svenska och finska har studerats. Språkvetenskapliga test har kompletterats med lyssnartest och individerna själva har i intervjuer fått berätta om hur de ser på sin dubbla språkförmåga. Undersökningen utmynnar i en beskrivning av de språkliga villkor som karakteriserar Finlands mest urbana miljö och av när tvåspråkigheten här blir en vinst eller en förlust.

Vad säger lagarna om språkliga rättigheter? Finlandssvensk rapport nr 32. Svenska Finlands folkting. Helsingfors, 1996. 22 sidor.

Avsikten med broschyren är att ge information om de viktigaste språkbestämmelserna i Finland. Inledningsvis kommenteras regeringsformen som utgör grunden för de språkliga rättigheterna. Enligt den är finska och svenska likvärdiga språk. I övrigt består språklagstiftningen av två centrala delar: språklagen och lagen om statstjänstemännens språkkunskaper. Men bestämmelser om språkfrågor ingår också i andra lagar och förordningar. Broschyren, som är en uppdaterad version, ger en översikt av all språklig lagstiftning.

NORGE

Av Ståle Løland

Bergens Riksmålsforening, Riksmålsforbundet og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur: Engelske ord med norsk rettskrivning? 1996. 120 s.

Boka inneholder seks foredrag om normeringen av fremmedordene og holdningen til dem, med utgangspunkt i Norsk språkråds omstridte vedtak i januar 1996 om å norvagisere ca. 60 engelske ord. Til slutt i boka står noen av sakens dokumenter og annet bakgrunnsstoff. Forfattere er *Finn-Erik Vinje, Dag Gundersen, Erik Fosnes Hansen, Anne-Line Graedler, John Ole Askdal og Per Egil Hegge.*

Brautaset, Anne: Inversjon i norsk mellomspråk. En undersøkelse av inversjon i stiler skrevet av innlærere med norsk som andrespråk. Novus forlag 1996. 186 s.

Denne boka er en studie av inversjon slik det opptrer i stiler skrevet av utlendinger med norsk som andrespråk. En vanlig vurdering går ut på at inversjonsfeil er typiske for utlendingers norsk, og at slike feil er vanskelige å overvinne. Hoveddelen av boka er en analyse av inversjonsfeil i materialet for å teste holdbarheten av en slik vurdering. Dessuten inneholder boka blant annet en drøfting av mulige årsaker til slike feil.

Gramstad, Sigve: Minoritetsspråk i Europa. Det Norske Samlaget 1996. 139 s.

Boka gir ein presentasjon av språksituasjonen i somme land i Europa med vekt på dei regions- og minoritetsspråk som finst i landet. Stoffet er strukturert slik at det er lett å samanlikne tilhøva i dei ulike landa. Innleiinga for kvart land inneheld ei opplisting av minoritetsspråk med brukartal, før ein går over til geografisk spreing, rettsleg status og praktisk bruk. I alt blir 23 land presenterte og kommenterte. Boka inneheld også ein del om Det europeiske charteret om regions- eller minoritetsspråk og ei liste over minoritetsspråk i dei landa som blir presenterte. Til slutt er det kart over språkutbreiing og språkområde.

Grønvik, Ottar: Fra Vimose til Ødemotland. Nye studier over runeinnskrifter fra førkristen tid i Norden. Universitetsforlaget 1996. 301 s.

I denne boka behandler forfatteren ca. tjue innskrifter fra omkring år 200 til noe etter år 600. De eldste innskriftene er i en meget gammel, urnordisk språkform, mens innskriftene fra det sjette århundret står på et vesentlig yngre språktrinn. Et hovedformål med undersøkelsen er å vise at en rekke innskrifter fra det sjette århundret, som ikke har vært tolket tidligere, kan forklares ut fra et slikt språktrinn.

Hoel, Oddmund Løkensgard: Nasjonalisme i norsk målstrid 1848-1865. Noregs forskingsråd 1996. 418 s.

Dette er ei hovudoppgåve i nordisk ved Universitetet i Oslo, våren 1996, og inngår i forskingsprosjektet «Utviklinga av ein norsk nasjonal identitet på 1800-talet». Føremålet med granskinga er todelt. For det fyrste vil forfattaren gje ei samla framstilling av målstriden i perioden, med vekt på sider av striden som har vore lite framme før. Det andre føremålet er å sjå på kva rolle «det nasjonale» spela i den norske målstriden på denne tida. Forfattaren drøftar ulike syn på dette, som det har vore usemje om blant norske språkhistorikarar.

Hoem, Edvard: Mitt tapre språk. Det Norske Samlaget 1996. 95 s.

I denne vesle boka gir forfattaren Edvard Hoem sitt personlege syn på norsk språkhistorie med vekt på nynorsk. Hoem meiner at striden mellom radikale og konservative om korleis nynorsken skal sjå ut, ikkje lenger er konstruktiv. Han etterlyser meir sjenerøsitet, realisme og kompromissvilje i arbeidet for det nynorske språket. Andre delen av boka er ein kort gjennomgåing av nynorsk litteratur i det 20. hundreåret.

Hovden, Anders: Ivar Aasen i kvardagslaget. Ny utgåve med tillegg. Det Norske Samlaget 1996. 123 s.

Dette er ei av fleire bøker som kom ut i 1996 i samband med at det var hundre år sidan Ivar Aasen døydde. Det er ei ny utgåve av ei bok som kom ut fyrste gong i 1913, hundre år etter at

Ivar Aasen vart fødd. Den nye utgåva har eit tillegg skrive av sonesonen til Anders Hovden, Karl-Anders Hovden. Ivar Aasen og Anders Hovden var sambygdingar frå Ørsta, og dei var mykje saman i Oslo (den gong Kristiania) i 1870- og 80-åra. I boka fortel Anders Hovden om venskapen og hopehavet mellom dei to i desse åra.

Lombard Alf: Alle jordens språk. Oversatt av Kåre A. Lie. Pax Forlag A/S 1996. 234 s.

Dette er en oversiktsbok som omtaler og klassifiserer alle språk i verden, levende og utdødde. Forfatteren plasserer språkene historisk og geografisk og redegjør for slektskap mellom dem. Dessuten gir han opplysninger om språkenes viktigste dialekter og om de ulike skriftspråkene. Forfatteren er svensk, og han har lagt særlig vekt på beskrivelsen av dette og andre nordiske språk.

Myking, Johan, Randi Sæbøe og Bertha Toft (red.): Terminologi – system og kontekst. Nordisk minisymposium 1996. Noregs forskingsråd 1996. 298 s.

Denne rapporten inneholder innlegg fra et symposium om terminologi som ble arrangert ved Universitetet i Bergen i juni 1996. Innleggene springer ut av bidragsyternes egne forskningsprosjekter og interesseområder, og viser derfor utvalgte «vekstpunkter» innenfor fagområdet. Det er artikler blant annet om terminologisk språkplanlegging på Island, medisinsk fagspråk, terminologiarbeid på norsk kontinentalsokkel, oversettelse, korpuslingvistik, terminologisk og tekstlingvistisk teori.

Mål og makt. Tidsskrift utgjeve av Studentmållaget i Oslo. Nr. 1-2/96. Heftet har med dei fleste innleiingane som vart haldne på ein konferanse i Bergen 26.-28. januar 1996 i samband med at det var hundre år sidan Ivar Aasen døydde. *Magne Myhren* skriv om Landsmålet i bruk frå Vinje til Garborg, *Kjell Venås*: Normering i Aasens ånd, *Olav Breivega* og *Lars S. Vikør* om offentleg språkplanlegging og normering, *Sylfest Lomheim*: Målføra og nynorsk uttalenorm, *Gunnar Ottne*: Norskfaget – 100 år etter Ivar Aasen.

Nordica Bergensia. Nummer 9 1996. Utgitt av Nordisk institutt, Universitetet i Bergen. Heftet inneholder ti artikler om syntaktisk variasjon i nordiske målføre, skrevet av norske (de fleste) og svenske forskere.

Norskraft. Arbeidsskrift for nordisk språk og litteratur, Universitetet i Oslo. Nummer 87/96 presenterer trykte versjonar av foredrag som blei haldne på konferansen «Forskning i nordisk språkvitskap ved INL» (Institutt for nordistikk og litteraturvitskap), 5.-6. oktober 1995. Artiklane speglar ein fagleg debatt om mål, metodar, legitimering og funksjon for nordisk språkvitskap.

Norsk lingvistisk tidsskrift, hefte 1 og 2 1996. Novus forlag. Hefte 1 inneholder blant annet disse artiklene: *Janne Bondi Johannesen*: DENNE (om pronomenene denne, dette og disse), *Dagfinn Worren*: Materialgrunlaget for morsmålsordbøker. Hefte 2 er et temanummer om kognitiv grammatikk med artikler av *Rolf Theil Endresen*, *Hans Olav Enger*, *Tore Nasset*, *Kirsten Meyer Bjerkan* og *Hanne Gram Simonsen*. Begge heftene har fyldige avsnitt med bokmeldinger.

Nynorskordlista. Rettskrivingsordliste for skole, heim og kontor. Det Norske Samlaget 1996. 408 s.

Nynorskordlista er ei rettskrivingsordliste utarbeidd av Norsk språkråd i samarbeid med Avdeling for leksikografi ved Universitetet i Oslo. Ordlista har 58 000 oppslagsord og er såleis den største ordlista vi har for nynorsk. Oppslagsord er heimlege ord, framandord, forkortingar og stadnamn. Mellom anna har Nynorskordlista namn på alle kommunane i Noreg, namn på statane og hovudstadene i verda og ein del vanlege historiske og mytologiske namn. Nynorske namn på statsinstitusjonar og politiske parti er og med. Hovudredaktør for ordlista har vore Marit Hovdenak, som til dagleg er førstekonsulent i Norsk språkråd.

Omdal, Helge (red.): Språknormering og språkbrukar. Artiklar frå seminar ved Universitetet i Bergen. Høgskolen i Agder 1996. 165 s.

Språknormering har gjerne skjedd ved at dei språkstuderte har fastsett reglar for rett og feil, god og dårleg språkbruk. Artiklane i denne antologien tar utgangspunkt i språkbrukarens forhold til språknormene, og forfattarane drøftar ulike sider ved språknormering i norsk – bl.a. verknadene av språknormeringa. Forfattarane i denne artikkelsamlinga er forskarar frå universitets- og høgskolemiljøa i nordisk språkvitskap i Bergen, Hamar, Kristiansand, København og Oslo.

Omdal, Helge og Lars S. Vikør: Språknormer i Norge. Normeringsproblematikk i bokmål og nynorsk. Landslaget for norskundervisning (LNU). Cappelen Akademisk Forlag as 1996. 195 s.

Boka gir ei innføring i normeringsteori og drøftar dei to norske skriftnormalane på denne bakgrunnen. Ho tek for seg generell språknormeringsteori, sentrale trekk i norsk språkhistorie, rettskrivinga i begge målformene og ordtilfanget i nynorsk. Etter kvart kapittel følgjer oppgåvespørsmål og emne for vidare drøfting.

Ravn, Ib mfl. (red): Nye vitenskaper – nye ord. Oversatt av William Gunnesdal. Universitetsforlaget 1996. 244 s.

Boka forklarar vitenskapelige begreper som de siste ti årene har fått stor oppmerksomhet, ikke bare innenfor de enkelte fagområdene, men også i den allmenne debatten om de nye vitenskapene. Det gjelder særlig fysikk, astronomi og biologi, men også emner innenfor matematikk, systemvitenskap, kognisjonsforskning, nevropsykologi og vitenskapsteori. Artiklene er skrevet med tanke på lesere uten spesialkunnskaper.

Rosbach, Johan H.: Levende ord. Etymologi for alle. Pax Forlag A/S 1996. 335 s.

Boka inneholder over 1200 små artikler om ca. 3000 ord, alfabetisk ordnet. Forfatteren forteller hva ordene kommer av, hvordan ulike ord henger sammen, og om beslektede utenlandske ord. Artiklene er holdt i en kåserende form, men forfatteren har lagt vekt på at de skal være faglig dekkende og korrekte.

Smith, John: Fornyetens konflikter. Skriveopplæring i videregående skole i 90-årene. Landslaget for norskundervisning (LNU), Cappelen Akademisk Forlag 1996. 286 s.

Som tittelen forteller, er dette en bok om skriveopplæring i dagens norske skole. Forfatteren kartlegger og drøfter hvordan ny teori og praksis brytes mot det tradisjonelle. Konkret beskriver han fire skoleklasser og fire læreres erfaringer med ulike former for skrivepedagogikk. Boka bygger på et forskningsprosjekt, men er ikke egentlig en avhandling. Snarere er den tenkt som et innlegg i debatten om dannelse og skriftlighet («literacy») og skriveopplæring i norsk skole. De nye skolereformene og utspill fra Eksamenessekretariatet om nye eksamensformer i norsk skriftlig danner en viktig bakgrunn for boka.

Språklig samling. 37. årgang. Nr. 1-4. Tidsskrift utgitt av Landslaget for språklig samling. Nummer 1 inneholder blant annet to artikler av *Erik Papazian* og *Arne Torp* om Språkrådets normering av skrivemåten av engelske lånord, nummer 2: *Trude Hoel: Valfridom i skriftnormalane – i prinsippet og i praksis*, nummer 3: *Einar Sørli: Nynorsk riksmål og Arne Torp: Samlenormalen 30 år*. Nummer 4 er et temanummer i samband med at det i 1996 var hundre år siden Ivar Aasen døde.

Termiposten. Nr. 1-2 1996. Meldingsblad for Rådet for teknisk terminologi og Foreningen for teknisk terminologi, med informasjon om nasjonalt, nordisk og internasjonalt terminologiarbeid.

The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Ninth International Conference of Nordic and General Linguistics. University of Oslo. January 11-12 1995. Edited by Kjartan G. Ottósson, Ruth V. Fjeld and Arne Torp. Published in cooperation with The Nordic Language Secretariat. Novus forlag 1996. 335 s.

Denne rapporten inneholder fire plenumsforedrag og tjue andre foredrag som ble holdt på konferansen. Åtte av artiklene

er på engelsk, resten på et av de skandinaviske språkene, med engelske sammendrag.

Venås Kjell: Då tida var fullkomen. Ivar Aasen. Novus forlag 1996. 688 s.

I 1996 var det hundre år sidan diktaren, nasjonsbyggaren og framfor alt språkmannen Ivar Aasen døydde. Denne omfattande og grundige boka er skriven i samband med dette. Forfatternen gjer greie for livet og verket åt Ivar Aasen i ein heilskapleg samanheng. Utgangspunktet er ei framstilling av nærmiljøet og åndsbakgrunnen hans i Ørsta og Volda. Det går vidare om læretida og læraråra på Sunnmøre, ferdene hans, vitskapsarbeidet, diktinga og livet i Kristiania (Oslo) heilt til han døydde.

Walter, Stephen J.: Ivar Aasens kropp. Det Norske Samlaget 1996. 799 s.

Dette er ei av dei bøkene som kom ut i 1996 i samband med at det var hundre år sidan Ivar Aasen døydde. I boka freistar forfatternen å gje svar på to spørsmål: Kva gjorde Ivar Aasen, og kvifor gjorde han det? Men boka er ingen vanleg biografi med ein ubrotten gang frå vogga og fram til grava. Her vert Aasen framstilt som kropp, ikkje som ei ånd som sviv over dei norske målvatna. Forfatternen tek for seg Aasens kroppsdelar og set dei i forhold til livet hans: føtene til ferdene, penis til kjærleikslivet, humøret til magen, armane til arbeidet, munnen til diktinga osv.

Aas, Kjell: Tale er sølv – å tie er tull. Kommunikasjon i dagliglivet. Cappelen 1996. 216 s.

Boka er en praktisk veiledning i hvordan mennesker skal kommunisere best mulig med hverandre. Den inneholder kapitler med overskrifter som «kommunikasjonskunst», «talespråket – verbal kommunikasjon», «kroppsspråket – non-verbal kommunikasjon, kommunikasjonsskløfter», «kommunikasjonsformer og -innhold».

Sverige

Av Birgitta Lindgren

Albrektson, Bertil, & Christer Åsberg: Det nya Gamla testamentet. Från forntida hebreiska till nutida svenska. Libris 1996. 107 s.

Författarna, som båda är verksamma i Bibelkommissionen, ger oss en inblick i bibelöversättarnas verkstad. De skildrar lagarbetet mellan bibelforskare och språkvetare. Principer och metoder presenteras och belyses med många exempel. Vid det snart instundande sekelskiftet skall hela Bibeln föreligga i ny översättning.

Aniansson, Eva: Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern. Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 40. 1996. 303 s. Ak.avh.

Den här avhandlingen är den andra i ett forskningsprojekt «Barnets språkliga identifikation». Den första var Olle Hammermos «Språklig variation hos barn i grundskoleåldern» (1989). Materialet består av inspelningar med 85 grundskole-skolbarn i tre åldersgrupper över en period på tre år. Aniansson belyser samspelet mellan språklig och social identifikation.

Arbetarna tar ordet. Språk och kommunikation i tidig arbetarrörelse. Red. Olle Josephson. Carlssons Bokförlag 1996. 366 s.

Fyra författare visar hur personer verksamma inom den tidiga arbetarrörelsen, för hundra år sedan, «tar ordet», tar sin plats i politiken och därmed också utvecklar ett politiskt språkbruk. Författarna kombinerar språksociologiska och kommunikationshistoriska synsätt i sin beskrivning.

Bergh, Gunnar: Kejsare, huliganer och pappenheimare. En utflykt bland ord och uttryck bildade på personnamn. Carlssons förlag 1996. 331 s.

I boken ger författaren bakgrunden till 250 eponymer, d.v.s. ord som är baserade på personnamn, som *banta* till en doktor Banting, *olle* till en kapten Olsson, *wallraffa* till den tyske författaren och samhällskritikern Günther Wallraff.

Grünbaum, Catharina: Strövtåg i språket. Bonniers 1996. 192 s.

Författaren är språkvårdare och korrekturchef på Dagens Nyheter. I denna bok presenteras ett urval av de språkspalter i essäns form som hon skrivit för tidningen. De handlar bl.a. om mediaspråk, om pluralformer som *bebisar* och *gangstrar*, om manipulerade maträttsnamn som *värshusschnitzel* och *herrgårdsjärpar*, om isländsk språkpolitik.

Melin-Köpilä, Christina: Om normer och normkonflikter i finlandssvenskan. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter. Skrifter utg. av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41. 1996. s. Ak.avh.

Utifrån ett material huvudsakligen bestående av finlandssvenska elevtexter vill författaren undersöka bruket av provincialismer i syfte att utröna om det finns skäl att se finlandssvenska som ett eget språk med egen norm, en ståndpunkt som då och då förs fram i debatten, i stället för den traditionella ståndpunkten där det ses som en regional variant bland andra regionala varianter med en gemensam rikssvensk norm.

Melin, Lars & Martin Melin: Dösnack och kallprat. Norstedts 1996. 252 s.

Författarna ger i populär form en framställning om våra samtal – om att småprata, svära, gråla, hälsa och skryta. Det är inte bara själva samtalet som tas upp utan även sådant som kroppsspråk och dialekter.

Nordiska studier. Femton uppsatser om ord, namn, dialekter, filologi, stilhistoria och syntax. Festskrift till Gösta Holm på 80-årsdagen den 8 juli 1996. Red. Christer Platzack & Ulf Teleman. Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 48 1996. 199 s.

Ett urval uppsatser av Gösta Holm belyser hans forskargärning inom nordiska språk från olika utgångspunkter.

Norrby, Catrin: Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra. Studentlitteratur 1996. 234 s.

Boken är avsedd som en introduktion till ämnet samtalsanalys på högskolenivå. I den första delen presenteras olika teorier inom ämnet. Andra delen är mer praktiskt inriktad och ger exempel på vad samtalsanalys går ut på.

Nyman, Hans m.fl.: Medicinens språk. Almqvist & Wiksell/Liber 1996. 216 s.

Bakom boken står Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård. Huvudförfattare är kommitténs sekreterare Hans Nyman. Merparten ägnas åt hur latinska och grekiska ord anpassats till svenska, men även den språkliga kommunikationen mellan sjukvårdspersonal och patient berörs. Boken är anpassad till kursplanen i ämnet medicinsk terminologi i läkar-sekreterarutbildningen.

Pettersson, Gertrud: Svenska språket under sjuhundra år. En historia om svenskan om dess utforskande. Studentlitteratur 1996. 251 s.

Boken är en lärobok avsedd för universitetsstuderande. Förutom en genomgång av svenska språkets historia få man också en översikt över språkhistoriens egen historia. Språkhistorien presenteras inte skede för skede som brukligt är utan vi får i stället följa utvecklingen nivå för nivå, t.ex. uttal, stavning, ordförråd.

Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen. Institutionen för nordiska språk. Uppsala universitet 1996. 521 s.

I denna festskrift ingår ett fyrtiotal uppsatser, varav flera naturligt nog anknyter till Bengt Nordbergs eget område, språksociologi. Bland annat belyses hur man hälsar, attityder till finlandssvenska och sverigefinska hos svenskar, sverigefinnar och finnar, om språkstrid och språkplanering i Norge på 70-

och 80-talet, om hur samtal runt middagsbordet i en familj är uttryck för social samhörighet.

SLÅ 96. Skrivandet som redskap. Svenskläraryrkeförbundet års-skrift 1996. Svenskläraryrkeförbundet skriftserie nr 217. 1996. 230 s.

Skrivandet i skolan kopplat till de nya läroplanerna belyses från olika vinklar. Även norska skrivforskare deltar med erfarenheter från norska skrivprojekt.

Språk och stil. Tidskrift för svensk språkforskning. Ny följd 6/1996. 229 s.

I denna årsskrift ingår uppsatser hämtade ur «Samspel och variation», festskrift till Bengt Nordberg.

Språket lever! Festskrift till Margareta Westman den 27 mars 1996. utgiven av Svenska språknämnden 1996. 324 s. (Äv. utgiven i Svenska språknämndens skrifter nr 80 av Norstedts 1996.)

Boken, som är en festskrift till Svenska språknämndens föreståndare Margareta Westman, innehåller 324 artiklar som spänner över ett vitt fält av språkliga ämnen. Bl.a. behandlas klassiska frågor som valet mellan *sin* och *hans* och mellan *till de som* och *till dem som*. Vidare kan man läsa om slang, om varumärken som blivit vanliga ord, om riksdagsspråk, om engelskans inflytande på de skandinaviska språken och om språkvård i Afrika.

Stilstudier. Språkvetare skriver litterär stilistik. Red. Olle Josephson. Ord och stil, Språkvårdssamfundets skrifter 27. 1996. 188 s.

I boken presenterar språkvetare stilanalyser av bl.a. Guillou, Sara Lidman, Elmer Diktonius, Ernst Brunner. Vidare visas hur man med hjälp av datalingvistik kan avslöja typiska skillnader mellan dialogmönstret i svenska originalromaner och översättningar.

Svenskan i tusen år. Glimtar ur svenska språkets utveckling.
Red. Lena Moberg och Margareta Westman. Svenska språknämndens skrifter nr 81. Norstedts 1996. 194 s.

Här presenteras svenska språkets historia av 11 språkvetare glimtvis och med nedslag i texter från olika skeden. Vi möter bl.a. runinskrifter, medeltida rättegångsprotokoll, ballader, vetenskaplig 1700-talsprosa, 1700-talstidskriften *Den svenska Argus*, kommunalstämmeprotokoll och handledningar i sammanträdesteknik och -språk från 1900-talets början, och från vår tid exempel på det s.k. offentliga privatsamtal, såsom samtal mellan en uppringande radiolyssnare och en panel i radio-studion.

Strömquist, Siv: Talarskolan. Talprocessen – teori och tillämpning. Gleerups 1996. 107 s.

Boken är avsedd främst för svensklärare med råd och tips om hur eleverna kan utvecklas till medvetna och goda talare.

Svenskläraren 1–5 1996. Medlemsblad för svenskläraryrket.

Av artiklar som rör språkliga frågor kan nämnas en artikel om särskrivning av sammansättningar, en serie om skiljetecken och konventioner i skriftspråket samt avdelningen med litteraturanmälningar.

Zheltukhin, Alexander: Orthographic codes and code-switching. A study in 16th century Swedish orthography. Acta universitatis stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New series 21. 1996. 270 s. Ak.avh.

Författaren undersöker i sin avhandling variationen i stavningen i 1500-talets svenska. Han vill visa att denna variation inte helt skall tillskrivas slumpen eller skrivarnas personliga idéer.

Sverigefinska

Av Paula Ehrnebo

Finnarnas historia i Sverige 3. Red. Jarmo Lainio. Finska Historiska Samfundet, Finland, och Nordiska Museet, Stockholm. Jyväskylä 1997. 516 s. Denna tredje del av verket omfattar tiden efter 1945, då de största migrationsrörelserna mellan Sverige och Finland ägt rum. I tretton artiklar beskriver finska, svenska och sverigefinländska forskare och skribenter migrationen och dess följder för framför allt den finskspråkiga befolkningen i Sverige. Genom de historiska, politiska, demografiska, sociala, språkliga och kulturella infallsvinklarna i artiklarna beskrivs sverigefinländarnas tillvaro och deras ansträngningar att skapa sig en bas för det nya livet i Sverige.

Kangassalo, Raija: Mastering the Question. The Acquisition of Interrogative Clauses by Finnish-Speaking Children. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 126. Swedish Science Press, Uppsala. 1995. Ak. avh. 289 s.

I denna avhandling undersöker författaren utvecklingen av frågesatser hos elva sverigefinska barn i åldern 1 – 4 år som hon följt under två års tid. Undersökningens resultat visar att frågetyperna utvecklas i viss ordning från de tidigaste *vad-* och *var-*samt *ja/nej*-frågorna till mera komplicerade konstruktioner.

Lehto, Manja Irmeli: Ingrian Finnish: Dialect Preservation and Change. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 23. Almqvist & Wiksell International. Stockholm 1996. Ak. avh. 194 s.

I denna avhandling undersöker författaren i vilken mån ingermanländare som efter andra världskriget bosatt sig i Finland, Kanada, Republiken Komi i Ryssland och i Sverige har bevarat vissa dialektala drag i sitt språk. Hon har kunnat konstatera att dessa drag fortfarande förekommer hos ingermanländska talare i de olika länderna men att förekomsten påverkas betydligt av individuella faktorer.

Svensk-finskt lexikon. I serien: LEXIN – språklexikon för invandrare. Skolverket. Stockholm 1996. Översatt från svenska av Sverigefinska språknämnden. 1040 s.

Lexikonet är det första allmänspråkliga svensk-finska lexikonet som utarbetats i Sverige. Det är i första hand avsett för finskspråkiga i Sverige som ämnar lära sig svenska, men det är användbart även för andra grupper, t.ex. för finskspråkiga i Finland.

Boken omfattar ca 28 500 vanligt förekommande uppslagsord, bland dem drygt 1 000 samhällsord – ord som är viktiga för att orientera sig i det svenska samhället. Därtill illustreras ca 1 700 ord i en bildbilaga. Uppslagsorden har försetts med en omfattande språklig information som uttalsangivelse, böjningsformer och förklaringar och/eller synonymer samt ordets användning i satskonstruktion, idiom och uttryck. Lexikonet finns även upplagt på Internet på det svenska skoldatanätet på följande adress <http://www.nada.kth.se/skolverket/>

Nye ordbøger og ordlister

DANMARK

Andersen, Gorm Bagger: Samfundsvidenskabeligt minilex. Gyldendal, København 1996. 164 s.

Axelsen, Jens mfl.: Retskrivningsordbog. Gyldendal, København 1996. 698 s.

Beck, Thomas: Astrologisk leksikon. Sesam, København 1996. 413 s.

Bergenholtz, Inger: Politikens Musikordbog. Politikens Forlag, København 1996. 287 s.

Bork, Egon: Dansk-Tysk Ordbog. 10. udgave. Gyldendal, København 1996. 949 s.

Cramer, Jens mfl.: 699 varme termer. Leksikon til sprogkundskab. Aarhus Universitetsforlag, Århus 1996. 176 s.

Dalhoff, Jørgen mfl.: Erhvervsøkonomisk minilex. 3. udgave. Gyldendal, København 1996. 344 s.

Dansk Sprognævn: Retskrivningsordbogen. 2. udgave. Aschehoug, København 1996. 669 s.

Degnbol, Helle mfl.: Ordbog over det norrøne prosasprog/A Dictionary of Old Norse Prose. I: a-bam. Udgivet af Den arnamagnæanske kommission, København 1995. 906 spalter. Bindet ledsages af et hæfte: *ONP I: Nøgle/Key.*

Eyben, W.E. von: Juridisk ordbog. 10. udgave. GadJura, København 1996. 270 s.

Flensborg, Peter: Numismatisk Leksikon. Dansk Numismatisk Forening, Tåstrup 1996. 416 s.

Grove, Margit og Nanna Topsøe-Jensen: Sygeplejefaglig ordbog. Gyldendal, København 1996. 200 s.

Hansen, Johan Windfeld og Birthe Gawinski: Dansk-spansk ordbog. 4. udgave. Munksgaard, København 1996. 903 s.

Holm-Nielsen, Niels: Klinisk ordbog. 15. udgave. Munksgaard, København 1996. 955 s.

Hårbøl, Karl: Politikens Rimordbog. 4. udgave. Politikens Forlag, København 1996. 284 s.

Jarvad, Pia: Politikens Lille Danske Ordbog. 2. udgave. Politikens Forlag, København 1996. 359 s.

Jørgensen, Thorkil: Byggeteknisk ordliste. Tysk/Dansk – Dansk/Tysk. Teknisk Forlag, København 1996. 336 s.

Kemisk Ordbog. Redigeret af Kemisk Forenings Nomenklaturudvalg. Teknisk Forlag, København 1996. 489 s.

Kønig, Thomas og Peter Arthur Nielsen: Økonomisk Leksikon. Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, København 1996. 301 s.

Larsen, Morten Flindt: De Danske Statsbaner. Stednavneforkortelser. Udgivet af bane bøgger, Smørum 1995. 40 s.

Moos, Kaj: New Age ordbog. Havmågen, Silkeborg 1996. 128 s.

Neergaard, Eigil de og Georg Kovács: Plantepatologisk terminologi. 2. udgave. Udgivet af Den Kongelige Veterinær- og Landbohøjskole. Jordbrugsforlaget, København 1996. 110 s.

Nielsen, B. Kjørulff: *Engelsk-Dansk Ordbog*. 5. udgave. Gyldendal, København 1995. 1250 s.

Politikens Dansk Visuel Ordbog. Politikens Forlag, København 1996. 672 s.

Politikens Retsskrivnings- og Betydningsordbog. 2. udgave. Politikens Forlag, København 1996. 711 s.

Politikens Store Fremmedordbog. Politikens Forlag, København 1996. 929 s.

Politikens Store Nye Nudansk Ordbog. Politikens Forlag, København 1996. 2 bind, 1394 s.

Politikens Symbolleksikon. 2. udgave. Politikens Forlag, København 1996. 319 s.

Schwarz, Helge L. mfl.: *Engelsk-dansk ordbog*. Munksgaard, København 1996. 1771 s.

Sourander, Dag: *EU Leksikon. Den europæiske integration fra A til Å*. 2. udgave. Dansk udgave ved Peter L. Vesterdorf. Fremad, København 1996. 342 s.

Svensson, Annemette Lyng: *Dansk-Engelsk Økonomisk ordbog*. 2. udgave. Samfundslitteratur, Frederiksberg 1996. 424 s.

Sørensen, John Kousgård: *Danske sø- og ånavne VIII*. Udgivet af Institut for Navneforskning, Københavns Universitet. C.A. Reitzels Forlag, København 1996. 637 s.

Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer. Bind 3 (dagmeje-fald). Udgivet af Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet. Universitets-Jubilæets danske Samfunds skrifter nr. 539. C.A. Reitzels Forlag, København 1996. 472 s.

FINLAND

Turid Farbredg – Aili Kämäräinen: Suomi-norja-suomi taskusanakirja 1996. (finsk-norsk-finsk fickordbok). ISBN 951-0-20388-2

István Nyirkos: Suomi-unkari-suomi taskusanakirja 1996. (finsk-ungersk-finsk fickordbok). ISBN 951-0-21190-7

Elektroniska:

Suomi-englanti-suomi CD-ROM-sanakirja 1996. (finsk-engelsk-finsk cd-rom-ordbok). Författare: Raija Hurme, Maritta Pesonen & Olli Syväoja. ISBN 951-0-21121-4

Suomi-englanti-suomi elektroninen sanakirja 1996. Diskettversion av föreg. ISBN 951-0-20827-2

Suomi-ruotsi-suomi CD-ROM-sanakirja 1996. (finsk-svenskfinsk cd-rom-ordbok). Författare: Ilse Cantell, Nina Martola, Birgitta Romppanen & Mats-Peter Sundström – Anja Sarantola & Tauno Sarantola. ISBN 951-0-21123-0

Suomi-ruotsi-suomi elektroninen sanakirja 1996. Diskettversion av föreg. ISBN 951-0-20824-8

Suomi-ranska-suomi CD-ROM-sanakirja 1996. (finsk-franskfinsk cd-rom-ordbok) Författare: Jean-Michel Kalmbach – Seppo Sundelin. ISBN 951-0-21122-2

Suomi-ranska-suomi elektroninen sanakirja 1996. Diskettversion av föreg. ISBN 951-0-20825-6

Suomi-saksa-suomi CD-ROM-sanakirja 1996. Författare: Juha Lares – Tuire Tuominen ISBN 951-0-21124-9

Suomi-saksa-suomi elektroninen sanakirja 1996. Diskettversion av föreg. ISBN 951-0-20826-4

NORGE

Bjones, Jon og Halvor Dalene: Nynorsk ordliste for alle. 5. utg. Universitetsforlaget 1996. 423 s.

Bunting, Jane: Min andre ordbok. Damm 1996. 45 s.

Byggteknisk ordbok. RTT 66. Rådet for teknisk terminologi 1966. 457 s.

Bø, Knut Lage: Norsk-engelsk, engelsk-norsk ordliste for kriminalomsorgen. Kriminalomsorgens utdanningssenter 1996. 179 s.

Engelsk-norsk militær ordbok. Redigert av Olav I. Ark. 2. rev. utg. Grøndahl Dreyer 1996. 876 s.

Garder, Egil Thomas: Ordbok for transportfag: norsk-engelsk-fransk-tysk. Yrkeslitteratur 1996. 317 s.

Grossmann, Kari: Se og si: ordboka mi. Tiden 1996. (Bokklubbens barn). 40 s.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. 8. utg., normalutg. Samlaget 1996. 204 s.

Hellevik, Alf: Nynorsk ordliste. 8. utg., større utg. Samlaget 1996. 333 s.

Hofstad, Knut, Ståle Løland og Per Scott: Norsk dataordbok. 6. utg. Universitetsforlaget. Norsk språkråds komité for dataterminologi 1997. 455 s.

Kirkeby, Willy A.: Engelsk-norsk blå ordbok. Kunnskapsforlaget 1996. 761 s.

Krogh, Jan S. (red.): Litauisk-norsk ordliste (stensilert). Vilnius 1996. 37 s.

Kulbrandstad, Lars Anders, Olav Veka og Bjarne Øygarden: Nynorskordliste: for den vidaregåande skolen. Aschehoug 1996. 460 s.

Landfald, Aagot og Kjell M. Paulsen: Norsk ordbok. Bokmål. Cappelen 1996. 656 s.

Lietz, Gero: Norsk-tysk ordbok over lumske likheter. Universitetsforlaget 1996. 196 s.

Norsk medisinsk ordbok. Redigert av Arnt Jakobsen. 13. utg. Sem & Stenersen 1996. 336 s.

Norsk ordbok. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftmålet. Band IV. Hefte 1. Det Norske Samlaget 1996. 319 s.

Løland, Ståle og Vagleik Leira: Forkortingsboka. Cappelen 1997. 142 s.

Nynorskordlista. Rettskrivingsordliste for skole, heim og kontor. Utarbeidd av Avdeling for leksikografi ved Institutt for nordistikk og litteraturvitskap, Universitetet i Oslo, i samarbeid med Norsk språkråd. Det Norske Samlaget 1996. 408 s.

Paulsen, Gerd: Norsk-tysk blå ordbok. 2. utg. Kunnskapsforlaget 1996. 433 s.

Pettersen, Egil: Bergensordboken: ord, uttrykk, vendinger og begrep i Bergens bymål. 2. utg. Alma mater 1996. 206 s.

Rosbach, Johan Hammond: Levende ord: etymologi for alle. Pax 1996. 335 s.

Schwach, Jarle: Det store blå kryssordleksikon. Grøndahl Dreyer 1996. 1189 s.

Svenkerud, Herbert og Helge Parnemann: Cappelens tysk-norsk, norsk-tysk ordbok. 2. rev. utg. Cappelen 1996. 663 s.

Sørli, Einar: Nynorsk riksmål. Norsk ordbok. Sørli's bokhus 1996. 290 s.

Taule, Ragnvald: Escolas ordbok. Bokmål. 2. utg. Escola 1996. 279 s.

Tanums store rettskrivningsordbok. 8. rev. utgave. Bokmål. Revidert av Boye Wangensteen. Gjennomgått av Norsk språkråd. Kunnskapsforlaget 1996. 608 s.

Øyri, Audun: Medisinsk lommeordbok. Utval av medisinsk terminologi som høver for helsearbeidarar, studentar og elevar. Det Norske Samlaget 1997. 192 s.

SVERIGE

Bonniers slanglexikon. Red. Benjamin Thorén. 1996. 349 s.

Huvuddelen består av en lista över slangord med förklaringar. Det finns också en omvänd lista rikssvenska-slangord.

Engelsk-svensk namnordbok. Red. Lars Törnqvist. Studentlitteratur 1996. 88 s.

I denna ordbok upptas ca 3 600 engelska namn – personnamn, geografiska namn, namn på böcker, skådespel m.m. – som skiljer sig på något sätt från sina svenska motsvarigheter. Ex. *James* (Jakob, som kunganamn), *Munich* (München), *The Threepenny Opera* (Tolvskillingsoperan).

Nationalencyklopedins ordbok I-III. Utarbetad vid Språkdata, Göteborgs universitet. Bra Böcker 1995–1996. ca 2 000 s.

Under 1996 fullbordades denna ordbok i tre band, som omfattar ca 137 000 uppslagsord. Ordboken ger utförliga upplysningar om ordens form och betydelse. Därtill ges upplys-

ningar om första noterade belegg. Boken finns recenserad bl.a. i Språkvård 1/1996.

Norstedts nederländsk-svenska ordbok. 1996. 1021 s.

Norstedts svensk-nederländska ordbok. 1996. 809 s.

Båda ordböckerna är utarbetade vid Institutionen för nordiska språk vid universitet i Groningen av både svensk- och nederländskspråkiga redaktörer, och de ges ut i samproduktion mellan förlagen Norstedts och Van Dale. Både ordböckerna är avsedda för både svensk- och nederländskspråkiga användare.

Social terminologi i dansk äldre- og handicapforsorg & Socialterminologi i svensk äldre- och handikappomsorg. The Department of Danish & Swedish. Osaka University of Foreign Studies, Japan. 1996. 100s.

Detta är en dansk/svensk-japansk ordlista. Den består av två listor: en med danska ord, en med svenska ord. För varje ord ges engelsk och japansk översättning.

Stockholms slang – folkligt språk från 80-tal till 80-tal. Red. Ulla-Britt Kotsinas. Norstedts 1996. 499 s.

Huvuddelen är en lista över stockholmska slangord under 100 år med förklaringar. I den andra delen är orden ordnade i olika ämnesområden. t.ex. «alkohol och berusning», «personbeteckningar».

SKRIFTER

- Språk i Norden (årsskrift). Ca. 180 s.
LexicoNordica (årsskrift). Ca. 350 s.
Dansk-svensk ordlista (1988). 44 s.
Norsk-svensk ordlista (1988). 44 s.
Svensk-norsk ordliste (1989). 45 s.
Dansk-norsk ordliste (1989). 19 s.
Norsk-dansk ordliste (1989). 43 s.
Svensk-dansk ordliste (1989). 44 s.
Viro-suomi-viro sanaopas (1994). 44 s.
(estisk-finsk-estisk grunnordliste).
Ord for tal (1990). 15 s.
Språk og litteratur i Norden 80-90 (1990). 172 s.
Grannespråk. Bibliografi for grunnskolen (1991). 82 s.
The Nordic Languages – Their Status and Interrelations (1993). 245 s.
Dansk i EF – en situationsrapport om sproget (1993). 96 s.
Nordiske studier i leksikografi -
bind 1 (1992). 561 s.
bind 2 (1994). 303 s.
bind 3 (1995). 468 s.
Statsnavne og nationalitetsord. (1994). 39 s.
Att förstå varandra i Norden. (1994). 55 s.
Skandinavisk ordbok (1994). 118 s.
Íslenskur-føroyskur orðalisti (1995). 74 s.
Svenska ortnamn i Finland (1996). Folder
Nordisk møteordliste (1996). 46 s.
Nordens språk (1997). 215 s.

RAPPORTER

- Nordisk språkplanlegging (1981). 153 s.
Språk og samfunn i Norden etter 1945 (1985). 205 s.
De nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1-3)
1: Skolens og lese- og skriveferdighetens betydning for de nordiske skriftspråkenes utvikling på 1800-tallet (1984). 256 s.
2: Behovet for og bruken av skrift i 1800-tallets forvaltning, næringsliv og privatkommunikasjon (1985). 295 s.
3: Ideologier og språkstyring (1986). 222 s.
Undervisning i skandinaviske språk på Island, Færøyene og Gronland (1988). 194 s.
Språknemndenes telefonrådgivning (1988). 272 s.
Ny giv i grannespråkundervisningen (1988). 116 s.
Brevveksling mellom skoleklasser i Norden (1989). 76 s.
Nordisk tv-teksting (1989). 148 s.
De ikke-skandinaviske språkene i Norden (1989). 96 s.
Lexikonord. Leksikografi i Norden (1991). 88 s.
Norden framfor 90-tallet – Pohjoismaat 90-luvun alussa (1991). 192 s.
Språkmöten och mötesspråk i Norden (1991). 128 s.
Minority Languages – The Scandinavian Experience (1992). 186 s.
Nordens språk i Baltikum – Pohjoismaiden kielet Baltiassa (1992). 140 s.
Fagspråk i Norden (1993). 240 s.
Nordvisioner. Språklige effekter av nordiska tevekanaler (1993). 69 s.
Nabosprogsundervisningens metodik (1993). 69 s.
Nordens språk i Östeuropa - Pohjoismaiden kielet Itä-Euroopassa (1995). 123 s.
Nordens språk i EU's Europa (1996). 157 s.
Nordens språk i EU (1997). 72 s.

Nordisk språkråd
Postboks 8107 Dep
N-0032 Oslo

Kontor: C. J. Hambros plass 5
Telefon: +47 22 42 05 70
Telefaks: +47 22 42 76 76
E-post: hauge @ språkråd.no